

Núm. 810

ABRIL 1997

625 ptes.

MUNTANYA

A/s seus peus
**calçat
infantil**

- BALMES
PLAÇA MOLINA
- AVDA.
PAU CASALS, 15
- PASSEIG
SANT JOAN, 139

PEDRA NEU

C/ BRASIL, 50 - 08028-BARCELONA
(CINTURÓ DE RONDA / AVDA. MADRID)

Tel. (93) 330 27 74

Horari: 11 a 14 h i 17 a 20.30 h. (dilluns matí tancat)

OFERTA D'ESQUÍ 1996-97

PEDRA-NEU

10 cintes exprés
+
20 Mosquetons

12.995

Friends nº 2, 3, 4

12.995

Friends nº 1, 2, 3, 4, 5

29.995

PEDRA-NEU

El millor material: d'Escalada, Alta Muntanya, Esport d'aventura
El trobaràs a PEDRA NEU, al millor preu del mercat. Vine!
LLOGUER DE: grampons - piolets - ARVA - esquís de muntanya
CANVI DE SOLES: botes - peus de gat

SUPER OFERTA

CADA MES UN
ARTICLE DIFERENT

Urgell, 95 bis - Tel. 453 50 01 - 08028 BARCELONA

LIQUIDACIÓ TOTAL!!!

En material d'Esquí, Escalada,
Muntanya i altres.

**Descomptes del 20%, 30%,
40%, 50% i 60%.**

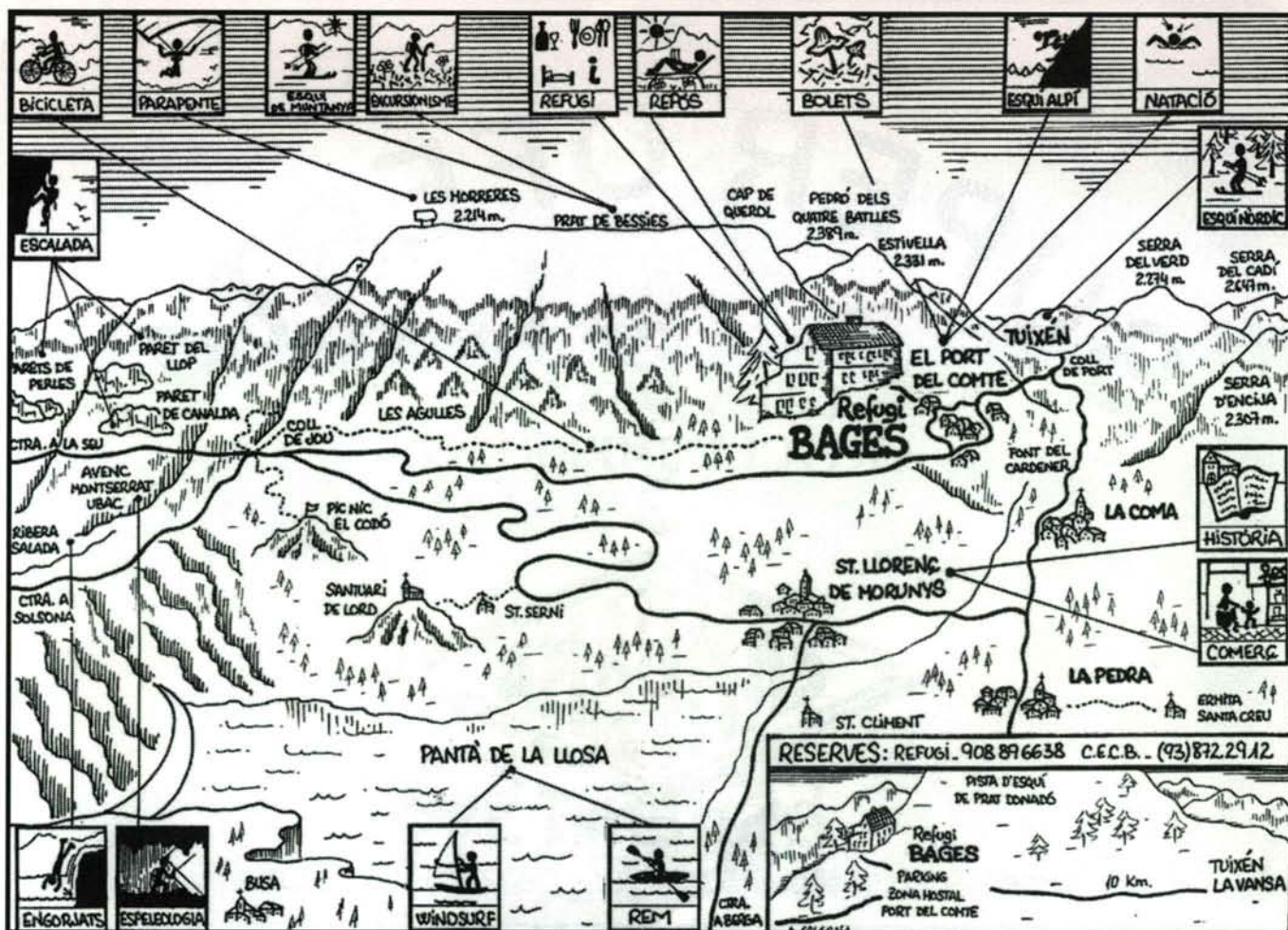
esports
Duixans

Consell de Cent, 9

Hostafrancs.

Tels. 432 22 19 - 431 45 90

Les vendes seguiran en Consell de Cent, 9, entresòl, 1a.

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

ANY CXXI, VOL. 101, NÚM. 810, ABRIL 1997

SUMARI

Redacció, administració i publicitat:

Paradís, 10. 08002 Barcelona

Tel. (93) 315 23 11 - Fax: (93) 315 14 08

Director:

Josep Nuet i Badia

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Consell de redacció:

Francesc Beato, Joaquim Bordons

Francesc X. Gregori, Ferran Latorre,

Josep M. Panareda, Miquel Rafa

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Maquetador:

Josep Nuet i Badia

Publicitat:

Adolf Garcia, Exclusives Publicitàries

Tel. i Fax: 237 95 01

Fotocomposició:

PC Gràfic

Cardenal Reig, 23, 8è 1a - 08028 Barcelona

Fotomecànica:

T4 Sorrosal, S.A.

Pujades, 68-72, 3r 3a - 08005-Barcelona

Impressió:

IMGESA

Alarcón, 138 - 08930 - St. Adrià de Besòs

Preu d'aquest exemplar:

625 ptes. (IVA inclòs)

Preu de subscripció anual:

3.300 ptes. (IVA inclòs) (sis exemplars)

A l'estranger: 4.700 ptes.

Comanda de números endarrerits

a la redacció de la revista

Dipòsit legal: B. 545-1958

ISSN: 0212-2111

Membre de l'

A.P.P.E.C

ASSOCIACIÓ

DE PUBLICACIONS

PERIÒDIQUES

EN CATALÀ

• Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors.

• La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

© El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del copyright.

Portada: Un engorjat del riu Matarranya.

Foto: Hilari Sanz.

Editorial: Joan Coromines, memòria perenne del país 46

El nostre consoci Joan Coromines, excursionista i lingüista, Francesc Olivé i Guilera 47

Memòria de Salvador Espriu (1913-1985), II, Agustí Bou i Tort 52

La recuperació del Beatus de la Seu d'Urgell, un miracle?, Ferran Gironès Gispert 56

Òpol i Perellós. El nord de la Catalunya Nord, Andreu Balent 57

El Maubic i el Badet, dos veïns del pic Long força desconeguts, Francesc Carulla i Pujol 62

El mapa de vegetació de la serra de Bellmunt, Lluís Calvo i Guardiola 65

En BTT per les serres de Rubió i Pinós, Joan M. Vives i Teixidó 70

La Comissió de Protecció de la Muntanya de la UIAA, Miquel Rafa 79

Vies d'escalada, a cura d'Armand Ballart 81

Crònica del Centre 83

Crònica del món excursionista 83

Llibres i mapes 84

NORMES DE PUBLICACIÓ DE MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits correctament en català i mecanografiats a doble o triple espai en fulls de mida DIN A-4, deixant uns marges laterals d'un parell de centímetres.

Els articles aniran encapçalats pel títol i portaran a continuació el nom dels autors.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits per un número

que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent. Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu els subratllats en els textos que vulgueu publicar.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies, en còpies de paper brillant blanc i negre o en diapositives, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

Joan Coromines, memòria perenne del país

La figura de Joan Coromines s'havia anat fent més gegantina durant els últims anys, sobretot a mesura que apareixien, amb una regularitat perfectament calculada, les seves obres majors aplicades a la llengua catalana, i a mesura que els estudiosos podien fer-ne una valoració més definitiva.

Creiem que seria redundant per als nostres lectors l'enumeració d'aquestes grans obres magnes del filòleg. Però, ara que s'ha calmat l'efervescència posterior a la seva mort, serà bo de sintetitzar en què consisteix la grandesa d'aquesta figura i per què la nostra terra, i en concret el Centre Excursionista de Catalunya, l'haurà de mantenir en un primeríssim pedestal honorífic.

L'objectiu central de Coromines era l'etimologia. Aquesta ciència, eixarçada, adusta i minoritària, que ha estat cultivada en general amb llenguatge críptic des de mitjan segle XIX, ha rebut de mans del nostre filòleg una vida nova tota imprevisible. Per a Coromines la recerca de l'etimologia consistia a resseguir tots els aspectes de la paraula: la pronunciació actual amb totes les variants locals, els aspectes morfològics, sintàctics i fraseològics, la documentació antiga i moderna que pogués il·luminar-ne les vicissituds, els detalls geogràfics, etnològics o històrics que coadjuvessin a aclarir-la, la relació del terme estudiat amb termes d'altres llengües properes o llunyanes.

Afegim-hi la discussió de les opinions dels especialistes. Però hi falta encara alguna cosa d'essencial: Coromines ha conegut la llengua catalana com mai ningú no l'ha coneguda, en tota la seva extensió geogràfica i en tota la seva trajectòria històrica; i, sobretot, l'ha estimada i l'ha sentida amb una profundi-

tat igualment excepcional que li ha permès de convertir els seus diccionaris en captivadores novel·les policiaques, apassionants cròniques civils de la nostra terra i de la nostra història, i delicats oasis poètics. El lector dels seus diccionaris sent tot sovint la remor de la passa enamorada del filòleg trescant per les carenes, la sentor d'una floreta humil de la vall, el dring d'una paraula collida a l'atzar de la boca del mariner. Vet aquí la diferència entre les obres d'aquest home i les de tants altres erudits del seu ram.

Ningú com els lectors d'aquesta revista, ningú com les successives generacions d'excursionistes que han resseguit pam a pam la nostra terra, ningú no sap tant el trasbals geogràfic, demogràfic i lingüístic que s'hi ha produït durant els darrers decennis. Ningú no podrà apreciar com nosaltres l'immens tresor que Joan Coromines, amb una ciència universal aclaparadora, amb un amor insuperable per la llengua i per la terra, amb un patriotisme sense cap escletxa i amb una intel·ligència privilegiada, ha anat acumulant en els seus llibres. Coromines ha rescatat i ordenat admirablement la llengua catalana en un moment històric de forta convulsió. Per a nosaltres, per a tot el poble, l'obra immensa de Joan Coromines serà la memòria perenne del país, l'estoig sagrat de la nostra paraula.

Ens ha deixat una de les persones més importants de la nostra història: més sàvies, més infatigables, més lúcides, més lliures, més inajovables. Ens resta una de les obres més importants de tota la nostra història: més profundes, més riques, més ben escrites, més divertides, més suggeridores, més humanes, més perdurables.

El nostre consoci Joan Coromines, excursionista i lingüista

Francesc Olivé i Guilera

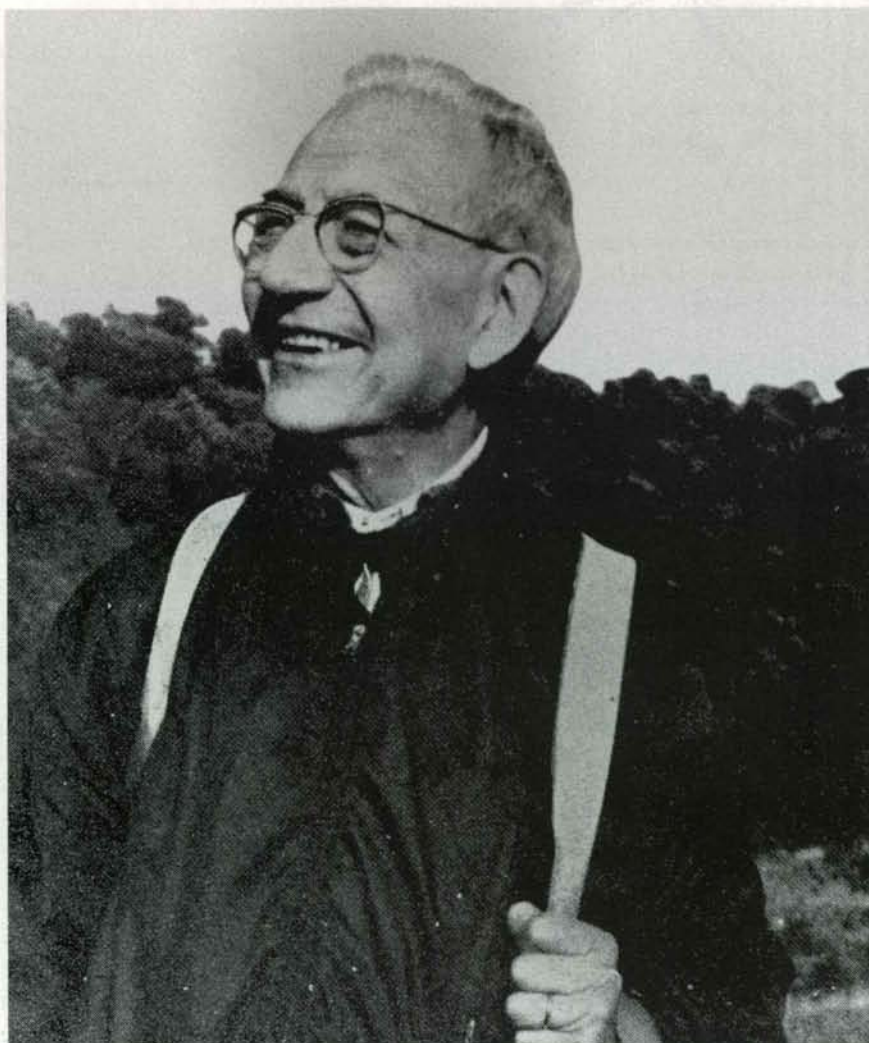
El passat dos de gener de 1997 morí, a l'edat de noranta-un anys, l'insigne lingüista Joan Coromines i Vigneaux. Una llarga vida dedicada íntegrament a l'estudi de la nostra llengua. Amb una capacitat de treball gairebé inhumana, Coromines, insigne representant de l'excursionisme científic, és una figura mítica de la nostra cultura. Aquests dies s'ha parlat molt de la seva extraordinària aportació en el camp de la lexicografia, l'etimologia i la toponímia, una obra important no tan sols per a la llengua catalana, que fou la base dels seus estudis, sinó també per a la lingüística hispànica i universal. S'ha parlat molt de tot això, però no s'ha dit gairebé res de la seva relació amb el Centre Excursionista de Catalunya i amb l'excursionisme català, tot i que el mateix Coromines n'havia dit: «és el que m'ha permès a mi de parlar de Catalunya, d'una de les grans llengües romàniques, amb coneixement de causa».¹

Nascut a Barcelona el 21 de març de 1905, Joan Coromines ingressà com a soci de la nostra entitat el 25 de novembre de 1930, presentat per Lluís Estasèn

i Pla, el nostre gran alpinista, el retrat del qual forma part de la galeria d'excursionistes il·lustres del Centre. D'ell diu Coromines: «Va firmar la meua proposta de soci del Centre Excursionista, amb qui em vaig trobar una vegada a la punta dels Ecos de Montserrat i va posar-ho en la seva proposta: un gran escalador! No vaig poder-lo seguir, era un pobre esportiu, jo; però arribava a les puntes altes i coneixia el país...».²

Coromines era un gran aficionat a la muntanya, abans i tot de fer-se soci del Centre, i en els seus textos li plau fer referència al seu precoç excursionisme: «[El mot *greny*] l'usem tots els excursionistes del Princ. des de jovenets...».³ «En Joan portava unes motxilles enormes, a vegades penso si no és per això que de gran li va quedar l'esquena tan corbada. Portava la tenda, l'escudellòmetre...», comenta la seva germana Júlia.⁴

Durant quatre anys, de 1932 a 1935,

1. MUNTANYA, 715, 1981. *Joan Coromines 90 anys*, Ed. Curial, 1995, 2a i 3a ed. pàgs. 121-124.

2. Íd.

3. *Dic. Etim. IV*, pàg. 636, a 17/30, GREDA.

4. *El Temps*, 657, 20/1/1997, pàg. 72.

Una coneguda fotografia de Joan Coromines, en plena maduresa.

A detailed hand-drawn map of the Vall d'Aran region in the Pyrenees. The map shows the Noguera de Tor river flowing from the north towards the south, where it meets the Garona river. Key locations include Erill, Boí, Taüll, and Barruera. The map also shows the Vall d'Aran region to the north and east, with various smaller settlements and geographical features like Estanyofinestro and Muntanya de Llacs. A scale bar at the bottom right indicates distances up to 2500 meters. Coordinates 42°30' and 4°35' are marked on the map.

Coromines participà en els campaments que Pere Arnalot, fill d'Alós, i els seus amics, organitzaren successivament a la vall de Monestero, a l'estany Llong i al Planell de Trapa, que batejaren amicalment amb el nom de campaments Fabra en honor del Mestre, que els acompanyava. Recentment hem pogut reviuir l'ambient d'aquests campaments, gràcies als films del Dr. Francesc Bordàs.⁵ Malgrat que Coromines descriu els campaments com un lloc on «no es va a fer alpinisme, sinó a fruit dels bons aires», explica com ell i els seus joves amics Pere i Ignasi Arnalot, Josep M. Escayola, Pere Gabarró i Joan Palomeira, socis tots del Centre, feien escapades des del campament fins als cims de la capçalera de la vall, on «l'escalador pot triar entre set cims de prop de 3000 me-

tres: Linya, Fonguera, Monestero, Peguera, Mainera, les Picardes i Pala d'Ereixe». Així ho diu en l'article que publicà al Butlletí del Centre de juny de 1934,⁶ quan, «visitats ja els cims més coneguts», decidí fer l'ascensió al pic de la Mainera, que descriu dins els cànons més estrictes de la literatura excursionista. Altres vegades pujaren des del campament amb Pompeu Fabra (consoci i veterà excursionista, que tenia trenta-set anys més que Coromines), fins al peu dels cims més alts i també fins al capdamunt del Pui de Linya, de qui conta la facècia de donar nom a alguns estanys: «Ell (Fabra), batejà, tot visitant-los, amb quina gràcia, els dos estanys més alts, innominats, que coronen el capdamunt de la vall, al mateix peu de l'agulla del Gran Peguera: l'Estany *Escondit* i l'Estany de *Maihi-som*. Algun pedant s'escriuirà lleigint aquest nom, poc subjecte a la disciplina gramatical més estricta: però ell vivia aquella ascensió inacabable; sabia reconèixer la força de la vida, i tenia

Coromines seguí fent excursions arreu del país, fins que la guerra ho estroncà tot, com tantes altres coses. S'hagué d'exiliar, però fins i tot durant la seva estada a Amèrica es mantingué fidel a l'excursionisme i al record del Centre: «Em vaig haver d'exiliar. Però encara vaig seguir portant el nom del Centre Excursionista de Catalunya per tot arreu. Posàvem una targeta sota la monjoia quan arribàvem en un cim i allà hi constava: no podia posar-hi la bandera però hi posava: "Del Centre Excursionista de Catalunya". Així es va fer una "primera": la primera ascensió del Cerro Blanco Olonquimini, de 5200 m. que vaig dirigir jo amb un argentí, P. Giannaccari. Així vaig fer l'ascensió del Cerro del Plata de 6310 m. Així en els EUA també vaig pujar a d'altres cims, esperant que d'aquesta manera no perdria l'entrenament i podria tornar a córrer pel Pirineu, i acabar aquell *Onomasticon* que havia emprès».⁸

De retorn de l'exili Coromines va tornar a fer excursions pel Pirineu. A seixanta-quatre anys d'edat va pujar en cara al Subenuix: «un dels més grans gegants de la regió, escarpadíssim cap al cim; 2949 alt. Forma el trifini entre Cabdella, Espot i la vall de Boí. L'única veritable escalada que he fet en ma vida, el 21 de juliol de 1969, encordat amb P. Gabarró i R. Vila».⁹ Les seves excursions i enquestes amb els pastors de la vall de Boí es repetiren encara durant molts anys: «Una nit de setembre de 1976, vàrem baixar embolcats pel *torb* les Llastres de la Morta, damunt

5. Els films del Dr. Francesc Bordàs i Salellas (Girona 1883-Barcelona 1960), esmentats per Coromines en el seu article del Butlletí del Centre de juny 1934, han estat recuperats pel seu nebot Dr. E. Mateu i Bordàs.

6. But. del CEC, 469, juny 1934.

7. *Lleures i converses d'un filòleg*, Club Editor, 1971, pàg. 412.

8. MUNTANYA, 715, 1981.

9. *Toponímia de la vall de Boí*, Societat d'Onomàstica, 1980 (separata), pàgs. 39-40.

Baixant del cim del Subenuix, «un dels més grans gegants de la regió, escarpadíssim cap al cim; 2949 alt. Forma el trifini entre Cabdella, Espot i la vall de Boí. L'única veritable escalada que he fet en ma vida, el 21 de juliol de 1969, encordat amb P. Gabarró i R. Vila». Joan Coromines, Toponímia de la vall de Boí. Foto Dr. Pere Gabarró i Garcia. Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya.

Caldes de Boí, amb Ramon Escuder, ai de mi, ell ja no és entre els vius, i si jo hagués estat aquella nit sense ell, potser ja no viuria».¹⁰

Joan Coromines va fer declaració pública de la seva vinculació al Centre Excursionista de Catalunya, en el discurs que pronuncià al Saló de Cent, el 3 de juny de 1981, amb motiu del lliurament del Premi d'Honor Jaume I, que fou concedit al mateix temps a ell a títol individual i al Centre com a institució. Coromines va voler fer ell personalment el panegíric del Centre. Conserveu la casset amb la seva veu original i la transcripció mecanogràfica que van fer-ne Lluís Puntís i la seva muller Marga Cardona, text corregit i autoritzat pel mateix Coromines.¹¹ Us recomanem que el llegiu. Hi trobareu la descripció del nostre Centre al voltant dels anys trenta, quan es produí la transició de l'excursionisme intel·lectual i científic cap a un altre, on destacava «un grup d'alpinistes i excursionistes ja molt més esportiu, però que conservava encara aquell llevat, aquella tradició», representada per Lluís Estasèn, Josep M. Guilera o Albert Oliveras, esmentats tots per Coromines en el seu discurs, que «van ser seguits per una generació més jove», en la qual hi havia ell mateix i els seus amics.

En el memorable discurs de l'any 1981, Coromines declarà que el redreçament cultural de Catalunya havia estat possible «gràcies al que significa el que ha recollit el Centre Excursionista de Catalunya, l'excursionisme català».¹² Les referències a textos publicats pels excursionistes són constants al llarg de tota la seva obra: des de Milà i Fontanals, Marià Aguiló, Josep Fiter,

Ramon Arabia, Carles Bosch de la Trinxeria, Ceferí Rocafort, Cels Gomis, Jaume Massó i Torrents, Maspons i Labrós, Lluís Marià Vidal, Eduard Toda, el folklorista R. Violant i Simorra, etc., socis tots del Centre, i especialment Mn. Jacint Verdaguer i les guies excursionistes: «Obrim les obres geogràfiques del Princ. i arreu trobarem mencions de mena de ferro, de plom, d'antimoni, etc., pertot: les obres de Pau Vila, J. Iglésies, Solé, la Geograf. Gral. de Carreras Candi a cada pas, les guies d'Osona, C. A. Torras, Soler Santaló, etc.»...¹³ Fins i tot el mapa del Montseny editat pel Centre l'any 1924 és esmentat per Coromines: «el mapa Aegerter del Montseny (informat per la gent del C.E.C.) li diu Coll de l'Orri».¹⁴

La seva referència a les guies de Cèsar August Torras i d'Artur Osona mereix una menció especial: «No em

dol de fer elogis de l'obra d'un home que tant van criticar els *snoobs*, i esportius i alpinistes presumptuosos: gent de cultura un poc més moderna, i de bon gust literari, algun cop, una mica més refinat, en algun matís, que el seu. Torras i Osona no eren *sportsmen* jactanciosos com aqueixos crítics, ni pogueren beneficiar-se dels avantatges de les conquestes lingüístiques i normatives dels primers decennis del nostre segle, però sense llur obra no seríem el que som ni sabríem el que sabem de les nos-

10. *Dic. Etim.* VIII, pàg. 570, TORBAR.

11. MUNTANYA, 715, 1981.

12. *Íd.*

13. *Dic. Etim.* V, pàg. 565.

14. *Onom. Cat.* V, pàg. 474, b 3/5, NORRI, Coll de.

tres muntanyes. I contra el que s'ha dit superficialment, llur toponímia (i també llur informació de l'arqueologia i de la cultura comarcal) estava a una altura considerable, força més que la dels autors de guies que han vingut després... llurs guies en conjunt eren immensament més informatives que els eixuts, glacials i mediocres subproductes que les han reemplaçades, i la grandiloqüència o les recomanacions de prudència un poc excessiva, que de vegades trobem en els escrits de Torras, són defectes molt venials, que és ben fàcil deixar de banda per part dels qui tant han après d'ells. Més que res, hem d'elogiar en tots dos el respecte que en general demostraren per la toponímia del poble...¹⁵

No hi ha dubte que els textos dels excursionistes van influir en alguna de les seves definicions, per exemple, suposo que la seva obstinada preferència per la incerta denominació del congost de Bonremei estava influïda pels textos de Lluís Marià Vidal, que era un gran coneixedor del Montsec, i especialment pel peu de fotografia publicat a la *Geografia General de Catalunya* de Carreras Candi.¹⁶ No obstant això, les enquestes més recents l'han fet decantar últimament per la forma congost de Mont-rebei, que és la que domina actualment.¹⁷ L'acceptació de les dades proporcionades pels excursionistes, no era, doncs, incondicional, sinó ben al revés: com tot el material que utilitzava, la seva informació era sotmesa a una rigorosa anàlisi crítica, i si no hi estava d'acord manifestava durament el seu rebuig, sense embuts, despietadament. Vegeu-ne algunes mostres en els paràgrafs següents.

Joan Coromines utilitzà constantment el *Diccionari català valencià balear* d'Alcover i Moll, que li serví de canemàs del seu *Diccionari etimològic*. Així i tot, no s'està de criticar «les mal conduïdes enquestes conjugatives de Mossèn Alcover (piadosament publicades pel seu deixeble)».¹⁸ També es valgué de la valuosa informació històrica continguda en la *Geografia General* de Carreras Candi, però no per això s'abstingué de qualificar algun aspecte del seu treball com a «disbarat infundat com tan sovint les fantasmagòriques etim. d'aquest erudit»,¹⁹ que rebutja ro-

tundament, com «la infundada i supèrflua etim. LUGUDUNUM defensada per aficionats com Casas-Carbó».²⁰ No és menys dura la repulsa que fa de Joan Amades pel mot *empannau*: «Mai no he sentit res de semblant a la costa catalana... el vocabulari de la gent de mar des de Barcelona al NE m'és tan conegut, l'aspecte del mot és tan estrambòtic i eren grans les inexactituds d'Amades (a causa de la seva extrema miopia, escassa condícia i nul·la disciplina filològica)».²¹ Tampoc no se salvà Josep Iglésies: «la grafia d'Iglésies és enterament descuidada en totes les seves obres».²²

He parlat abans de l'elogi que fa de les guies excursionistes del Centre, entre les quals esmenta la *Guia de la Vall d'Aran*, de Juli Soler i Santaló, de la qual, malgrat dir que és una «obra excel·lent en quasi tots els aspectes», afegeix: «però a la fi conté un vocabulari aranès d'unes deu pàgines, que desdiu greument de la resta del llibre. Nat fora de la Vall, Soler va cometre tota mena d'errors en la transcripció i definició d'aquests mots, alguns dels quals són fantàstics (generalment trets de la toponímia, mal interpretats)».²³ Hem d'acceptar aquestes crítiques de Coromines, que a vegades són poc elegants, però que sempre són justificades, formen part del seu peculiar estil de redacció i donen color i vivacitat als seus textos.

Com a bon excursionista, Coromines mostrà una especial predilecció per la toponímia i els parlars pirinencs, especialment l'estudi de l'aranès, amb el qual es doctorà l'any 1931. Altres treballs seus són: *El parlar de Cardós i la Vall Ferrera*, *Toponímia d'Andorra*, *Toponímia antiga de l'alta vall de Camprodon* i la *Toponímia de la vall de Boí*,²⁴ encara que, com és natural, els seus estudis no es limitaren al Pirineu sinó que s'estengueren per tots els Països Catalans.

Els excursionistes li hem d'agrair l'esforç que posà a estudiar i restablir els noms originals de les nostres muntanyes. Pel maig de 1964 publicà a *Serra d'Or* un article titulat «Qüestions onomàstiques», dedicat en bona part als noms de les muntanyes. Reprodueixo aquí el paràgraf referent a l'Alta Ribagorça i Vall d'Aran, com a mostra de la seva preocupació per la toponímia piri-

nenca: «Els disbarats oronímics abunden molt en aquestes terres, tan freqüentades pels excursionistes i amadors de la muntanya. A Ribagorça (incloent-hi la vall de Boí, que tradicionalment ja és ribagorçana) hi ha en primer lloc un grup de noms de pics i barrancs que forma sèrie: llurs formes correctes són: "Coma-lo-forno", "Coma-les-torres", "Coma-les-bienes", "Comaltes" i "Coma-l'espada" (deformats absurdament en "Comolo Formo", "Comolos Torres", "Comolos Bienes", "Comolos Altes" i "Comolos Pales"); fixem-nos que la primera i l'última d'aquestes muntanyes —en les quals precisament la deformació és més greu que en les altres— figuren entre els pics més alts i famosos de tot el Pirineu; de tot aquest conjunt muntanyós se'n diu tradicionalment "les Serres de Caldes", no pas "els Comolos", i no hi ha cap raó que s'ho valgui per a canviar-li el nom. Certament, són molts els turistes i alpinistes que s'han aviciat a la forma alterada, introduïda per cartògrafs estrangers i propagada per enginyers forans, però com que és rebutjada encara per la gent del país, i és contrària no sols a l'etimologia, sinó a l'evident analogia catalana, encara som a temps a restablir generalment l'ús correcte, per poc que els nostres excursionistes s'ho proposin».²⁵

15. *Entre dos llenguatges*, II, pàg. 100, nota 28.

16. *Geogr. Gral. de Cat.*, de Carreras Candi, vol. *Catalunya*, pàgs. 54-55.

17. *Onom. Cat. V*, pàgs. 375-376.

18. *Dic. Etim. VI*, pàg. 379, a 33/35, PÉIXER.

19. *Onom. Cat. V*, pàg. 189, a 39/41, a MARBELLÀ.

20. *Onom. Cat. V*, pàg. 56, LLEDÓ.

21. *Dic. Etim. III*, pàg. 294, a 27/37, EMPANNAU.

22. *Onom. Cat. V*, pàg. 23, a 30/37, LLABERIA.

23. *Entre dos llenguatges*, II, pàgs. 27-28.

24. Per a més informació sobre l'obra de Coromines podeu consultar Anna BORBONET, «L'Onomasticon Cataloniae de Joan Coromines», *MUNTANYA*, 798, abril 1995, i també *Joan Coromines, 90 anys*, ed. Curial, 1995.

25. «Qüestions onomàstiques», *Serra d'Or*, maig 1964, pàgs. 53-57.

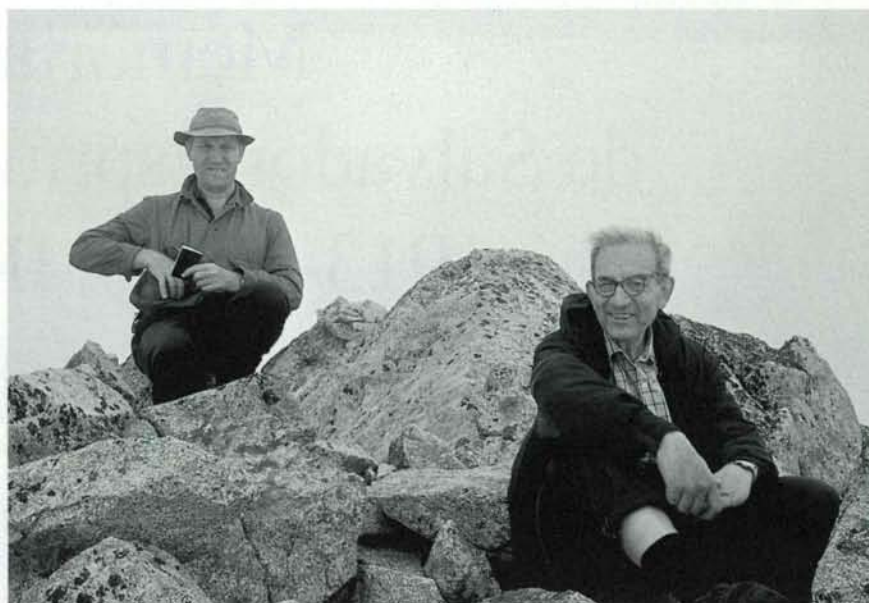
LES ARRELS

Joan Coromines i R. Vila al cim del Subenuix (Pallars Sobirà), el 21 de juliol de 1969. Foto: Dr. Pere Gabarró i Garcia. Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya.

La majoria d'aquestes correccions foren aviat acceptades pels excursionistes i són avui les que s'utilitzen correntment en les guies i mapes, algunes altres costà més d'introduir-les, com «el correcte i viu "Travessani" que és substituït per "Tramesane" o bé per la grafia afrancesada "Travessany", que alguns llavors pronuncien com si s'acabés en el so de ñ»,²⁶ potser perquè la pronúncia incorrecta resultava més «wagneriana» per als alpinistes.

Malgrat els esforços de Joan Coromines, encara queda algun topònim de la vall de Boí que no ha estat plenament acceptat per alguns excursionistes. Ens referim a «CONTRAIX: Afluent per la dreta del riu de Sant Nicolau; desaigua entre Aiguadassí i el refugi d'Estanyllong, amb un gran estany, i el gegantesc pic de Contraix (2.957 m. alt.) que dona a Culieta per la banda N i forma el trifini amb Sarradé...»²⁷ «Hi vaig pujar amb els Arnalots l'any 1934 des del campament Fabra d'Estanyllong. Fora de Sarradé (i de Colomers d'Espot) és l'única de les grans valls afluent del Sant Nicolau que hi desaigua per la dreta, mentre que les altres nou valls hi vénen totes per l'esquerra. D'ací el nom: VALLES CONTRARIOS)... És bàrbara la grafia i pronúncia *Contraig*, que ha nascut d'una badada ortogràfica de cartògrafs i enginyers. No sols el 1934 era ben inusitada aquesta pronúncia, sinó també en els anys 1953 i sqq. Per desgràcia han continuat escrivint-ho malament els enginyers, pireneistes i cartògrafs, i ara se sent *Contraig* fins a algú del país...»

La vocació de lingüista de Coromines va lligada especialment al nostre consoci Pompeu Fabra, a qui venerava com a mestre. Ell fou qui l'any 1930 l'introduí com a auxiliar a les oficines lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Allí treballà conjuntament amb un altre gran excursionista, Josep M. Casacuberta, un altre consoci nostre que tenim una mica oblidat. Antecessor

seu a l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'Institut, Casacuberta lliurà a Coromines el material recollit els anys 1921-1923. Amb aquell fons inicial i el que ell mateix havia començat a aplegar des de 1925, Coromines emprengué, a partir de 1931, l'*Onomasticon Cataloniae*, en el qual volia recollir d'una manera exhaustiva els topònims i antropònims dels Països Catalans, municipi per municipi. Una obra quimèrica que s'hauria portat a terme sota els auspicis de l'Institut d'Estudis Catalans. De 1931 a 1939 es realitzaran les primeres enquestes amb personal remunerat per l'Institut. A partir de la guerra civil, Coromines prosseguí l'*Onomasticon* per compte propi i es convertiria en l'objectiu de tota la seva vida, el llibre més esperat i temut pels lingüistes del país. Abans de començar-ne la publicació anà donant-ne les primícies a través de diverses publicacions, a les quals es referia l'any 1976: «O que mentrestant hi hagi tants petits erudits que es queixin perquè no acabo de publicar tot l'*Onomasticon Cataloniae*, i que qualsevol savi a mitges es grilli cada mes de noves "etimologies", sense estudiar les que he anat demostrant, en lluita dura, al llarg de tota una vida. Al costat de tants punts aclarits resten encara prou enigmes autèntics, que any darrere any, anem dilucidant cada cop més: prou ho saben els savis de debò, i per ells em sento obligat a anar alçant i eixamplant l'ardida piràmide».²⁸

Les circumstàncies de l'exili van fer

que Coromines, abans de tirar endavant l'*Onomasticon*, publicués el diccionari etimològic castellà, en quatre volums, i el *Diccionari etimològic i complementari* català, amb nou volums, en el qual va vessar milers de topònims recollits en el seu cedulari. Trobem a faltar un índex que els reculli alfabèticament, ja que la majoria no surten a l'*Onomasticon* i a vegades resulta molt difícil localitzar-los entre els textos del diccionari. L'edició definitiva de l'*Onomasticon* constarà de nou volums, dels quals ja n'hi ha cinc de publicats, i un d'antropònims, en els quals es recull alfabèticament la resta de material recollit per Coromines i no publicat anteriorment.

La seva activitat professional al llarg de tota la vida estigué impregnada per aquest amor al país que és l'excursionisme, que vol dir trepitjar la terra directament, conviure amb la seva gent i la seva parla. Coromines no renuncià mai a aquesta manera d'entendre el país i en aquest sentit és ben característic el comentari que féu dels textos de Josep M. Espinàs en l'entrevista per televisió, el mes de març de 1995, en complir els noranta anys d'edat, en què elogià el seu recull perquè els recorreguts eren fets «a peu!, a peu!».

26. Íd.

27. *Toponímia de la vall de Boí*, Societat d'Onomàstica, 1980 (separata), pàg. 11.

28. *Entre dos llenguatges*, II, pàg. 102, nota 31.

Memòria de Salvador Espriu (1913-1985), II

Agustí Bou i Tort

Amb motiu de la mort del gran poeta Salvador Espriu, el dia 22 de febrer de 1985, vaig escriure un article on feia història de la relació que personalment jo hi havia tingut i, molt especialment, de les mostres que va donar d'afecte i estimació envers la nostra entitat, afecte que culminà en l'ofrena de la seva obra *D'una vella i encerclada terra*.

Aquest article es publicà a *Muntanya*, any CIX, núm. 739, vol. 90, juny de 1985 (pàgines 421 a 426). L'obra esmentada la va dedicar, conjuntament, a l'esposa del músic Manuel Valls i al Centre Excursionista de Catalunya.

Recordem que el text és de Salvador Espriu, i les il·lustracions, de Josep M. Subirachs. El llibre es va editar gràcies a la gran ajuda de Josep M. Benach, d'Àmbit Serveis Editorials. De l'exemplar núm. 0, de l'edició de 226, numerats, signats per Espriu, i de la litografia amb el retrat del poeta, també numerades i signades per Josep M. Subirachs, se'n féu ofrena a Salvador Espriu. Aquest, amb tota gentilesa, agrai la distinció, però, a continuació, el retornà demanant que es conservés a la biblioteca del Centre.

L'article publicat a *Muntanya* porta-va per títol «Memòria de Salvador Espriu». Sigui perquè aquest títol va agradar, o bé per pur atzar, el Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, d'Arenys de Mar, publicà, el maig de 1988, un recull d'articles d'una quarantena d'autors diferents, glossant la persona i l'obra de Salvador Espriu, també

sota el nom de *Memòria de Salvador Espriu*.

Com que l'ús d'aquest títol per part meua és anterior en el temps, em crec justificat i autoritzat per a batejar el present assaig amb el nom de «Memòria de Salvador Espriu (II)».

En escaure's enguany el desè aniversari de la mort del poeta, l'Ajuntament d'Arenys de Mar decidí dedicar-li un acte públic d'homenatge, que tingué lloc el 22 de febrer de 1995 a la Sala de Plens de l'Ajuntament. La Casa de la Vila és també la seu del Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu.

D'una manera molt més senzilla, un grup d'amics, els noms dels quals ja consten en el meu article de l'any 1985 abans esmentat, a instigació de Joan Chacón i Sabaté, decidiren fer una reunió íntima per a intercanviar records i documents de l'amic i poeta, que feia deu anys que ens havia deixat. Els assistents foren els matrimonis Gonçal i Maruja Lloveras, Antoni i Iris Verge, Agustí i Maria Bou, i Joan Chacón, a casa del qual se celebrà la trobada.

Trobada d'alt nivell i en la qual destacaren la quantitat de documentació aportada per Agustí Bou i la qualitat de la del Dr. Gonçal Lloveras, ja que en alguns documents d'aquest últim, hi consten aspectes humans del gran poeta poc coneguts del públic en general.

Com a colofó d'aquesta reunió es decidí fer una visita a Arenys de Mar, per conèixer de prop el paisatge descrit per Espriu i visitar la seva tomba.

El dia escollit fou el dissabte 28 d'abril de 1995. Hi assistiren els matrimonis Verge i Bou, i Joan Chacón. La primera visita va ésser al Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, instal·lat, com ja he dit, a la mateixa Casa de la Vila d'Arenys de Mar.

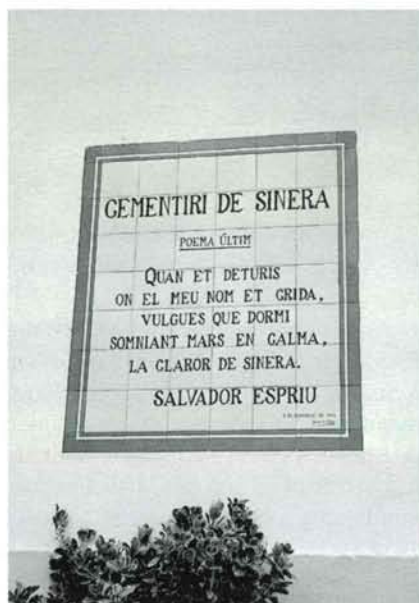
L'encarregada del Centre, Montserrat Caba, ens rebé amb tota eficiència i amabilitat. Entre altres coses, ens ensenyà la primera edició de l'obra primerenca de Salvador Espriu, *Israel*, única obra de l'autor escrita en castellà. A continuació ens n'ensenyà una altra versió, actual, i, gràcies a això, sabérem de l'aparició de l'edició crítica de les obres completes de Salvador Espriu. Es tracta d'una coedició del Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. La directora de l'edició és Rosa M. Delor i Muns. Al marge de l'obra esmentada, *Israel*, ja n'han sortit al carrer, fins ara, un total de quatre volums més. Sense dubtar, podem qualificar aquesta edició crítica com el millor homenatge que es podia retre a Salvador Espriu.

Reprenent el fil de la història, després d'examinar els materials dipositats

Façana de la casa familiar dels Espriu al carrer del Bisbe Català (abans carrer de la Perera), a Arenys de Mar.

Foto: Agustí Bou.

Versos d'Espriu a la paret de la dreta, entrant al cementiri. Foto: Agustí Bou.

en el Centre de Documentació i Estudi, ens adreçarem a la casa propietat de la família de Salvador Espriu, al carrer del Bisbe Català (abans de la Perera).

Aquesta casa, resultat de la unió de tres cases més petites, fou bastida pel bisbe Català, oncle besavi del poeta i, per herència, passà al notari Francesc Espriu, pare de Salvador Espriu. Se'guieix en poder de la família, encara que no es visita, ja que és una casa particular i privada. Hi residí el poeta llargues temporades, als estius i per raons de malaltia. Hi situà el mític «jardí dels cinc arbres». En les seves pròpies paraules:

Després, quan ja m'havia / fet molt de mal i quasi / sols podia somriure, / vaig triar les paraules / més senzilles, per dir-me / com passaven levíssims / ors de sol damunt l'heura / del jardí dels cinc arbres. / Era groc breu, de posta, / a l'hivern, mentre queien / els últims dits de l'aigua / serpentina, d'alts núvols, / i l'estrany temps m'entrava / en presons de silenci. («El jardí dels cinc arbres», dins Mrs. Death).

Seguim cap al temple parroquial, on admirem el magnífic retaule barroc de l'altar major, obra de l'escultor vigatà Pau Costa, realitzat entre 1706 i 1711. Constitueix una obra molt important

Capella del cementiri. Foto: Agustí Bou.

dins el barroc català. Agafem un rial, un dels torrents de sorra normalment secs, característics de la geografia de la comarca. Espriu els dedica el vers I de la seva obra *Cementiri de Sinera*:

Pels rials baixa el carro / del sol, des de carenes / de fonollars i vinyes / que jo sempre recordo. / Passejaré per l'ordre / de verds xiprers immòbils / damunt la mar en calma.

Ja ens trobem davant l'entrada del cementiri de Sinera. A la nostra esquena tenim la mar Mediterrània, a la paret de la dreta de l'entrada, amb uns encert, hi ha unes rajoles amb aquests versos del poeta.

Una capella presideix tot el recinte. El cementiri fou bastit als anys vint del segle passat i ampliat durant els anys seixanta d'aquesta mateixa centúria. El 1895 fou obert el camí de la Pietat, que ens mena a l'actual porta d'entrada. Originalment s'hi van plantar acàcies, substituïdes el 1934 pels actuals xiprers que el voregen.

De l'indret on es troba l'església es domina la geografia de Sinera:

II

Quina petita pàtria / encercla el cementiri! / Aquesta mar, Sirena, / turons

Làpida de la tomba de Salvador Espriu, en la qual hi ha gravades únicament les lletres del seu nom, gairebé il·legible.

Foto: Agustí Bou.

de pins i vinya, / pols de rials. No estimo / res més, excepte l'ombra / viatgera d'un núvol. / El lent record dels dies / que són passats per sempre.

Les restes de Salvador Espriu reposen al nínxol 381, del segon replà, a mà esquerra. La làpida, de marbre blanc, molt senzilla, té gravades únicament les lletres del seu nom, d'una manera gairebé imperceptible, com es pot comprovar per la foto.

*Replans del cementiri, amb el mar al fons.
Foto: Agustí Bou.*

III

*Sense cap nom ni símbol, / ran dels
xiprers, dessota / un poc de pols sorren-
ca, / endurida de pluges.*

Aquest nínxol el comprà Salvador Espriu per dipositar-hi les restes del seu íntim amic, també gran poeta, Bartomeu Rosselló i Pòrcel, nascut a Ciutat de Mallorca el 1913 i que morí al Sanatori del Brull, al peu del Montseny, durant la nostra Guerra Civil, el 1938. El 1958 les despulles de Rosselló i Pòrcel foren traslladades del Brull a Arenys i posteriorment, a Ciutat de Mallorca.

El cementiri està disposat en tres replans esglaonats, en el segon dels quals, com ja hem dit, es troba la tomba del poeta.

X

*Ordenador de rengles / de xiprers i
silenci / conferiré serena / autoritat de
màgics / ceptres a mans augustes.*

Dins el recinte hi trobem nombroses escultures, alguna de Josep Llimona i Venanci Valmitjana. Semblen haver inspirat els versos del poeta, com en els dos exemples que posem a continuació:

XIV

*Cristall, memòria / remor de font, de
clares / veus allunyades. / La llarga tar-
da miro, / amb pausa d'or i somni. /
Car és vingut de sobte / el temps dolent,
i em porten / veus de records, per bui-
des / estances de Sinera, / fins al guaita
de l'alba, / xiprer que sap l'incendi / del
mar i d'aquest núvol.*

XXIV

*No naixerà cap marbre / d'eternitza-
des ones / ni s'alçaran vols d'àngels /
d'imaginats imperis.*

Però el desordre urbanístic també ha arribat a aquest bell indret i, el 1960, la Delegación Nacional de Sindicatos, Obra Sindical del Hogar bastí un grup de cent habitatges, destinats a pescadors

*Mostra d'escultures al cementiri
de Sinera. Foto: Agustí Bou.*

LES ARRELS

Una altra mostra d'art funerari a Arenys de Mar. Foto: Agustí Bou.

Tomba construïda per Rafael Martínez Ortiz per dipositar-hi les despulles mortals d'Emília de Rovira i Presas. Foto: Agustí Bou.

immigrats i batejat amb el nom de «Grupo San Telmo», a tocar mateix de la tàpia que envolta el cementiri.

Espriu se'n queixa amargament en uns versos de *Ronda de mort a Sinera*:

El tapaven amb casotes / i el paisatge han espatllat. / Ara ja tant se me'n dóna / on em vulguin enterrar.

I acabem el nostre recorregut per Sinera i el seu cementiri amb una narració. La història és certa, encara que sembli una llegenda. S'explica d'una magnífica tomba que es troba en aquest sagrat recinte. Ens la contà Montserrat Caba.

La tomba de referència, de la qual adjuntem la fotografia, té una inscripció que diu: «Emília de Rovira i Presas (1859-1892). Ofrena de Rafael Martínez Ortiz».

Rafael Martínez Ortiz era un estudiant de medicina sud-americà, probablement de l'Equador. Es va enamorar

d'Emília de Rovira, filla d'una família benestant d'Arenys. En acabar els estudis va retornar a Amèrica, amb la intenció de casar-se amb l'Emília. La família s'oposà als amors de Rafael i Emília. Ell, home intel·ligent i treballador, emigrà a França i aconseguí una bona posició com a metge. La família interceptà les cartes que enviava a la seva enamorada. En retornar Rafael a Arenys, es trobà que Emília havia mort a trenta-tres anys i s'assabentà del que havia passat amb les seves lletres d'amor, cosa que li explicà el silenci de l'esti-

mada. Féu bastir aquesta magnífica tomba i, en denegar-li la família d'Emília el permís per a inhumar-hi les restes d'ella, hi féu enterrar una rosa roja...

Un final poètic per a una visita al recinte on descansa un dels més grans poetes de Catalunya.

La rònega arquitectura de la «Obra Sindical del Hogar», vista de l'interior del cementiri. Foto: Agustí Bou.

La recuperació del Beatus de la Seu d'Urgell, un miracle?

Ferran Gironès Gispert

El bisbe de la Seu d'Urgell, Joan Martí Alanís, va qualificar de «miracle» la recuperació, el 22 de gener, del Beatus de la Seu d'Urgell, que va ser robat del Museu Diocesà el 29 de setembre passat. Potser sí que és un esdeveniment excepcional, perquè no és freqüent que les obres d'art robades puguin ser recuperades, i encara menys tan ràpidament; però potser allò que podríem qualificar de «miracle» seria el fet que fins ara no ho fos, de robat, ja que la protecció que tenia el valuós còdex (està valorat en tres mil milions de pessetes), va quedar demostrat que era ridícula, vàlida només per a lladres vulgars i corrents (als quals, tanmateix, mai no se'ls hauria ocorregut de robar-lo), però totalment ineficaç contra «especialistes» en furt d'obres d'art.

Beatus és el nom amb què és conegut el llarg *Comentari a l'Apocalipsi i Llibre de Daniel*, que va fer un monjo anomenat Beat, del monestir de Santo Toribio (antigament de San Martín de Trier), de la comarca de Liébana, als peus dels Picos de Europa. A partir del segle x i fins al xiii; se'n van fer nombroses còpies que són profusament il·lustrades amb miniatures d'una gran policromia, en les quals abunden l'or i l'argent. En l'estil i en els temes iconogràfics s'hi troben una gran quantitat d'influències, des de les paleocristianes fins a les visigòtiques, assimilades amb una marcada personalitat mossaràbiga, tot i que alguns *Beatus* són ja plenament romànics. Les escenes, enquadrades en

una orla, són representades sovint damunt un fons esquemàtic i simbòlic sobre bandes horitzontals, unes vegades d'intensa coloració i, unes altres, del color natural del pergamí. Els ornaments i les estilitzades arquitectures són, en general, els típics de l'art mossàrab. Els *Beatus* més coneguts, redactats en escriptura visigòtica, són dotze: el de San Miguel de Escalada (actualment a la Pierpont Morgan Library de Nova York), datat el 926; el de la British Library de Londres, del 1091; el de Valcavado, a la Biblioteca Universitaria de Valladolid, del 970; el de la Seu d'Urgell, de finals del segle x; el de la Biblioteca Nacional de Madrid, del 1047; el de l'Archivo Histórico Nacional, del 970; el de la Catedral de Girona, del 975; el de la Biblioteca Corsiniana de Roma, del segle xi-xii; el de la Biblioteca Nacional de Madrid, del segle x; el de la Real Academia de Historia de Madrid, del segle xi; el de San Lorenzo del Escorial, del segle xi, i el de la catedral de El Burgo de Osma, del 1086. A més d'aquests *Beatus*, hi ha a la vora d'una trentena de fragments i còdexs no escrits en escriptura visigòtica escampats per biblioteques, monestirs i arxius.

El Beatus de la Seu d'Urgell, conservat a la catedral de la Seu, és, com hem vist, un dels més importants. De finals del segle x i d'importació mossàrab, té una il·lustració temàtica d'un desconegut artista pintor medieval que revela una gran fantasia, veritablement origi-

nal. El seu estil és, dintre l'evolució dels Beatus coneguts, més avançat, d'una gran agilitat expressiva, i es caracteritza per l'acusada estilització de les figures, la sàvia estructuració figurativa i el predomini del to vermell. Està escrit en lletra visigòtica i conté un ric mostrari de bellíssimes «lletres capitulars» i una vuitantena de miniatures.

L'autor escriptor del *Beatus* original, el monjo anomenat Beat de Liébana, compilà el comentari de l'Apocalipsi en dotze llibres amb la intenció que servís de lectura i meditació per als monjos. El seu contingut és d'un gran interès perquè conserva fragments patristics, altrament perduts. Però, a més de ser conegut com a autor del *Beatus*, és conegut també perquè tingué una gran intervenció en la controvèrsia que hi hagué sobre la doctrina coneguda com a adopcionisme. Amb aquest motiu, es cartejà amb el filòsof i teòleg Alcuí de York, que va ser qui va provar rotundament, en el concili de Aix-la-Chapelle, l'any 800, la font de l'heretgia; també va fer nombrosos escrits, entre els quals destaca el *Liber adversus Elipandum*, el 986, escrit junt amb el bisbe Eteri, contra el bisbe Elipand de Toledo, que va ser qui va introduir l'adopcionisme a la península Ibèrica. Els concilis de Ratisbona, Frankfurt, Roma i Aquisgrà van condemnar, finalment, l'adopcionisme com a doctrina herètica. Cal dir que el bisbe Fèlix d'Urgell en va ser també un gran defensor, d'aquesta doctrina, fins al punt que a l'Imperi franc l'adopcionisme era conegut com a *heretgia feliciana*. Com que la qüestió, a més del caire religiós, tenia també un vessant polític, l'emperador Carlemany hi va intervenir empresonant el bisbe Fèlix d'Urgell i el va obligar a abjurar.

Aquest furt, que ha ridiculitzat els sistemes de protecció dels béns eclesiàstics de Catalunya, ha demostrat l'estat d'indefensió en què es troba el nostre patrimoni artístic. Vista, doncs, aquesta experiència, cal esperar que a partir d'ara no calguin ja més «miracles», i que s'estudiï la manera que aquesta joia que és el Beatus de la Seu d'Urgell pugui ser exposada al públic i gaudeixi, alhora, de la protecció adequada.

Òpol i Perellós. El nord de la Catalunya Nord

Andreu Balent

Historiador, soci del Grup Pirinenc Excursionista Nord Català

Al nord de la plana del Rosselló s'extén una zona muntanyosa que correspon a una petita part (al SE) del massís prepirinenc de les Corberes. Gairebé tot aquest massís ja queda fora de l'àmbit català. Són terres del Llenguadoc, i allà tenen el seu punt culminant: el feréstec pic de Bugarag (1.231 m). La part catalana de les Corberes té una particularitat geogràfica ben precisa. És la zona més septentrional dels Països Catalans. És el nord de la Catalunya Nord, més precisament de la comarca del Rosselló.

Les Corberes catalanes formen part dels municipis següents: Salses, Espirà, les Cases de Pena, Estagell, Talteüll, Vingrau, Òpol-Perellós. El darrer d'aquests municipis se situa al nord d'aquestes terres septentrionals. L'any 1971 van fusionar els dos municipis d'Òpol i de Perellós. En aquest moment l'exmunicipi de Perellós era ja gairebé despoblat (quatre habitants al cens de 1968).

El punt més septentrional de l'antic terme municipal de Perellós i també dels Països Catalans és el Montoliu¹ o

Montolier² de Perellós. Amb una altitud de 707 metres, aquest cim és prou alt, si es té en compte la proximitat del mar (11,5 km de l'estany de Salses; 16,750 km del mar, al Barcarès).

El 28 d'abril de 1996 un grup d'excursionistes catalans del nord i del sud, socis del Grup Pirinenc Excursionista Nord Català i del Centre Excursionista de Catalunya, van recórrer el terme municipal d'Òpol-Perellós. Tenien la intenció de pujar al cim del Montoliu (o Montolier). Tant l'impacte simbòlic que pot tenir aquest lloc com la vista panoràmica que es pot contemplar des del cim exigien de pujar-hi. El dia, plujós i boirós, va fer, però, renunciar a l'ascensió.

Poguèrem recórrer l'itinerari previst –a excepció de la pujada al Montolier–, que ens va permetre de conèixer millor aquestes terres aspres, carregades d'història, però avui dia en gran part abandonades pels homes i moltes de les seves activitats.

El terme d'Òpol-Perellós és en ple carst, al cor d'un gran altiplà calcari que culmina precisament a l'esmentat Montolier (707 m). Hi trobem totes les formes càrstiques al mig de sinclinals i anticlinals, de plecs estroncats per diverses falles. Com en totes les zones càrstiques, la regió d'Òpol i de Perellós queda ben «foradada». Trobem depressions tancades, que els geomorfòlegs solen designar amb els noms de dolines o de *sotchs* (la segona d'aquestes terminologies emprada en l'occità és usitada als Grans Causses del Massís Central), omplertes per materials al·luvials i on avui dia es conrea la vinya, que dona productes de qualitat (denominacions d'origen Costers del Rosselló, Costers del Rosselló vilatges, Ribesaltes, Moscatell de Ribesaltes). Els geògrafs, però, anomenen *polje* (mot serbocroat) les depressions tancades càrstiques de dimensions més grans i de formes més allargades. Només una d'entre elles es pot designar així: és el pla on hi ha edi-

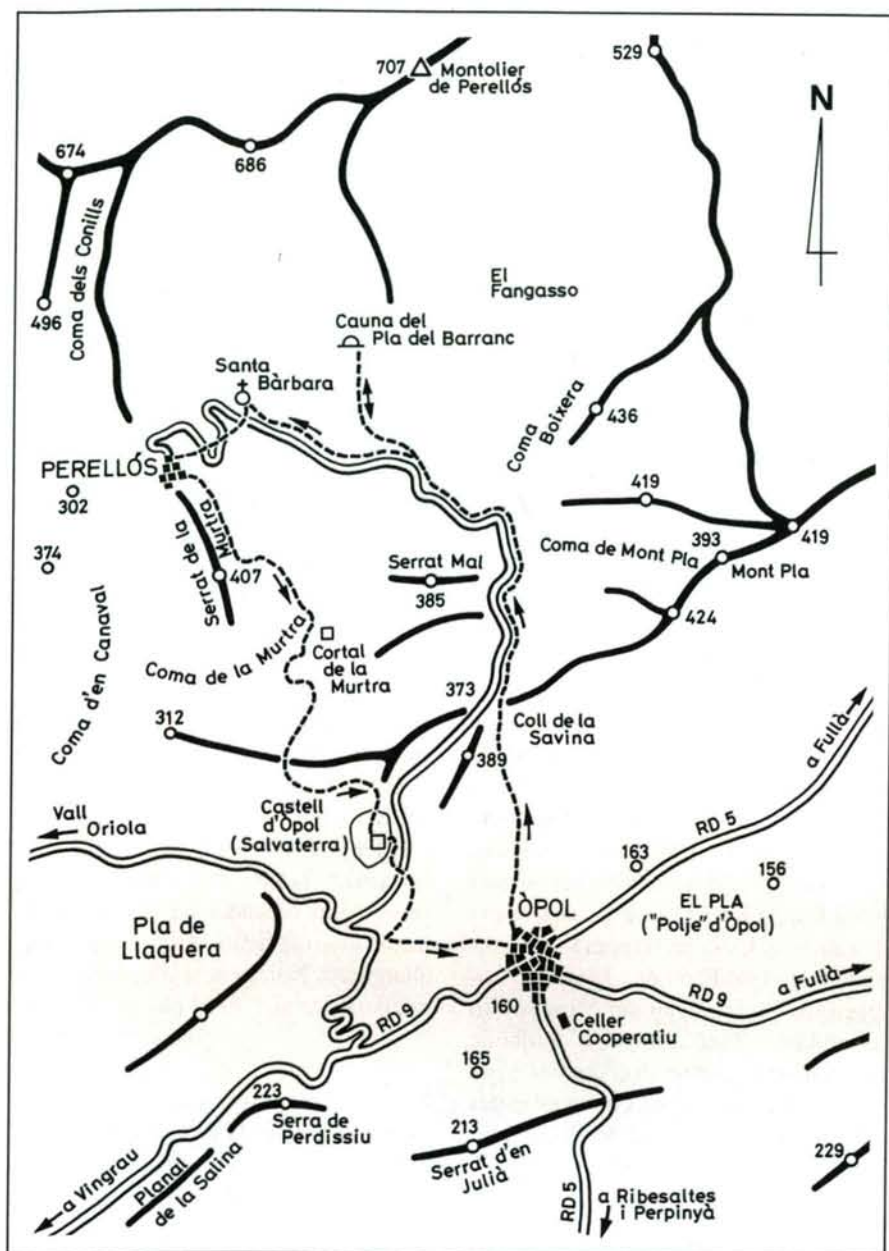
La població d'Òpol s'alça en un pla voltada de vinyes, en el massís de les Corberes. Foto: Andreu Balent.

1. Segons la *Gran geografia comarcal de Catalunya*, vol. 15, Barcelona, 1985.

2. Segons la *Gran enciclopèdia catalana*, vol. 10, Barcelona, 1997, i Jordi MIR, *Indrets de Catalunya/II*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, segona edició, 1981, pàgs. 17-19. Preferim, malgrat tot, Montolier, més conforme a la tradició fonètica local.

LES NOSTRES MUNTANYES

topònims com la coma de la Murtra, el coll de la Savina, la serra del Boix, la coma Boixera, l'Espinet, la coma de la Figuera...

UN ITINERARI PER A CONÈIXER LES CORBERES CATALANES

Vam sortir del poble, prop del celler cooperatiu (160 m) i pujàrem després al coll de la Savina (373,5 m) que domina el *polje* d'Òpol. Seguïrem després cap al nord en una zona d'altiplans trencats per dolines cultivades. Encontràrem quantitat de corts, la majoria arruïnats, com ara el cortal de Sant Miquel, el cortal Lallane, el cortal del Duc, el cortal de la Bosiga. N'encontràrem d'altres, més endavant, a la tarda, quan ja era hora de tornar a Òpol, com, per exemple, el magnífic cortal de la Murtra. Tots aquests edificis —com també les formacions vegetals de la garriga— són el testimoni d'un passat pastoral (ramaderia ovina que avui dia només subsisteix en estat residual).

Després d'una hora de camí deixàrem la carretera d'Òpol a Perellós, que havíem trobat prop del coll de la Savina, per endinsar-nos al bell mig de la garriga embellida per la floració primaveral, seguint un camí que ben aviat ens va dur a una cauna del pla del Barranc.

LA CAUNA DE PERELLÓS

Ens hi vam aixoplugar per esmorzar. En aquesta cova s'hi van trobar sepultures del final del Neolític (Calcolític) i trossos d'àmfores romanes. Però el que poguérem contemplar foren els gravats de motius cruciformes implantats en els pilars estalagmítics o en les colades de calcita. Joan Abelanet,³ que els va estudiar, no s'atreveix a datar precisament aquests gravats, ja que la cauna de Perellós (vint-i-cinc o trenta metres de diàmetre) va ser utilitzada com a cortal

ficat, al contacte del massís calcari, l'actual poble d'Òpol. Aquest pla és l'únic *polje* de la Catalunya Nord.

El carst de les Corberes catalanes és ric de formes lligades a la circulació subterrània de les aigües. No oblidarem aquí d'esmentar la gran ressurgència de l'Agfí i del seu afluent, el Verdoble, a font Estramar, a la vora de l'estany de Salses, no gaire lluny del terme d'Òpol. A més, a Òpol i a Perellós tenim moltes coves o avencs que localment s'anomenen *forat* o *cauna* (aquest nom sinònim exacte de *cova* o *balma*). Forats i caunes abunden en la toponímia de la zona. Trobem així una cauna Roja, una cauna del Jaumatot, una cauna de Montella, un Forat Gran... Esmentem aquí una

Cauna (sense epítet), prop de Perellós, de la qual tornarem a parlar aviat.

La toponímia també dóna una idea de la vegetació. La formació vegetal dominant prové de la degradació antròpica del bosc mediterrani d'alzina: la garriga. Precisament la planta emblemàtica de la garriga de les Corberes catalanes és *Quercus coccifera*, és a dir, el garric. Localment s'utilitza per a designar aquest arbust el mot català usual, *garric*, però també el vocable més dialectal de *garrolla*. Així trobem al terme opolenc un clot de la Garrolla. La toponímia també fa al·lusió a vegetals mediterranis sovint lligats al calcari altres que l'arbust suara esmentat. A tall d'exemples de tot això farem menció de

3. Joan ABELANET, *Les Roches gravées nord catalanes*, Prada, Terra Nostra, 1989, pàgs. 79-83.

Perellós és el poble situat més al nord dels Països Catalans.

Foto: Andreu Balent.

fins a una època recent. ¿Són obres de pastors, aquests gravats, o bé podem incorporar-los al «gran conjunt de gravats rupestres dolmènics catalans» (ABELANET, *op. cit.*)? De totes maneres tenen moltes semblances amb altres gravats nord-catalans.

Després passarem prop de l'ermita de Santa Bàrbara, recentment restaurada, abans d'assolir el desert i gairebé arruïnat poble de Perellós.

PERELLÓS

Poques cases queden dempeus. Algunes es van rehabilitar com a segones residències. Abans del dinar visitarem el poblet. Contemplarem la humil església romànica de Sant Miquel, documentada per primera vegada l'any 1215,⁴ i les ruïnes de l'antic castell que va ser construït en el segle XII o XIII.⁵ El poble de Perellós fou esmentat per primera vegada l'any 1100.⁶ Situat fins el 1659 en una zona fronterera amenaçada no fou mai gaire poblat: va assolir el seu màxim al cens de 1856, amb només 98 habitants. Perellós fou la seu d'una senyoria laica a partir del segle XII. La casa senyorial de Perellós esdevingué un llinatge nobiliari català important a comptar del segle XIV. L'any 1366 Francesc de Perellós va ser investit per Pere III el Cerimoniós vescomte de Rueda i Épila a l'Aragó; era, a més, senyor de Perellós, Millars i Sant Marçal (Roselló) i Ceret (Vallespir). Va ser també almirall del rei Carles V de França, aliat de Pere III en la seva lluita contra Pere

el Cruel, rei de Castella. El seu fill, Ramon (mort el 1419), vescomte de Rueda, fou també el primer vescomte de Perellós. Era, a més, senyor de Nefiac, Ceret, Millars, Sant Marçal, Estagell, Rodés, Llo, Reglella, Algerri i Sant Martí de la Riba.

No fou sense un xic de nostàlgia que deixàrem l'abandonat poble de Perellós. Amb l'horitzó sempre tapat per núvolades o boires persistents, empràrem l'agradable sender que, ara en direcció S, segueix el serrat de la Murtra; baixàrem després al fons de la coma de la Murtra i contemplàrem les ruïnes imposants del ja esmentat cortal de la Murtra. Després ens enfilàrem suauement al bell mig de la garriga florida i

embalsamada per atènyer al final un collat, al peu de l'altiplà de Salvaterra, on enllaçàrem altra vegada –per poc temps– amb l'estreta carretera asfaltada d'Òpol a Perellós.

EL CASTELL D'ÒPOL O DE SALVATERRA

Ben aviat fórem a dalt de l'encingle-rat altiplà que culmina a una altitud

La humil església romànica de Sant Miquel de Perellós. Foto: Andreu Balent.

4. *Catalunya romànica*, vol. XIV. *El Rosselló*, Barcelona, 1993, pàgs. 269-272 (textos de Pere Ponsich i Joan Badia i Homs).

5. Ídem.

6. Pere PONSICH, *Límits històrics i repertori toponímic dels llocs habitats dels antics «Països» de Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir, Cerdanya, Fenolledes, Prada, Terra Nostra*, vol. 37, 1980, pàg. 46.

Aquestes parets són les restes més destacades del castell d'Òpol o de Salvaterra. Foto: Andreu Balent.

aproximada de quatre-cents metres. Hi admirem els vestigis d'una imponent fortificació, castell i muralla, la construcció de la qual se situa al segle XIII. En una obra recent destinada al públic excursionista de llengua francesa,⁷ que no recomano perquè hi trobem moltes errades de totes menes, l'autora escriu erròniament que el castell d'Òpol o de Salvaterra era un castell càtar, encara que la seva construcció estigui lligada a les conseqüències de la croada que agafa el pretext de la lluita contra l'heretgia per a introduir al Llenguadoc veí la potència de la monarquia capeciana. De fet, el rei Jaume el Conqueridor, conscient de l'empenta de la potència francesa (el tractat de Corbeil -1258- que establitzà la frontera no era encara firmat), decidí de fortificar els confins nord-orientals dels seus estats. Així, el 15 de maig de 1246 firmà la carta de poblament de Salvaterra, atorgant als habitants d'Òpol i de Perellós que s'hi establirien privilegis que els permetrien de gaudir del molt liberal costum de Perpinyà. Per a beneficiar dels privilegis de Salvaterra els habitants d'Òpol, tindrien d'ara endavant l'obligació de residir permanentment al ventat i estèril planell. De fet, l'any 1365 Salvaterra

constava amb una població de 35 focs.⁸ En el segle XV (o el segle XVI) aquesta degué deixar de residir en un lloc tan poc hospitalari i s'establiren a l'actual poble d'Òpol. En el segle XVI, i fins al 1640, la rivalitat entre les monarquies francesa i hispànica, que desembocà diverses vegades en conflictes armats, posà en evidència el paper defensiu, en primera línia, del castell d'Òpol-Salaterra, encara que aquest fou ben aviat vulnerable a l'arma nova amb forts poders de destrucció: l'artilleria. El castell d'Òpol jugà de fet un paper segon a partir del moment que Ferran el Catòlic va encomanar al seu arquitecte, Ramírez, de construir entre 1497 i 1504, la nova -i revolucionària- fortalesa de Salses. Però les turbulències de la frontera no foren degudes únicament a les rivalitats entre les monarquies, sinó també a llurs tensions internes que sovint s'hi interferien i que feren que llocs com Òpol i el seu castell fossin sovint en primera línia. Això passà sobretot a la segona meitat del segle XVI i al primer terç del segle XVII, quan les guerres de religió entre catòlics i protestants -hugonots- ensagnaren el Llenguadoc i quan el bandolerisme -lluïtes armades entre les dues faccions dels nyerros i els cadells- acabà per moure tota la societat catalana, alguns bandolers buscant refugi i complicitats a l'altra banda de la ratlla fronterera. Els nostres pobles del Rosselló septentrional no devien ser prou acollidors, situats com eren prop de la fatídica ratlla. En el fogatge de

1515, Òpol només tenia una població de tres focs. En el de 1553 era desert, puix que el cens esmentava zero focs a la localitat. El 1643, però, hi havia, altra vegada 32 focs.⁹ Podem remarcar que en aquests censos no s'esmenta una sola vegada el poble veí de Perellós.

Al planell de Salvaterra poguérem admirar les extenses ruïnes del castell i de la població fortificada. Vam remarcar una torre cilíndrica que hi ha al nord-oest del castell, l'antiga església parroquial de Sant Llorenç, integrada al mateix castell.¹⁰ A l'oest de la població medieval visitàrem tres grans cisternes que permetien de proveir d'aigua els habitants, ja que no hi ha cap font a l'altiplà càrstic de Salvaterra. Segons una publicació excursionista recent,¹¹ aquestes impressionants cisternes tenen una cabuda de deu mil litres.

La guerra entre els Àustries i els Borbons fou declarada altra vegada el 1635. Un episodi d'aquesta lluita que havia de desembocar en la signatura, el 1659, de la pau dels Pirineus i de l'annexió del Rosselló i part de la Cerdanya a la corona francesa, concerneix el castell d'Òpol. El 10 de juny de 1639 l'exèrcit francès entrà al Rosselló. L'endemà, la guarnició de *tercios* castellans que hi havia a Òpol capitulà gairebé sense combatre, quan veié que els francesos instal·laven un canó al peu del penya-segat fortificat.¹²

Aviat, però, ens calgué acabar la visita d'aquest lloc carregat d'història; plovisquejava, el cel era encara més nuvolat. Era hora de tornar.

7. Chantal CHIVAS, *Pyrénées-Roussillon, randonnées pedestres*, Edi-sud, Aix en Provence, 1996, pàgs. 44-45 (itinerari 12, al capítol: «Châteaux cathares»).

8. Monique BATLLE et Raymond GUAL, «Fogatges» catalans Capcir - Cerdanya - Conflent - Rosselló - Vallespir (rescences du XIe au XXe siècles, Prada, Terra Nostra, vol. 11, 1973).

9. Monique BATLLE, Raymond GUAL, *Fogatges...*, op. cit.

10. *Catalunya romànica*, vol. XIV, *El Rosselló*, op. cit.

11. Alain CORTAT, Patrice VACHET, *Les plus belles balades du Roussillon*, les Éditions du Pelican, ONF, Lyon, 1996, pàg. 51.

12. Àlicia MARCET in *Le Pays catalan*, vol. I, SNERD, Pau, 1983, pàg. 402.

LES NOSTRES MUNTANYES

Seguirem un sender que travessa el nou «bosc» (els arbres encara són ben petits) municipal implantat per l'ONF (Ofice National des Forêts) amb arbres d'espècies diferents (pins blancs, roures martinencs, alzines, garrofers, cedres de l'Atlas, corners,¹³ ullastres, òstries). La creació recent d'aquest bosc, al voltant de l'altívol planell, ens recorda que la zona va ésser destrossada per un gran incendi el 26 d'agost de 1989. Així, el damnificat municipi d'Òpol-Perellós fou ajudat pel Consell General dels Pirineus Orientals i l'ONF, que finançaren o realitzaren aquesta repoblació forestal.

Acabarem el nostre recorregut al lloc mateix que havíem deixat al matí. La proximitat del celler cooperatiu dels vinyaters d'Òpol ens va permetre de tastar els vins famosos del municipi, producte dels ceps que creixen als sòls argilosos de les depressions tancades i

del sol generós estiuec: garnatxes, macabeus, *syrahs* i altres varietats que avui dia són gairebé l'única activitat agrícola després de la davallada secular dels altres conreus i de la ramaderia ovina.¹⁴

ACCÉS A ÒPOL

Des de Perpinyà. Agafeu la carretera nacional núm. 9 fins després del pont sobre l'Aglí. Preneu a mà dreta la bifurcació que ens duu a l'autopista. A la cruïlla circular d'abans del peatge de l'autopista, seguiu la direcció «Talteüll, Òpol». Després del pont sobre el ferrocarril Cervera-Narbona, gireu a mà dreta. La carretera departamental núm. 5 va fins a Òpol travessant primer el camp militar de Ribesaltes i els vinyars de la plana. Després la carretera va pujant. Som ja a les Corberes. Aviat som a Òpol.

Des de l'altiplà del castell d'Òpol o de Salvaterra es veu la carena on se situa el Montolier, el cim més septentrional de la comarca del Rosselló.

Foto: Andreu Balent.

Des de Salses (estació SNCF). Seguiu la carretera departamental 5-B fins quan enllaça amb la núm. 5 (gireu a mà dreta).

TELÈFONS D'INTERÈS

* Gîte Rural «Vall Auriola» (Òpol), tel. 07-0468 29 19 26. A la sortida de l'autopista (B-9), Perpinyà-Nord.

Altotel, tel. 07-0468 64 68 68.

13. Aquest arbust (*Amelanchier ovalis*) es diu *cornyer* al Rosselló.

14. A principis del segle el desenvolupament de la monocultura vitícola afavorí tant el cooperativisme com la difusió de les idees socialistes. Vegeu Andreu BALENT, «L'implantation militante et électorale du parti socialiste dans les Corbières catalanes» (1895-1914), *Actes du 106e Congrès national des Sociétés Savantes*, Perpinyà, 1981, Histoire moderne, II, pàgs. 85-102.

HORARI

	Parcial	Acumulat
Òpol		
Coll de la Savina	35 min	35 min
La Cauna de Perellós	50 min	1 h 25 min
Perellós	35 min	2 h
Castell d'Òpol	55 min	2 h 55 min

El Maubic i el Badet, dos veïns del pic Long força desconeguts

Francesc Carulla i Pujol

En el marc d'una estada de tres dies amb esquís al massís del Neuvièlha, tinent com a base la zona d'acampada de l'estany d'Oredon, val la pena destacar les dues ascensions que vam realitzar el segon dia, des de la presa de Cap de Long.

Després d'haver pujat al Turon de Neuvièlha per la bretxa de Chaussenque, i al mateix pic de Neuvièlha, ascensions que no cal comentar perquè són força conegudes ens vam plantejar per a l'endemà la possibilitat d'ascendir al pic Long.

Com passo a descriure a continuació, la cosa no va anar tal com havíem plantejat inicialment.

Són les set del matí. Hem arribat

amb el cotxe fins a la presa de Cap de Long, a quasi 2.200 metres d'altitud, i ens posem a caminar amb els esquís a l'esquena per poder superar el primer tram de l'antipàtic flanqueig de l'estany, que ha sofert un impressionant despeniment de roques.

Superat aquest tram, immediatament ens posem els esquís i seguim fins a acabar de vorejar l'estany.

La neu, segons l'orientació, comença entre 2.000 i 2.100 metres. Hi ha grans acumulacions a partir d'aquestes cotes. Com tothom sap, estem acabant una de les temporades més extraordinàries dels darrers anys.

Un cop superat l'estany, comencem la pujada pel fons de la vall d'una ma-

nera suau, dominats pels impressionants vessants meridionals del Turon, el Trois Conseillers i el Neuvièlha. Demem haver pujat un centenar de metres quan ens veiem obligats a abordar una llarga i inclinada pala de neu a la nostra dreta, perquè la vall queda tallada per una zona rocosa que només té una canal factible a la seva meitat, pràctica per a baixar, però incòmoda de remuntar.

Després d'haver fet un bon nombre de ziga-zagues, superem aquest tram i entrem en la part superior de la vall de Cap de Long. A la nostra esquerra ens queden situats els cims de l'Estaragne i el Campvièlh, objectius de la gran majoria dels que com nosaltres gaudeixen del magnífic dia que tenim avui.

Nosaltres deixem la traça del Campvièlh i ens dirigim cap a la dreta, en direcció al nostre objectiu.

Seguim remuntant per unes pales força suaus fins que comencem a veure, primer, el pic de Badet i, immediatament després, la mola rocosa del pic Long i, a la seva dreta, molt discret, el pic Maubic.

Com que anem molt bé d'horari i el temps no pot ser millor, optem per pujar primer al Maubic, per la qual cosa sortim del fons de la cubeta que delimiten aquests cims, i ens situem en el lloc que baixa directe del mateix Maubic.

En el seu darrer tram aquest lloc es redreça i s'estreix, i ens obliga a fer unes curtes ziga-zagues que ens porten a un avantcim, on hem de deixar els esquís i continuar a peu per una afilada aresta nevada, curta però molt àeria, el punt culminant de la qual és el cim, on amb prou feines caben dues persones. Davant nostre tenim la impressionant paret est del pic Long, enllaçada amb el Maubic per una fina cresta rocosa, i a sota ens queda tot el seu vessant nord. Cap a l'est surt una altra cresta molt llarga i afilada que va a parar sota la piràmide del Turon.

Retornats als esquís, comencem el descens pel lloc que hem remuntat,

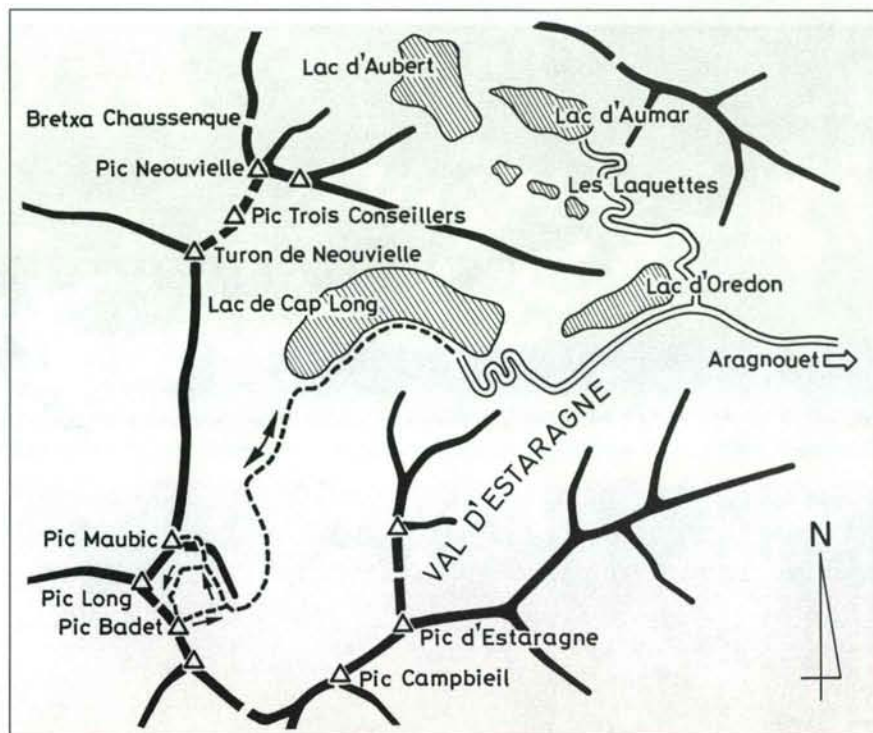
Des de Turon de Neuvièlha veiem, d'esquerra a dreta, els cims de l'Estaragne, el Campvièlh, el Badet, el Long i el Maubic. Foto: F. Carulla.

LES NOSTRES MUNTANYES

amb una neu molt pesada que ens obliga a vigilar molt en els viratges.

Arribats a un punt d'aquest llom on podem baixar cap a la cubeta, fem un flanqueig perdent la mínima altura possible, que ens situa sota la pala que dona accés a l'Horqueta de Pic Long, enllaçant amb les traces de pujada de dos xicots bascos que en aquests moments veiem que comencen a baixar del coll, per una traça a peu força empinada que va a parar al punt de la pala on han deixat els esquís. Arribats a aquest punt, els bascos ens comuniquen que no han pogut arribar al cim del pic Long, per la quantitat de neu acumulada a la piràmide summital, molt inestable i feixuga, que ofereix molt poca seguretat per a poder fer el flanqueig que condueix a l'aresta oest per a accedir al cim.

Vist el que ens diuen, i tenint en compte l'horari, ens sembla més oportú

intentar l'ascensió del veí de l'esquerra del pic Long, el Badet. Així, doncs, des del punt on som empenem un flanqueig cap a l'esquerra fins a situar-nos una mica a la dreta de la vertical del

cim, per a aprofitar unes traces fetes a peu que donen accés a la cresta nord del Badet. Aquesta pala de neu d'accés a la cresta és molt inclinada, però havent-hi la traça feta, podem pujar força bé.

Arribant al cim del Badet.

Foto: F. Carulla.

LES NOSTRES MUNTANYES

Arribem a la cresta, just en un punt on hi ha un pas rocós no gaire difícil, però que es pot evitar per la seva esquerra passant per una petita pala de neu força inclinada i sobretot molt penjada en el buit.

Les traces finalitzen en aquest punt; per això deduïm que van passar per la roca o es van retirar. Poc després comprovem que no van arribar al cim, ja que per sobre del pas rocós la neu està intacta.

Nosaltres optem per encordar-nos, i d'aquesta manera abordem la pala que ràpidament ens torna a situar a la cresta, per on seguim sense trobar pràcticament més roques. Es tracta d'una aresta de neu d'un centenar de metres, fàcil però molt aèria, que ens obliga a avançar parant molt de compte, sobretot per les cornises que sobresurten damunt el vessant oest.

De seguida arribem al cim del Badet. El temps continua sent immillorable, i la visió sobre les muntanyes que ens envolten és fabulosa. Veiem molt a prop nostre, cap al sud-est tots els cims de la zona on ens trobem, el massís del Neuvièlha. Al sud, tenim en primer terme tot el circ de Tromosa, amb la Múnia com a cim més destacat, i al fons el Co-

tiella, encara amb molta neu. Més cap a la dreta veiem el Mont Perdut, amb la seva preciosa cara nord nevada com en ple hivern, així com els Astazús, el Cilindre, el Som de Ramond, el Marboré, el Casc i la bretxa de Roland, el Talhon, els Gabietos, i al fons el Vinhamala i el Vathlaitós.

No hem fet el pic Long, però el Badet és un cim magnífic i estem molt satisfets. Mengem i bevem una mica i, passada una estona, comencem el descens sense més problema que haver de baixar d'esquena les dues empinades pales de neu que hem pujat.

Un cop arribats als esquís i ja entrada la tarda, comencem el descens amb molta calor i amb una neu força dolenta, però que encara permet fer algun viratge interessant. És un descens ràpid fins a l'estany de Cap de Long, on, per a retornar a la presa i al cotxe fent l'empipador flanqueig, hem de tornar a posar les pells.

El darrer dia d'estada en aquesta zona vam fer l'ascensió de l'Estaragne (3.006 m) per la vall del seu mateix nom. Una ascensió molt bonica, ràpida i elegant que surt de la mateixa carretera de Cap de Long, un quilòmetre i mig abans d'arribar a la presa, però que no

Pujant en direcció al Maubic (dreta), veiem el pic Long a l'esquerra.

Foto: F. Carulla.

comento, perquè ja està ressenyada en diferents llibres d'esquí de muntanya.

Per últim, val la pena comentar que, sobretot la carretera d'accés a l'estany d'Oredon, i també les que pugen als estanys de Cap de Long i Aumar, respectivament, és molt important que estiguin lliures de neu i obertes, perquè, si no, les ascensions en aquesta zona presenten la dificultat afegida d'una llarga i pesada aproximació per carretera a peu, si està tallada en algun punt, que és el que acostuma a passar normalment, o amb esquís quan la neu arriba molt avall.

Nosaltres vam tenir la sort que els francesos les van obrir pel darrer cap de setmana de maig, coincidint amb l'inici de la temporada de pesca. En qualsevol cas val la pena assabentar-se'n trucant a la gendarmeria d'Aranhoèth.

Ascensions realitzades el dia 26 de maig de 1996 per Tono Roca, Joan Roca, David Pueyo, Lluís Mirabent i Francesc Carulla.

El mapa de vegetació de la serra de Bellmunt

Lluís Calvo i Guardiola

La serra de Bellmunt és ben coneguda pels excursionistes i muntanyencs que segueixen els seus camins amb l'objectiu d'assolir l'ermita que en corona el cim. Aquesta serra, amb una altitud màxima de 1.246 m, es localitza entre Sant Pere de Torelló i Vidrà, a la comarca d'Osona, i els seus estreps abasten des del riu Ter al Ges. L'ermita al cel suspesa, cantada per Verdaguer, esdevé una talaia sobre la ben propera plana de Vic, i se situa tot just allí on els relleus suaus deixen pas als primers contraforts del Prepirineu (anomenat també, en aquesta àrea, Subpirineu). La serra ens ofereix un relleu accidentat, itineraris variats i unes vistes de primer ordre sobre Osona, el Pirineu, la serralada Transversal, el Montseny i Montserrat. Però, a més, Bellmunt ens permet observar una varietat excepcional pel que fa a la vegetació: rouredes, alzinars, fagedes i pastures s'alternen tot creant un conjunt singular i de gran valor paisatgístic i ecològic. La vegetació mostra grans contrastos entre el vessant sud i el nord. El primer es troba afectat per les condicions ambientals de la veïna plana de Vic, i el segon, pertanyent al Bisaura-Vidranès, rep influències prepirinenques i una major quantitat de precipitacions. Tot el conjunt mostra uns clars trets submediterranis i un marcat trànsit entre el món mediterrani i l'eurosiberià, fins i tot amb algunes tímides irradiacions atlàntiques. L'abundància de precipitacions –tot i que irregulars, com succeeix arreu

del món mediterrani–, l'altitud, la influència de la boira i especialment la topografia –pel que fa a l'orientació dels vessants, amb obacs i solells molt contrastats, i el consegüent diferencial d'entrada de radiació solar–, permeten una gran diversitat d'ambients que determinen, al seu torn, una important varietat de tipus de vegetació.

Des del punt de vista tectònic, Bellmunt és un relleu típicament juràssic, amb un anticlinal i altres formes estructurals molt característiques que es crearen durant el plegament alpí, al Terciari (Oligocè). Algunes d'aquestes formes són els *ruz* i els *chevrons*. Els *ruz* són incisions en forma d'embut causades per l'acció de l'aigua en el flanc de l'anticlinal. Els *chevrons*, per la seva banda, són els relleus que resten entre les estructures anteriors.

Els materials de la zona estan formats per margues i gresos del terciari (dipositats en un mar interior durant l'Eocè, fa uns cinquanta milions d'anys). En aquesta àrea hi hagué una alternança de materials continentals i marins. Durant aquest període, de fet, dominaren els ambients deltaics i les oscil·lacions dels nivells marins.

LA VEGETACIÓ

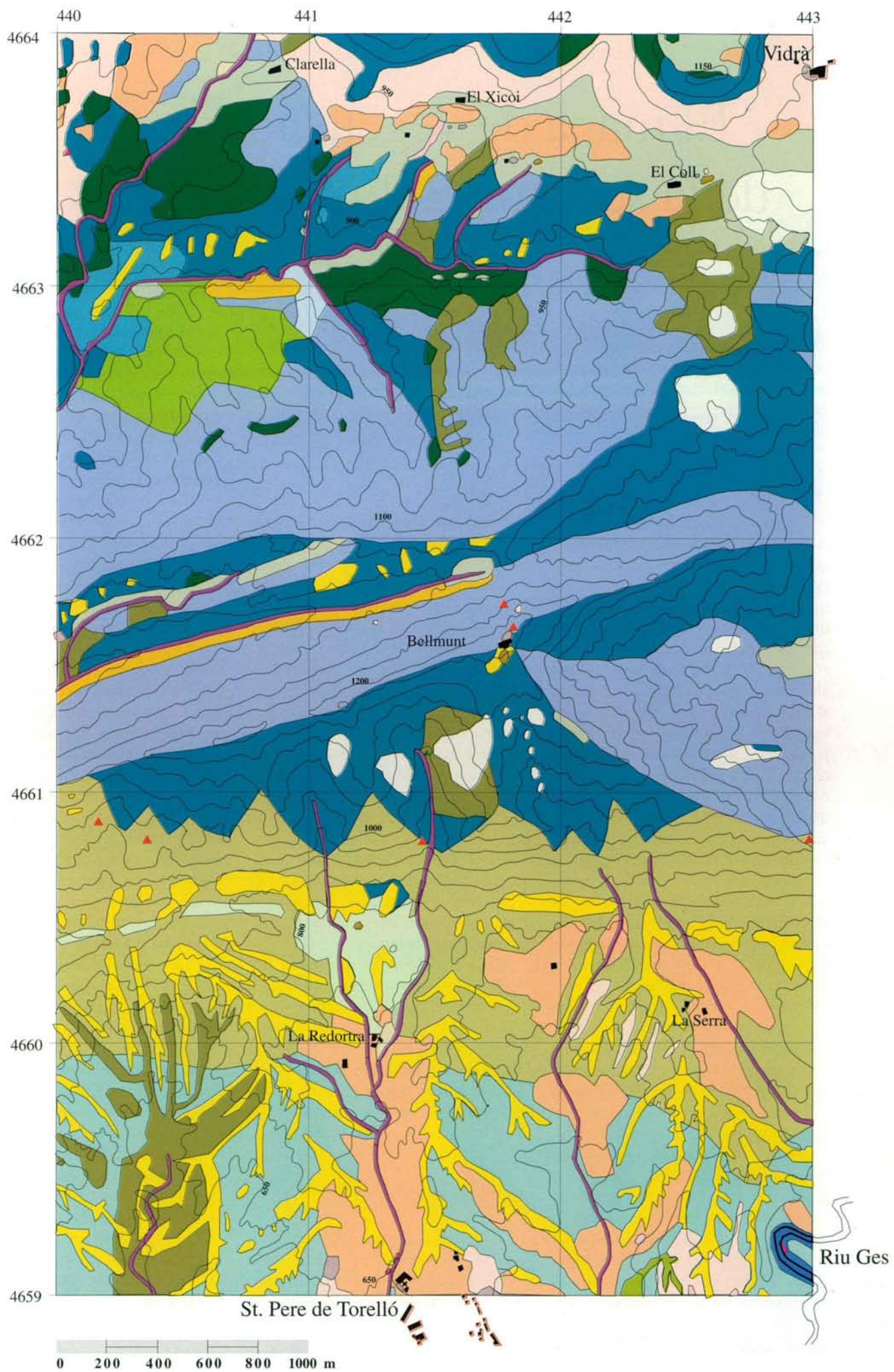
A la serra els contrastos entre la vegetació es donen en espais molt pròxims entre si. Aquí tindrem el privilegi de passar de mons biogeogràfica-

ment molt diversos en pocs metres, segons l'orientació dels vessants. La proliferació de petits relleus i vessants ofereix un gran contrast entre tipus de vegetació, des dels terrers eixarregits, on prosperen plantes mediterrànies, als humits boscos caducifolis, on viuen espècies eurosiberianes i atlàntiques. L'anàlisi de les espècies identificades dona un 48,19% d'espècies eurosiberianes (amb un 2% d'espècies atlàntiques i lateatlàntiques), un 17,17% de mediterrànies i un 34,54% d'espècies pluriregionals.

Si sortim de Sant Pere de Torelló en direcció al cim de Bellmunt, ben aviat observarem (en els replans i turonets lliures de conreus) rouredes amb boix, que es barregen sovint amb les alzines. Les rouredes es troben a la part baixa de Bellmunt fins als 700-750 m, afavorides per les boires fruit de la inversió tèrmica i per l'existència de fondalades (com la de la Guspina), on es donen les condicions òptimes per a la seva instal·lació. En el vessant sud les tornem a localitzar a partir dels 900 m –aprofitant sovint les incisions dels *ruz*–, mentre que en el vessant nord ocupen els solells i els ambients de mitja obaga. En aquestes rouredes hi trobarem el roure martinenc, la blada, l'arç blanc, l'avel·laner, el freixe, el grèvol, el ginebre, l'alzina, la moixera, la moixera de pastor i el tell; arbustos com el boix, el lloret, el corner, el tortellatge, la ginesta sessilifolia i l'olivereta; i pel que fa a les herbes, la fetgera, el fenàs de bosc, la lleteresa de bosc, el marxívol, el melissot, la violeta de bosc i la pulmonària, entre altres. Tanmateix, les diferències entre les rouredes dels obacs i els solells, i entre les rouredes ben constituïdes i les esclarissades, són molt notables. Aquestes diferències es tradueixen en una major o menor entrada d'espècies pròpies dels boscos caducifolis i de les joncedes. En alguns solells, trobem més aviat joncedes amb roures que no pas rouredes ben formades.

En certs fondals i vessants humits també apareixen rouredes amb faigs, que constitueixen la variant més espònosa d'aquestes formacions.

L'alzinar muntanyenc, en la seva varietat amb boix, prospera en una franja entre 700-1.000 m (750-900 m en d'altres casos), en el vessant sud. La

Mapa de vegetació de Bellmunt

Vegetació forestal

- Alzinar muntanyenc (*Asplenio onopteridis-Quercetum ilicis* subass. *hylocomio-buxetosum* + Joncada (*Plantagini-Aphyllanthesum*)
- Roureda amb boix dels solells (*Buxo-Quercetum pubescentis* subass. *buxo-cytisetosum*) + Joncada (*Plantagini-Aphyllanthesum*)
- Roureda amb boix en àrees d'inversió tèrmica (*Buxo-Quercetum pubescentis* subass. *buxo-cytisetosum*) + Alzinar muntanyenc (*Asplenio-Quercetum*) [sovint bosc mixt d'alzina i roure] + Garrigues (*Quercetum cocciferae*) + Joncedes (*Plantagini-Aphyllanthesum*/Thymo-Globularietum *cordifoliae* [indrets plans])
- Roureda amb boix i pins roigs esparsos
- Roureda amb boix densa dels ambients obacs (*Buxo-Quercetum pubescentis* subass. *buxo-cytisetosum*)
- Roureda amb boix i faigs (*Buxo-Quercetum pubescentis* subass. *fagetosum*)
- Pineda de pi roig (amb avellanoses a les parts baixes dels raiguers del vessant nord [Fraxino-Carpinion])
- Pineda de pi roig amb roures
- Fageda amb boix (*Buxo-Fagetum sylvaticae*) + fageda amb el·lèbor verd (*Helleboro-Fagetum*)
- Fageda amb pi roig
- Avellanoses dels raiguers i fondals (Fraxino-Carpinion)

Pastures

- Joncada (*Plantagini-Aphyllanthesum*) + pastura mesòfila de plantatge mitjà (*Euphrasio-Plantaginetum mediae*) al vessant nord + fenassar (*Brachypodietum phoenicoidis*)
- Terrers amb vegetació esparsa de joncada (*Plantagini-Aphyllanthesum*) + Thymo-Globularietum *cordifoliae* [indrets plans]
- Pastura mesòfila de plantatge mitjà (*Euphrasio-Plantaginetum mediae*) + Prats de dall (*Arrhenatherion elatioris*) del vessant nord
- Pastures intensament calcigades i, ocasionalment llaurades, amb penetració de vegetació arvense i ruderal (*Trifolio-Cynodontion*/Panico-Setarion)

Vegetació arvense i ruderal

- Conreus (cereals, blat de moro, patates, farratges) [*Polycnemo-linarietum spuriae*]
- Horts (*Euphorbio nutantis-Digitarietum sanguinalis*)
- Vegetació ruderal. Ortigar (*Arctio-Urticetum*) + associació de margall bord (*Bromo-Hordeetum murini*) + associació de xicoira i esporòbol índic (*Cichorio-Sporobolietum poiretii*) + associació de margall perenne i plantatge de fulla ampla (*Lolio-Plantaginetum majoris*)

Vegetació rupícola

- Comunitat d'orella d'ós (*Ramondo-Asplenietum*)

Vegetació higròfila i de ribera

- Jonquera (*Cirsio-Holoschoenetum*)
- Vegetació riberenca i higròfila dels petits torrents (*Carici pendulae-Salicetum catalaunicae*) + avellanoses i freixenedes dels torrents (*Fraxino-Carpinion*) + creixenar (*Apietum nodiflori*)
- Verneda empobrida de la ribera del Ges (*Lamio flexuosi-Alnetum glutinosae*)
- Canyissar (*Typho-Schoenoplectetum*)
- Pollancredes

Un aspecte d'un sector rocós del vessant sud de la serra de Bellmunt. Hi veiem, a més de les alzines, altres plantes d'indrets molt secs, com l'albellatge.
Foto: Lluís Calvo.

en els llocs on l'alzinar i les rouredes han estat explotades intensament, i garrigues (al voltant de sant Pere de Torelló). Pel que fa als prats, les joncedes són els prats secs per excel·lència al vessant sud i als solells del vessant nord. Aquestes formacions substitueixen sovint les rouredes i els alzinars en els llocs desforestats i fins i tot ocupen el sotabosc de les formacions arbòries més esclarissades. És un prat que acull algunes plantes del món eurosiberià juntament amb d'altres més pròpiament mediterrànies, sempre depenent del tipus de sòl i del grau d'exposició a la radiació solar. Hi reconeixem fàcilment la jonça, la sajolida, l'espernallac, la farigola, la sempreviva borda, el plantatge mitjà i el fenàs, juntament amb la brunella blanca, la lleteresa nicenca, la llengua de bou, el barballó, la cerverina i l'argelaga. En les joncedes més ben desenvolupades podrem observar-hi algunes orquídiades. A més d'aquesta joncada, amb plantatge mitjà, en trobem una altra caracteritzada per la llukueta, on es fa la fumana ericoide, el marcet, l'herba prima i el llistó. Es tracta d'una comunitat pionera en la colonització de llocs denudats. En sectors secs i molt encarats a migdia, pels volts del Pedronet de Montserrat, es localitza un tipus de vegetació pròpia dels solells pedregosos i secs. Hi prospera l'albellatge, el trèvol pudent, el llistó i, en algun punt molt concret, la ruda.

En els llocs més humits, sobretot al vessant nord, entre 900-1.000 m d'altitud es troben prats de plantatge mitjà. A més del plantatge, hi conviuen l'herba bellugadissa, el milfulles, el serpoll, diversos trèvols i el botó d'or. Al vessant nord també s'hi fan prats de dall, molt influenciats encara per les pastures de plantatge mitjà.

Els cursos d'aigua, amb l'excepció del riu Ges, són d'escassa importància, per la qual cosa la vegetació de ribera té poca entitat a la zona. Malgrat tot, hi ha restes de verneda a la riba del Ges, en-

seva presència, entre dues franges de roureda, s'explica per la inclinació dels vessants, molt encarats a migdia i, per tant, molt assolellats (sobretot a les àrees de gran pendent dels chevrons), així com per la nul·la influència de la boira a l'hivern, ja que els relleus on es troba aquesta comunitat ja han superat l'enclotament de la plana. La seva composició florística recorda sovint les rouredes. Hi trobem força arbustos que en són típics (corner, sanguinyol, tortellatge) i arbres com la moixera de pastor, el ginebre, la blada, el mateix roure martinenc i fins i tot el freixe. A l'estrat herbaci s'hi localitza l'heura, la lleteresa de bosc, la maduixera, el marxívol, la betònica i falgueres com la falzia negra i l'herba pigotera.

Les fagedes es troben als obacs del vessant nord i constitueixen els bells

bosc de la Mare de Déu, Mir, Corones i Fages. Als vessants amb més pendent trobem fagedes amb boix, i als indrets més plans, més humits i amb millor sòl, fagedes amb el·lèbor verd. En aquesta última s'hi fa el buixol, l'herba de les panteres, l'el·lèbor verd, el melcoratge de bosc i el botó d'or. En l'estrat arbori hi trobem la blada, el trèmol, la moixera i el grèvol, i en l'arbustiu, el boix, el galzeran i el lloreret. Una variant d'aquesta comunitat inclou la presència abundant de joliu, una delicada planta bulbosa, de la família de les liliàcies, que al mes de març, abans que les fulles dels faigs aombrin el bosc, mostra les seves belles flors de tons violacis. Aquesta planta és pròpia de les fagedes més esponeroses i és un bon indicador del seu grau de riquesa.

A Bellmunt també trobem boxedes,

Una vista hivernal de les muntanyes que s'estenen al nord de la serra de Bellmunt, cap a la serra de Milany que es veu al fons. La vegetació està formada per rouredes, boixedes amb alguns claps de pinedes i prats de pastura.

Foto: Lluís Calvo.

cara que molt degradada. En els cursos d'aigua, com a les Dous, hi podem trobar gatelles mal constituïdes. Prop dels torrents també hi ha jonqueres i creixenars.

Les vorades de bosc de les rouredes i alzinars són ocupades per la vorada d'orenga, mentre que als llocs més humits hi trobem la vorada de cominassa inebriant i la vorada de valeriana i maduixera. En els indrets rocosos s'hi fa una bella planta, l'orella d'ós.

La vegetació arvense (pròpia dels camps) i la ruderal (dels llocs més humanitzats) presenten una sèrie de comunitats a mig camí entre el món de la plana de Vic i les comunitats més pròpiament pirinenques.

UNA ZONA FRONTERERA ENTRE EL PIRINEU I LA PLANA DE VIC

La serra de Bellmunt és una falca entre la plana de Vic i les zones més humides del Puigsacalm i Milany. A la serra s'hi troben irradiacions d'ambdós mons, amb una diferència notable entre el vessant sud i el nord pel que fa a la presència d'espècies pròpies dels ambients més humits. El trànsit entre la plana de Vic i el Pirineu correspon al vessant sud de la serra, mentre que el vessant nord esdevé una primera irradiació dels contraforts del Pirineu i la serralada Transversal, provinents del Ripollès i la Garrotxa.

Una bona manera de tenir un primer contacte amb la vegetació de Bellmunt, i amb els seus grans contrastos, és fer el camí entre Sant Pere de Torelló i Vidrà, ja sigui per la pista que gairebé comunica les dues poblacions o bé tot seguint camins alternatius i molt espectaculars: el que arrenca del coll de Duec i s'endinsa pel bosc de les Fages, el que par-

teix de la casa del Serrat i per la Portella arriba a Vidrà tot passant per la casa de la Vall, o el camí que pel salt del Mir permet assolir la casa del Bosquetell. Qualsevol d'aquestes alternatives ofereix una gran varietat de paisatges, des de boscos esclarissats –entapissats de joncedes– fins al domini dels caducifolis i els prats del vessant nord.

BELLMUNT COM A ESPAI NATURAL

L'àrea de Bellmunt, tanmateix, no està pas mancada d'amenaces. La proliferació de pistes, arbitràriament i grollerament traçades, la poca cura en l'explotació forestal, les pastures incontrolades enmig del bosc, el motorisme (amb destrucció de camins i creació de vials que faciliten l'erosió en llocs de molt pendent), o els abocaments de runa (com els realitzats enmig del bosc de la Mare de Déu amb motiu d'unes recents obres al santuari de Bellmunt) són només exemples d'alguns dels impactes que tenen lloc a la serra. La declaració de l'àrea dins el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN) hauria de servir per a donar un marc de protecció compatible amb els usos tradicionals ramaders i agrícoles i per a potenciar, alhora, els valors ecològics de la zona, en convivència amb els usos turístics.

D'altra banda, les masies de Bellmunt han experimentat, com arreu, un progressiu despoblament, deixant àmplies zones sense presència humana continuada. A aquest fet cal afegir-hi el risc d'incendi, que arribà a ser extrem l'estiu de 1994.

EL MAPA DE VEGETACIÓ DE BELLMUNT

Per a il·lustrar els contrastos de vegetació de la serra, s'ha cartografiat una àrea compresa entre Sant Pere de Torelló i Vidrà. Les referències indicades als marges del mapa corresponen a la retícula UTM d'un quilòmetre de costat. El treball d'aixecament i el treball de camp van cloure's la tardor de 1995. El mapa original fou realitzat a escala 1:20.000 i s'ha reduït lleugerament per a reproduir-lo a la revista.

BIBLIOGRAFIA

Ramon VINYETA (1961), *Bellmunt*, Editorial Montblanc, Barcelona.

A. CURTO (1986), *Botànica (de Bellmunt)*, dins: *Sortides de camp*, núm. 96. Eumo Editorial, Vic, pàgs. 99-102.

P. BUSQUETS, A. DOMÍNGUEZ, M. VILA-PLANA (1979), *Geologia d'Osona*, Esc. Universitària de Mestres d'Osona, Barcelona, pàgs. 69-77.

En BTT per les serres de Rubió i Pinós

Joan M. Vives i Teixidó

Entre les comarques del Bages, el Solsonès, l'Anoia i la Segarra trobem el grup de serres que són l'objecte d'aquest petit recull d'itineraris. Són serres de relleu suau i de poca altitud, de les quals hi ha ben poca informació.

Els itineraris que us presento són de nivell fàcil i no n'hi ha cap que presenti dificultats especials. És ben cert que en algun punt podrem trobar una pista dolenta o algun tram de corriol, però no han de presentar cap dificultat per a les persones amb un mínim d'experiència; el recorregut és curt en la majoria d'itineraris i els desnivells no són excessius. Són, en resum, uns itineraris que només tenen la pretensió de descobrir aquestes serres tot gaudint dels bells indrets que hi trobarem.

ITINERARI 1: PINÓS I MONESTIR DE CELLERS

Km: 24,73. Desnivell: 581 m. Hora: 2 h 30 min.

Aquest recorregut ens permet visitar el santuari de Pinós i el monestir de Cellers. El santuari de Pinós està situat en una carena i té un gran panorama del Solsonès, amb el Port del Comte al fons; és curiosa la casa annexa amb una llinda plena de grafitis. Al costat mateix del santuari trobem el punt culminant d'aquesta serra, on al costat d'unes antenes, la talaia forestal i uns xalets, hi trobem un pedró amb una rosa dels vents que indica diferents indrets. El panorama és limitat cap al nord (entreveiem el Montsec), però és bo cap al sud, amb la serra de Castelltallat.

El monestir de Cellers està situat en un indret ben solitari de la vall que s'obre cap a Torà; és romànic i presenta tres absidioles, així com un petit pati entre l'entrada i la casa annexa.

Un altre punt interessant de l'itinerari és el petit llogarret de Pinós, situat en un turó que domina una extensa plana conreada. És de destacar la curiosa construcció de l'església, pràcticament enganxada amb les cases.

*La creu de terme del santuari de Pinós.
Foto: Joan M. Vives i Teixidó.*

La torre rodona i la capella del castell de Boixadors. Foto: Joan M. Vives i Teixidó.

Final L-300 - santuari de Pinós

Des de Calaf seguirem la carretera L-300, que deixant la desviació a la Molsosa arriba a l'encreuament d'Enfesta. Pugem cap a la dreta i, després de passar un collet, s'acaba l'asfalt al costat d'una caseta on hi ha les bústies de les cases de pagès de la contrada. Aquest és el punt d'inici de l'itinerari.

Baixem i seguim la pista (indicador a Pinós). La pista està en bones condicions i puja suaument entre camps. Trobem una bifurcació i pugem cap a can Nadal, des d'on arribem a la carena per on passa el GR-7. Seguim planerament entre camps; al davant veurem el llogarret de Pinós. Deixem el GR i tirem cap a la dreta per una pista en més mal estat que volta i puja fins al poble. Hem de tornar endarrere i deixar la pista per on hem vingut per a emprendre una forta baixada fins a la pista per on passa el GR-7. Som al costat del cementiri i hi ha un bonic exemplar de roure. Des d'aquí només ens queda pujar fins al santuari; aquest és el tram més dur de

l'excursió, sobretot en el primer tros, de fort pendent. Des del santuari, una pista amb restes d'haver estat enquitranada s'enfila, primer fortament, tot passant pel costat d'alguns xalets; planejant passem pel costat de l'antena i girem a la dreta fins al cim.

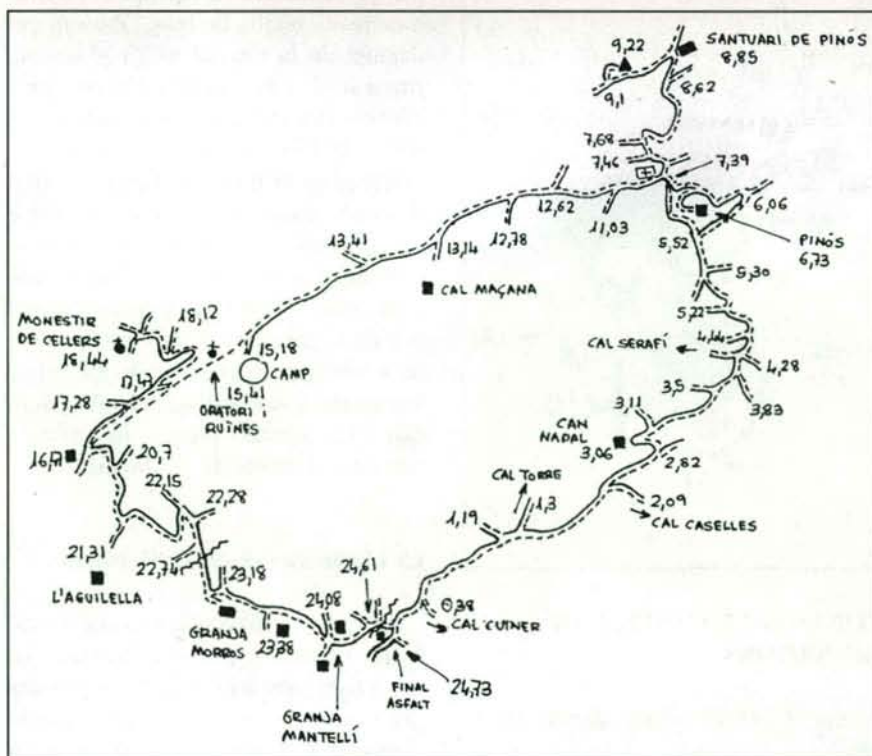
Pinós - monestir de Cellers

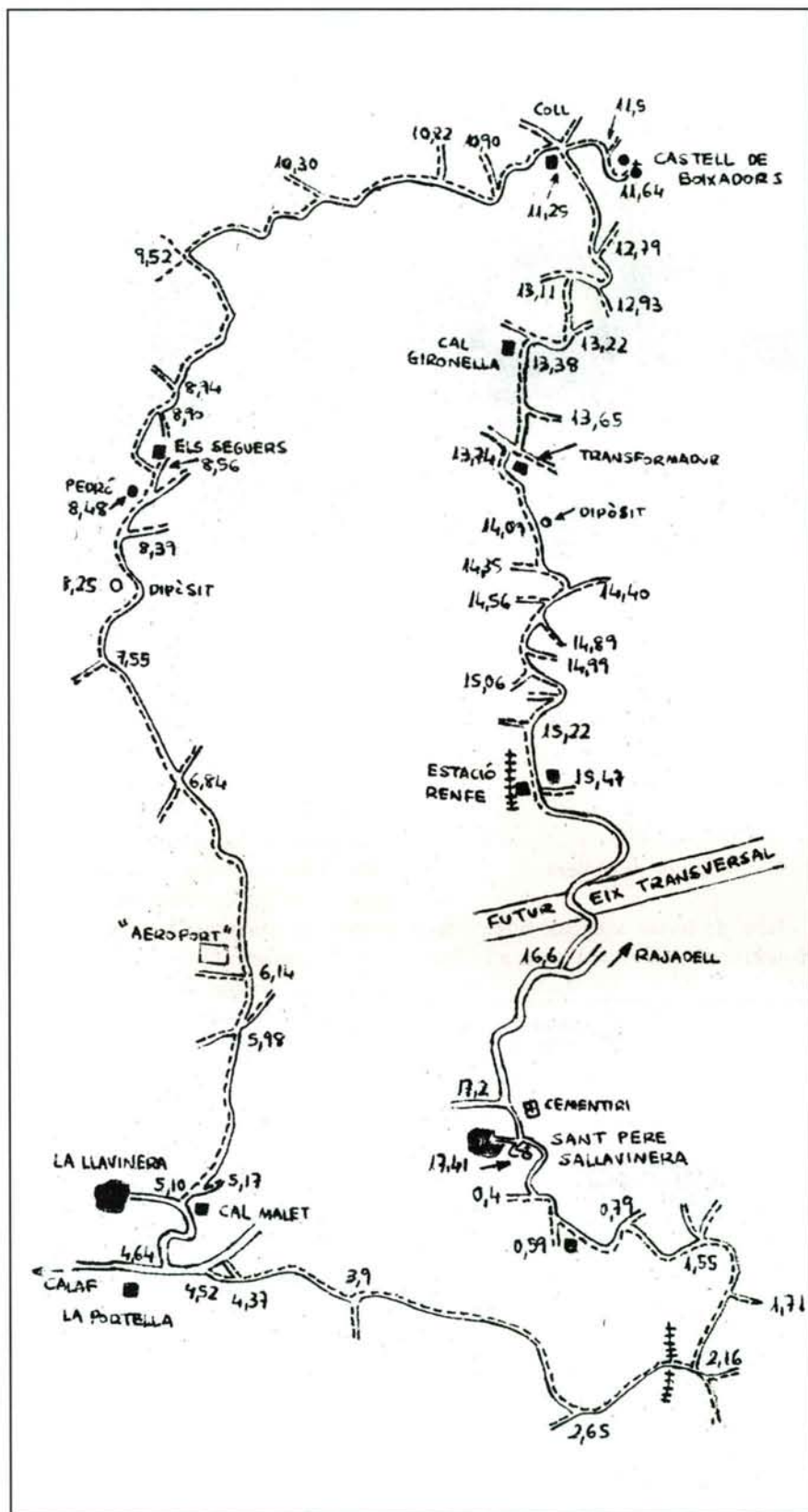
Hem de tornar a baixar fins al cementiri; allà trobem una pista, a la dre-

ta, que primerament fa una lleu pujada i passa per una mena de passadís rocós, per a baixar a continuació entre pins. Veiem una casa al davant en un cap de serrat i anem cap allà, però no hi arribem, ja que tirem cap a la dreta per seguir una pista carenera no gaire bona que s'enfila entre pins. Més endavant planeja i s'acaba en un camp. La variant GR-7-1 segueix per un corriol. Aquest camí es pot fer bé en bicicleta, ja que és planer. Passem pel costat d'una casa ensorrada (esquerra) i un oratori (dreta) i trobem un curt tram en baixada molt pedregós, on cal anar a peu. Després continua planer fins a sortir a una pista al costat d'una casa ensorrada. Si tirem cap a la dreta, baixarem primer suau-ment (fent fins i tot algun trosset de pujada) i després uns revolts més tancats ens situaran darrere mateix del monestir de Cellers, on arribem fent una curta pujadeta.

Monestir de Cellers - L-300

Tornem a pujar fins a la carena i seguim la pista que passa per la vora d'un camp, enfilant-se una mica. Comencem a baixar, deixant la gran casa de l'Agullera separada, a la dreta. Trobant camps, travessem el torrent de Mantellí, ens tornem a enfilair sobtadament i sortim al costat de la granja Morros. Seguim pujant i sortim a una pista en més bon estat, on tirem cap a la dreta, tot baixant. Passem pel davant del xalet

Recorregut a l'entorn del llogarret de Sant Pere Sallavinera, primer entre camps de cereals i després per la boscada serra on se situa el castell de Boixadors. El castell està situat al cim d'un turó i forma un bonic conjunt, amb la torre, un casal gòtic i l'ermita romànica. És una bona talaia des d'on podem veure un bon panorama sobre les terres planes de l'entorn de Calaf i Sant Pere Sallavinera; més al fons veurem la serra de Rubió, on destaca la torre de telecomunicacions, Montserrat, Sant Llorenç del Munt i el Montseny. Cap al nord veurem la gran mola del Montsec, el Port del Comte i les serres més properes de Pinós i Governa.

Cal destacar que en els indrets obacs s'hi troben el boix i els roures. Sant Pere Sallavinera és també un poblet molt ben cuidat.

Sant Pere Sallavinera - la Llavinera

Situats a la placeta de l'església, tirem endarrere i baixem sense passar el pont. Passem per una altra placeta i sortim del poblet fent una lleu pujada. Aviat ens situarem en un indret des d'on tindrem un bon cop de vista del poble i el castell, al fons. En aquesta primera part ens situem en un sector planer on dominen els camps i hi ha només petits retalls de bosc. Passem pel damunt de la via del tren i planegem fins a sortir a la carretera. Cal dir que a l'hivern del 1995 es van començar les obres de l'Eix Transversal en aquests indrets i en el moment d'escriure això desconec quina solució donaran per a passar aquest collet; amb la construcció d'un túnel, el nostre itinerari no es veurà afectat. Els dos camins que trobem al peu de la gran casa de la Portella van a la carretera, però és millor prendre el de l'esquerra, que ens situarà al coll. Tirem cap a l'esquerra i prenem la carretera que puja al veïnat de la Llavinera.

La Llavinera - castell de Boixadors

Després de passar a la vora de cal Malet i abans d'arribar al veïnat, que ens queda molt a prop, hem de prendre una pista que tira cap a la dreta. Anem planejant i dominem la vall on hi ha

Mantellí i la granja Mantellí, i baixant passem el torrentet; enfilant-nos sortim a la pista de l'inici de l'excursió. A la dreta, a pocs metres, hi ha la caseta amb les bústies.

ITINERARI 2: CASTELL DE BOIXADORS

Km: 17,41. Desnivell: 453 m. Hora-
ri: 2 h.

CICLISME DE MUNTANYA

La gran alzina del Mas.

Foto: Joan M. Vives i Teixidó.

Sant Pere Sallavinera. La pista és bona. Per aquest sector també són abundants els camps. Trobem un «aeroport» i més endavant, la pista comença a baixar per un tram de bosc. Ens situem en un collet on hi ha un pedronet. Tirem de dret cap a la casa dels Seguers, però sense arribar-hi girem a l'esquerra. La pista ja no és tan bona. Ens situem darrere la casa i empenem la pujada que ens portarà al castell. Aquesta pujada no és gaire dura, ja que només hi ha algun punt una mica més dret. Quan s'acaba la pujada, entreveiem el castell. Planegem i baixem fins al coll, on hi ha una casa abandonada i uns camps. Des d'aquí, el castell es veu magnífic. Una darrera pujada ens deixarà al costat de l'ermita.

Castell de Boixadors - Sant Pere Sallavinera

Tornem al coll i prenem la pista que ara trobem a l'esquerra (GR) al costat de la casa. Baixem per una valleta boscada; aquest és el punt on la pista és més dolenta i la baixada és forta. Desemboquem en una pista transversal que seguim cap a la dreta, força planegrament, fins a sortir als camps de can Gironella. Deixem la casa a la dreta i

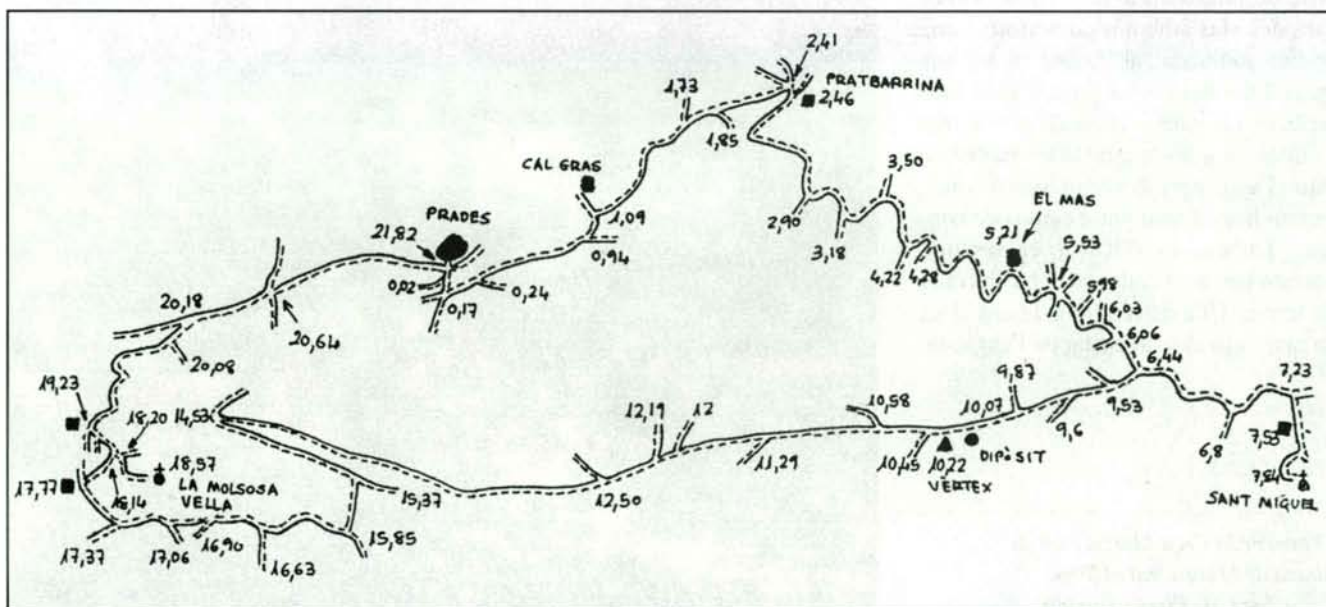
baixem per passar una clotada, sortim a una pista molt bona, que travessem, i continuem baixant per una pistota (GR) fins a sortir, de nou, a la pista en bon estat que hem creuat i que fa més volta. Seguim en pujada una estona i baixem per passar pel costat de l'estació de Seguers-Sant Pere Sallavinera. Ara ja per asfalt, fem una curta pujada i baixem passant, abans de sortir a la carretera, pel que serà l'Eix Transversal. En sortir a la carretera, tirem cap a la dreta per a deixar-la en veure el cementiri de Sant Pere Sallavinera. Un camí asfaltat ens portarà, després de travessar el pont, al punt on hem començat l'excursió.

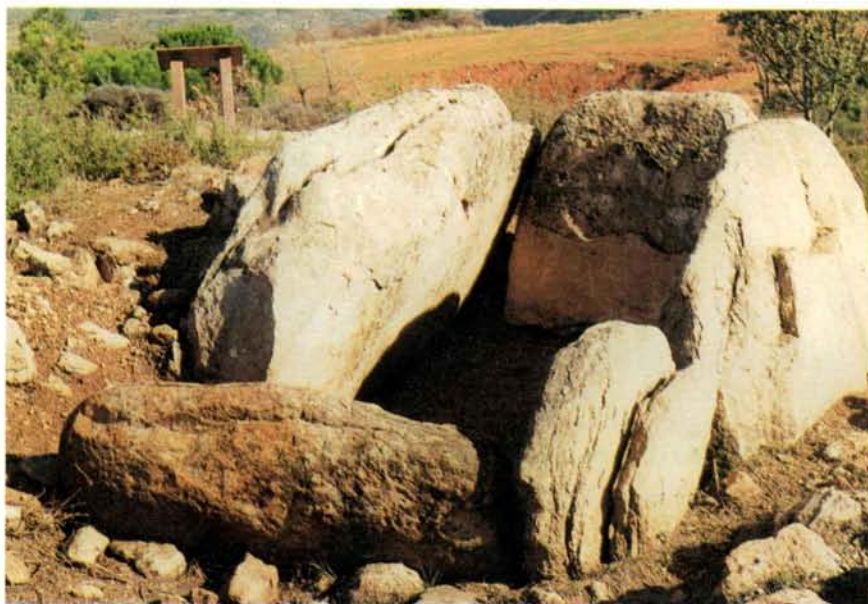
ITINERARI 3: SERRA DE CASTELLTALLAT

Km: 21,82. Desnivell: 382 m. Horari: 2 h 15 min.

Aquest itinerari ens permet recórrer la part més «salvatge» de la serra de Castelltallat, situada a cavall de les comarques del Bages i el Solsonès. Es tracta d'un itinerari bàsicament per dins el bosc (pinassa, boix, roures, garric) amb visions panoràmiques cap a la propera serra de Pinós, Boixadors i la plana de Calaf.

Durant el recorregut passem per l'església de Sant Miquel de Castelltallat

El dolmen dels Tres Reis.

Foto: Joan M. Vives i Teixidó.

Sant Miquel de Castelltallat - la Molsosa Vella

Retornem per on hem vingut i en arribar a la creu seguim la pista bona que va per la carena. Mig quilòmetre més enllà deixem aquesta pista que es decanta cap a l'esquerra i continuem per la carena. Passem pel costat d'un gran dipòsit i una mica més endavant trobem, a l'esquerra, el vèrtex geodèsic que indica el punt més alt de la serra de Castelltallat. La pista que ressegueix la

que domina un grup de pagesies escampades i també podem pujar fins a l'església de la Molsosa Vella, dominant el pla on hi ha les cases que formen aquest municipi. D'aquesta església cal destacar l'absis i l'antiga entrada feta amb gres.

Prades - Sant Miquel de Castelltallat

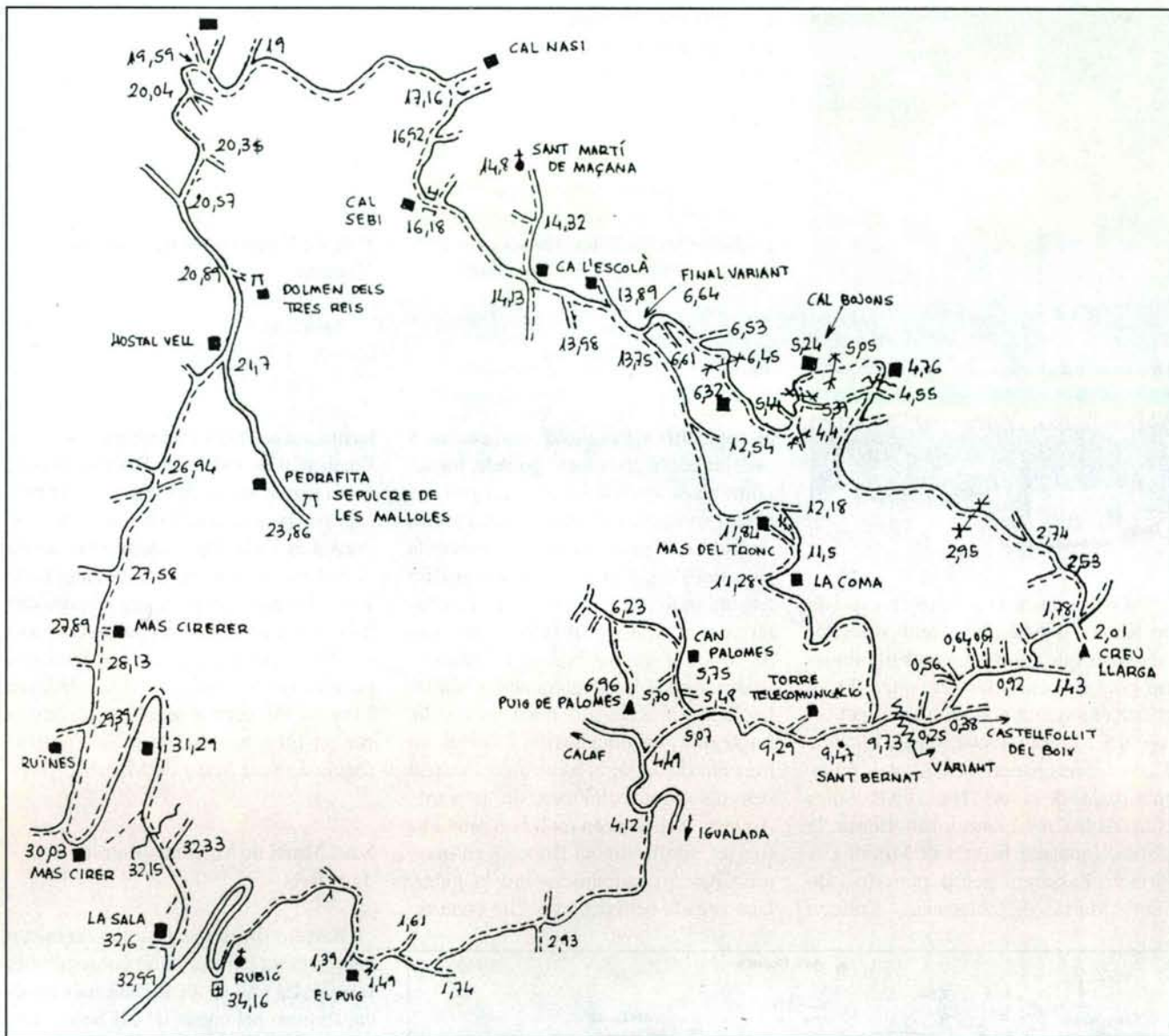
Situats al peu d'aquest petit agrupament, prenem la pista que indica «Castelltallat» i que surt al costat d'un oratori. El primer tram el fem per una pista bona que baixa entre camps i retalls de bosc. Una mica més enllà de Pratbarriana, la pista comença a pujar per dins el bosc de pinassa. Passem per la bonica casa del Mas amb uns contraforts i una ermita adossada; al davant hi ha una magnífica alzina. La pujada continua, arribem a la carena al costat d'una creu i enllacem amb una pista en molt bon estat. Des d'aquí ja veiem Sant Miquel, cap on hem d'anar entre camps de conreu. Trobem el GR-3 i el seguim, baixant fins a un collet on hi ha una creu de terme. Una darrera pujada ens situa en una «placeta» al costat de l'església.

El turó de la Creu Llarga, amb la silueta de Montserrat al fons.

Foto: Joan M. Vives i Teixidó.

CICLISME DE MUNTANYA

carena no és tan bona com les que hem seguit fins ara i fa curtes pujades i baixades entre pinassa, malgrat que en el sector final abunden els roures. En treuem el cantó de Prades i el castell de Boixadors a l'altra banda. Finalment, la pista baixa (és el tram més dolent i accidentat) i desemboquem en el revolt d'una pista per on passa el GR-7. Tirem cap a l'esquerra i baixem tot passant el coll de Trilla, on hi ha un gran camp. Continuem baixant fins a trobar un trencall a la dreta. Anem planejant per un sector on dominen les margues i ens situem al costat d'una casa abandonada. A la dreta hi ha una pista en desús, que, tot planejant, ens fa sortir a una altra pista en més bon estat. Pugem cap a l'esquerra i de seguida la deixem per prendre una pistota, a la dre-

ta, que puja fins a situar-se en un pla on hi ha un dipòsit. L'església ens queda a sobre, a menys de dos minuts, i s'hi puja per un corriol amb minses restes d'empedrat.

La Molsosa Vella - Prades

Hem de tornar endarrere. En arribar a la pista en bon estat, tirem a l'esquerra i deixem la pista en desús, fent una baixada fins a desembocar en una altra pista (al davant hi ha una caseta). Tirem cap a la dreta; la pista és bona i després d'una estona de planejar s'enfila. A l'esquerra i enlairada hi ha can Serra. La pujada s'acaba en un indret on hi ha uns bonics roures. Uns quants metres més endavant arribem a

la pista que ens portarà a Prades. Fem una curta pujada, deixem al'esquerra la pista que va a Pinós i al davant ens apareix Prades, al final d'una llarga recta (amb una curta pujada final).

ITINERARI 4: SERRA DE RUBIÓ

Km: 34,16 (variant: 36,78). Desnivell: 637 m (variant: 670 m). Horari: 3 h 30 min (variant: 3 h 45 min).

De tots els indrets que formen part d'aquest petit recull, la serra de Rubió és la menys boscosa. Ja fa uns quants anys un gran incendi va afectar aquesta zona. En les parts altes de la serra hi ha abundor de camps i només en alguns punts es pot gaudir de la vegetació que poblava aquests verals.

*El Cogulló de Cal Torre.
Foto: Joan M. Vives i Teixidó.*

romànic. També podrem conèixer el dolmen dels Tres Reis i el sepulcre megalític de les Malloles, situats a la carretera dels Prats de Rei a Igualada.

Rubió - puig de Palomes

Situats al «pàrking» que hi ha entre el cementiri i l'església, comencem a pedalar per la pista formigonada, tot seguint els senyals del GR-7. La pista és bona i voreja la vall que es forma al peu de Rubió. Pugem una mica i deixem la casa del Puig a la dreta. Anem per un terreny molt planer amb camps de conreu; des d'aquí tenim la primera visió de Montserrat. Arribem a la carena i veiem, a sota, la carretera de les Malloles, que trobarem una mica més enllà. La seguim en pujada fins a trobar un trencall a la dreta; hi ha un xalet i som al peu del punt culminant de la serra. Aquesta pista està en molt bon estat i va fins a Castellfollit del Boix; és un magnífic balcó panoràmic sobre la plana. Una vegada hem deixat el cim endarre-

re, trobem una pista que ens porta, en baixada, fins a can Palomes. Des d'aquí, surt una pista dolenta que puja cap a la carena; en arribar-hi prenem una pistota que s'enfila per la carena fins al mateix cim.

Puig de Palomes - Sant Martí de Maçana

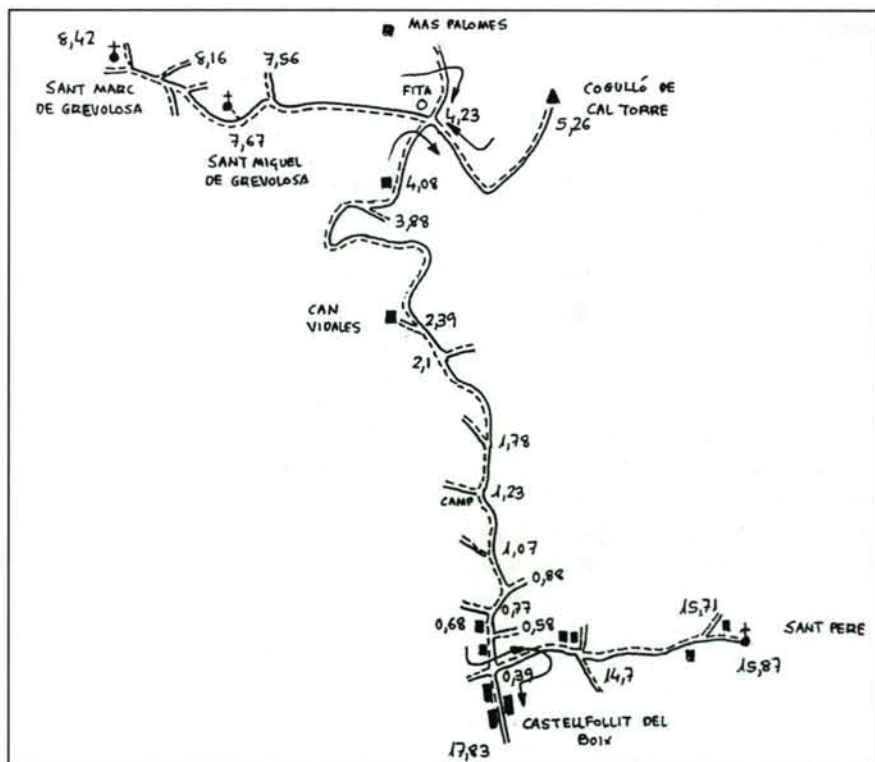
Tornarem a baixar fins a la bona pista careniera i la seguirem cap a l'esquerra. Trobarem un monument a Sant Bernat i, després de passar per sota l'antena de telecomunicacions, trobarem una pista amb l'indicador de «Mas del Tronc». La pista baixa per un sector de camps i bosc; passem per la gran masia de la Coma. Una mica més endavant, trobem a l'esquerra el trencall que ens menarà al refugi de la UEC. De nou a la pista, ara emprèn una baixada més decidida, tot passant per sota el refugi i acostant-se al torrent. Tornem a pujar i ens situem en un collet on hi ha ca l'Escolà. Per darrere seu, la pista s'enfila per un tram boscós fins a l'antiga parròquia de Sant Martí de Maçana.

Sant Martí de Maçana - dolmen dels Tres Reis

Baixem fins a ca l'Escolà i tirem cap a la dreta tot baixant lleument seguint el torrent. La vall es torna molt més bonica. Passem pel costat de cal Sebi i més avall ens situem en un trencall on a la dreta, a poca distància, ens queda cal Nasi. Tirem cap a l'esquerra i ens anem enfilant per una vall boscada. La pista és força bona. Trobem els primers camps, cosa que ens indica que som al final de la pujada. Sotadament sortim al pla, des d'on veiem Calaf al davant; som molt a prop de can Bartomeu. També veiem, molt a prop, la carretera, però encara no hi anem. Continuem per una pista careniera que finalment ens farà sortir a la carretera. Una mica més endavant trobem, a l'esquerra, el dolmen dels Tres Reis.

Dolmen dels Tres Reis - Rubió

Hem de continuar per la carretera, que és careniera, i després de passar

l'Hostal Vell, trobem una pista a la dreta. Abans de seguir cap a Rubió podem fer la visita al sepulcre megalític de les Malloles. Per a anar-hi hem de fer poc més de dos quilòmetres per la carretera, en lleu pujada. Tant aquest sepulcre com el dolmen tenen un cartell on s'expliquen les seves característiques.

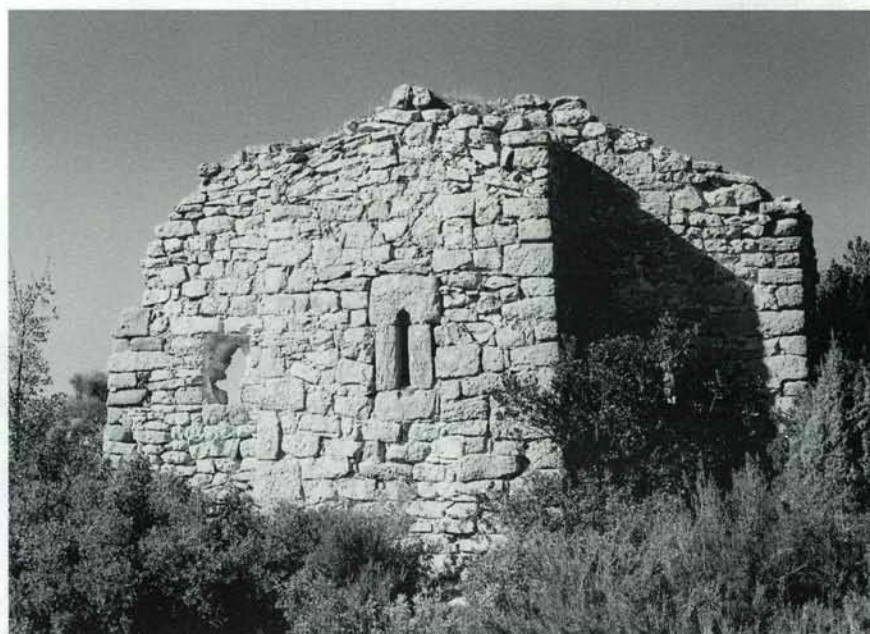
De retorn a l'Hostal Vell seguim la pista que deixa una entrada amb porta de ferro i comença a baixar per una carena boscada amb vistes a Calaf. Trobem una curiosa entrada amb un gran cademat i seguim baixant. Passem per can Cirerer i trobem camps. La baixada continua fins al mas Cirer, situat en un cap de serrat i des d'on l'església de Rubió ens queda al davant.

Una pista més dolenta baixa cap al fons de la vall i la segueix fins a sortir-ne tot travessant un torrentet en un indret una mica enyorjat. Ens enfilem per una pistota pedregosa i deixem un camí vell a la dreta. Arribem a la Sala i pugem fins a la carretera. Des d'aquí, ens cal continuar pujant fins al «pàrking».

Variant

Una variant que allarga el recorregut és anar fins al turó de la Creu Llarga i baixar a retrobar l'itinerari a prop de ca l'Escolà.

Situats al trencall de pista que baixa cap al refugi, el deixem a l'esquerra i continuem per la pista carenada, que és bona i planera. Baixem i deixem el trencall que va cap a Castellfolli del Boix i

Sant Miquel de Grevalosa.

Foto: Joan M. Vives i Teixidó.

pugem per la pista, que ara és més dolenta. Al davant veurem la gran creu situada al cantó nord del turó. Un curt trencall de pista ens farà pujar fins al punt culminant del turó i baixar fins a la creu.

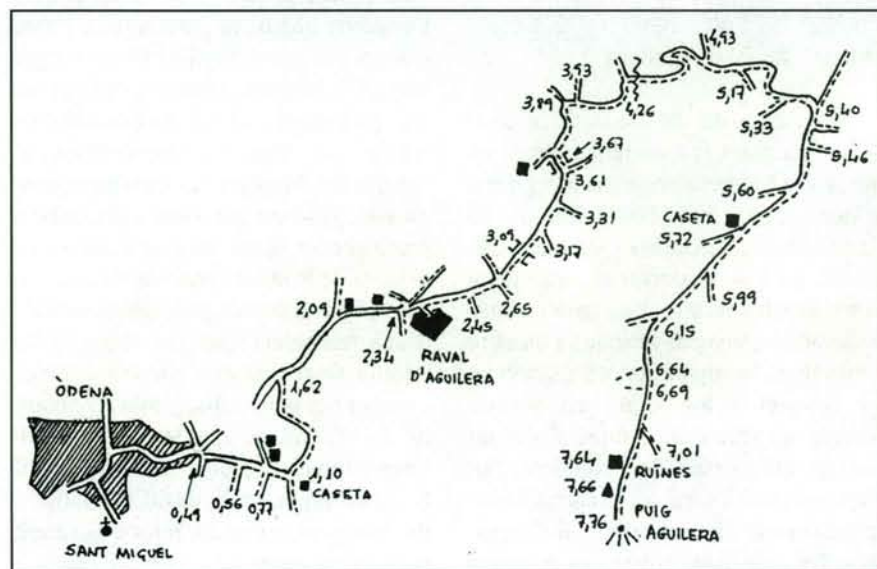
Tornem enrere i seguim la pista que ens fa baixar fins a una nova bifurcació. Tirem cap a l'esquerra i comencem a baixar per una pista que passa entre camps. Veiem la casa de la Coma a l'esquerra i un gran dipòsit i el refugi a l'altra banda. Arribem al torrent, on hi ha alguns roures. Pugem fins a la casa i hi passem pel mig; a l'altre costat seguim un camí en desús que passa pel costat d'una paret de roca fins que desemboca en un camp (tancat per una cadena). Per

la vora del camp, arribem a can Bojons. Una pista baixa decidida fins al torrent en un indret on també hi ha roures. A l'altra banda enllacem amb l'itinerari principal abans de fer la pujada que ens menarà a ca l'Escolà.

ITINERARI 5: COGULLÓ DE CAL TORRE

Km: 17,83. Desnivell: 332 m. Hora-ri: 1 h 45 min.

Recorregut per indrets humanitzats entre camps i petits retalls de bosc. El cim del Cogulló de Cal Torre és un magnífic mirador per la seva situació aïllada. Coneixerem les ruïnes de l'ermita preromànica de Sant Miquel de Grevalosa, de dimensions reduïdes, amb uns pilars d'obra que contrasten amb la pedra de la resta de l'edifici. També podrem visitar Sant Marc de Grevalosa, sense res a destacar, però ocupant un esperó rocós; abans d'arribar-hi trobem uns grups rocósos amb restes de construccions. Finalment també és recomanable la visita a Sant Pere, d'origen romànic, també un bon mirador i amb les restes del castell ben a la vora.

Arribant a Òdena, amb el puig de l'Aguilera al fons. Foto: Joan M. Vives i Teixidó.

Castellfollit del Boix - Cogulló de Cal Torre

Des de l'entrada de Castellfollit del Boix (restaurant) tirem pel carrer principal fins a situar-nos en un encreuament, on comencem a pujar. Passem pel davant d'uns xalets i entrem en un retall de bosc. En sortir-ne trobem un sector de camps i ens enlairem suaument fins a passar a la vora de can Vidales. Aquí la pista emprèn una forta pujada tallant la muntanya en diagonal fins a arribar a la carena. Més planerament i trobant alguns camps, arribem a una trifurcació. Tirem per la pista de la dreta, que fa un sobtat pujador i després, planerament, amb algun tram de pujada i pista més dolenta, arribem al cim.

Cogulló de Cal Torre - Sant Marc

Tornem a la trifurcació i seguim la pista que ara trobarem al davant. Aquesta pista és una mica dolenta i va baixant seguint una careneta. A la dreta, a pocs metres, trobarem l'ermita de Sant Miquel. Més avall, després de passar pel costat d'uns rocs, arribem a una mena de collet i a Sant Marc.

Sant Marc - Castellfollit del Boix

Tornem a pujar fins a la trifurcació i pel mateix camí de pujada, arribem a l'encreuament abans d'entrar a Castellfollit del Boix. Tirem cap a l'esquerra, seguint una pista planera i en molt bon estat que passa entre camps i alguns xalets i que ens portarà a Sant Pere. Tornant enrere arribarem, de nou, a Castellfollit.

ITINERARI 6: PUIG DE L'AGUILERA

Km: 15,52. Desnivell: 276 m. Hora: 1 h 30 min.

El puig de l'Aguilera és un encingle-

rat turó força emboscada, però té un replà que s'aboca a la cinglera des d'on tenim una enlairada vista dels camps de cereal, la serra de Fembra Morta, els Mollons, el castell de la Pobla de Claramunt, la serra de Miralles, la tossa de Montbui i les poblacions d'Òdena i Igualada.

El recorregut es fa per una vall on hi ha el veïnat del Raval d'Aguilera i on alternen els camps amb el bosc de pinassa. Ens enlairem fins a la carena, molt planera, i la seguim fins al cim. En arribar a la carena tenim molt bon cop de vista de Montserrat; també veurem, en algun indret del recorregut, la serra de Rubió.

Òdena - Raval d'Aguilera

Des del costat de l'ermita de Sant Miquel seguim la carretera i girem en direcció a Manresa per a tornar a girar a la dreta (carrer de la Font). Ens situem en una cruïlla de carrers (pedronet) i tirem de dret, sense deixar el carrer de la Font. Finalment s'acaba l'asfalt i més endavant enllaça per l'esquerra un altre carrer on hi ha alguns xalets. Entrem en un bosquet i tot seguit en sortim, passant un sector de camps; al davant ens apareix el puig de l'Aguilera. Pugem una mica i sortim a la carretera asfaltada que dona accés al Raval d'Aguilera. Tot planejant, trobem les primeres

cases del veïnat i arribem a una placeta on conflueixen unes pistes i carrers.

Raval d'Aguilera - puig de l'Aguilera

Deixant les cases del veïnat a la dreta, tirem per una pista que avança entre camps i baixa a passar el torrentet. Anem per l'altre vessant en suau pujada. Trobem una barraca a l'esquerra de la pista i tornem a travessar el torrent per una passera de formigó; a l'esquerra, deixem una casa. Continuem pujant suaument i tornem a passar el torrent, ara a gual. Trobem una barraca de grans dimensions a l'esquerra i passem a la vora d'un gran camp (hi ha un camí a l'esquerra que hi va paral·lel). A l'altre extrem del camp, la pista fa dues zigzagues, guanyant altura i enfilant-se, més pedregosa, cap a la carena. En arribar-hi ens apareix, sobtadament, el massís de Montserrat. Desemboquem en una pista en més bon estat. Anem planejant per la carena amb vistes cap a la serra de Rubió i Igualada. Més endavant fem una pujada pedregosa, seguida d'una baixadeta que ens situarà a la pujada final que ens portarà al puig, coronat per unes ruïnes; més endavant hi ha el vèrtex geodèsic des d'on veiem Igualada i una mica més avall hi ha un replà rocós des d'on tindrem un bon panorama. El retorn el farem pel mateix camí.

La Comissió de Protecció de la Muntanya de la UIAA

Miquel Rafa

President de la Comissió de Protecció de la Muntanya de la UIAA

La Unió Internacional de les Associacions d'Alpinisme (UIAA), és l'organisme internacional que reuneix la immensa majoria de les federacions i els grans clubs d'alpinisme de tot el món. Actualment, és compost per 76 membres i cinc organismes amb estatut d'observadors, provinents de 61 països de tots els continents, i que, en conjunt, representen aproximadament uns dos milions i mig d'associats.

És, per tant, una organització de caire internacional que té per objectiu principal la defensa, promoció i coordinació de l'alpinisme a escala mundial. No és exactament una federació internacional, en el sentit de les altres federacions esportives reconegudes pel Comitè Olímpic, perquè també inclou entitats o clubs (com el Centre, que va ser una de les entitats fundadores), però és clar que assumeix el paper de representació de l'alpinisme al més alt nivell.

ESTRUCTURA DE L'UIAA

La UIAA és una organització basada en el voluntariat, que s'estructura en:

- L'Assemblea General, que es reuneix un cop l'any amb la presència de tots els membres.

- El Consell Directiu («Council»), format per 18 membres electes, que es reuneix dos cops l'any. La seva funció

és supervisar l'estat d'execució de les qüestions aprovades per l'Assemblea i fer les noves propostes que consideri oportunes.

- El Comitè o Junta permanent («Board»), més reduït, de vuit persones, que es reuneix amb periodicitat mensual i que és el veritable nucli directiu, on es tracta de tots els aspectes pràctics i de treball que després se sotmeten a l'aprovació del Consell i, posteriorment, de l'Assemblea. El president actual és el britànic Ian McNaught-Davis.

- Les Comissions de treball, que són les següents: Comissió de Seguretat, Comissió d'Expedicions, Comissió de Joventut, Comissió de Medicina, Comissió d'Alpinisme, Comissió d'Escalada de Competició, Comissió de Documentació i Informació, i Comissió de Protecció de la Muntanya.

Aquestes comissions són les que, de fet, han d'estudiar cadascun dels aspectes que els són propis i proposar actuacions per a tots els membres de la UIAA, com ara la validació internacional de tècniques, materials, pràctiques o activitats, proposar campanyes o projectes internacionals, elaborar documents de posició sobre qüestions conflictives, recollir documentació específica, etc.

- Un Secretariat, amb personal contractat, amb seu a Berna (Suïssa).

- A més, es poden crear Grups de Treball sobre qüestions puntuals que es considerin prioritàries.

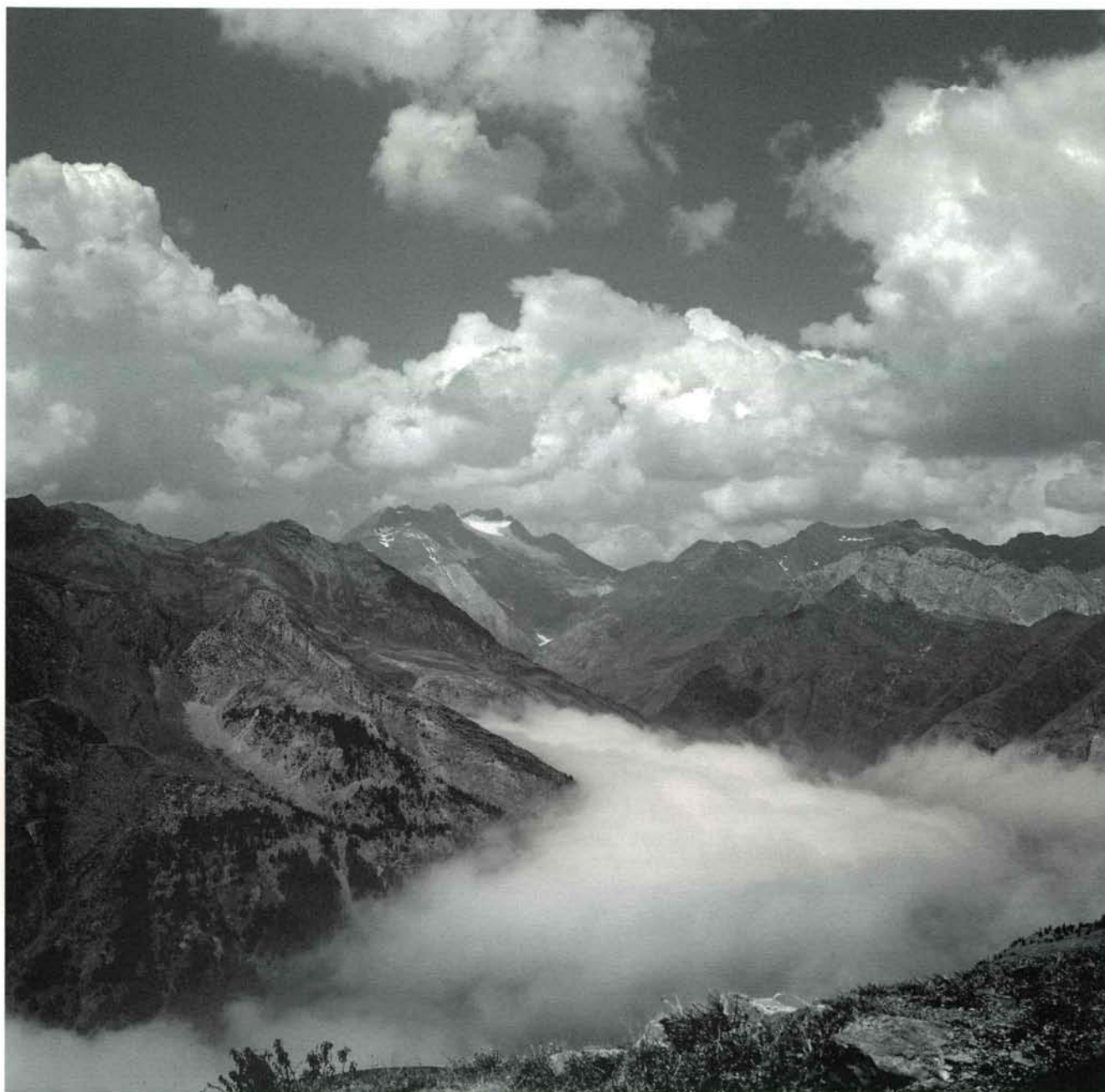
En aquests moments, n'hi ha un sobre «Accés i Conservació», que és una de les problemàtiques més importants que es planteja la UIAA. És format per membres de les Comissions d'Alpinisme i Protecció de la Muntanya i preveu, entre altres actuacions, la celebració d'uns seminaris internacionals sobre aspectes relacionats amb el lliure accés a la muntanya. Els títols d'aquests seminaris són: «L'alpinisme com a esport de llibertat», «Riscos i responsabilitat de l'accés», «Impactes ambientals i sensibilització de l'alpinisme», i «Beneficis econòmics de l'accés a la muntanya». L'objectiu final és dotar la UIAA d'una política clara i ben justificada sobre aquests aspectes. També fa un seguiment de les actuacions o legislacions internacionals que puguin incidir sobre l'accés i, si s'escau, accions de «lobby» per a defensar els punts de vista dels alpinistes.

La UIAA publica un butlletí d'aparició trimestral i disposa també d'una pàgina a Internet (adreça: <http://www.worldsport.com>).

LA COMISSIÓ DE PROTECCIÓ DE LA MUNTANYA (CPM)

Aquesta és la comissió que tracta de tots els aspectes ambientals de l'alpinisme. És composta per 12 membres electes i sis participants convidats. A més, disposa d'una llista de corresponsals a moltes de les entitats membres de la UIAA.

En relació amb els aspectes de què es tracta, hi ha dues vessants diferenciades: per una banda, la defensa d'un medi ambient de qualitat a totes les zones de muntanya d'arreu del món. En aquest sentit, cal dir que és una de les poquíssimes organitzacions internacionals dedicades a aquesta matèria, incloent-hi les organitzacions conservacionistes clàssiques. Exemples d'aquestes actuacions són la resolució adoptada per la UIAA sobre els vols turístics a motor en les zones de muntanya o el suport a la creació d'espais protegits, com el parc nacional dels Picos d'Europa.

El Vinhamala des del refugi de les Espuguètas. Foto: Hilari Sanz.

Per altra banda, la CPM tracta dels aspectes derivats de la pràctica de l'alpinisme que tenen una incidència o impacte ambiental. La sensibilització i l'educació ambientals, dins i fora del món de l'alpinisme, són una de les eines més importants per a minorar aquests efectes. Algunes accions que promou la CPM en aquesta línia són la promoció dels Dies de Neteja de les Muntanyes

(enguany, el 20 i 21 de setembre), l'elaboració de les regles ambientals de la UIAA, un programa de minimització de residus a muntanya, consells ecològics per a les expedicions, etc.

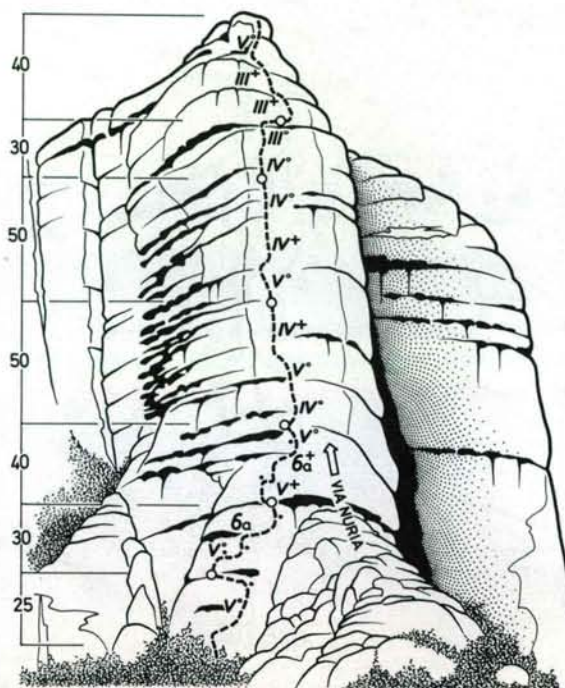
I, d'altra banda, també pretén situar aquestes problemàtiques en el seu context i dimensió reals i apropiats, tenint en compte l'opinió i l'experiència dels alpinistes, cosa que no sempre és degudament reconeguda. Ja s'ha dit que la qüestió de l'accés i la conservació és, actualment, una prioritat dins la UIAA i, per tant, la CPM hi juga ara un paper fonamental. Una línia de treball és crear lligams amb altres organitzacions o institu-

cions internacionals per tal de treballar conjuntament; hi destaquen la relació amb el Consell d'Europa, el Parlament Europeu, la Unió Mundial per a la Conservació (UICN) i el procés Intergovernamental per al Desenvolupament Sostenible a les Muntanyes, promogut per les Nacions Unides i la FAO. En un àmbit més intern, la CPM, juntament amb el Grup de Treball d'Accés i Conservació, està elaborant un document de posicionament sobre política ambiental de la UIAA.

Esperem anar comentant més àmpliament cadascuna d'aquestes actuacions en propers articles.

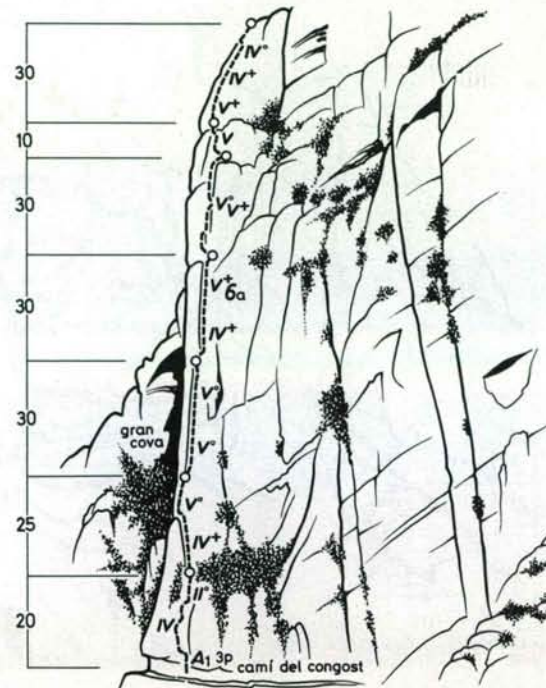
VIES D'ESCALADA

ALT URGELL (Mola de Sant Honorat)

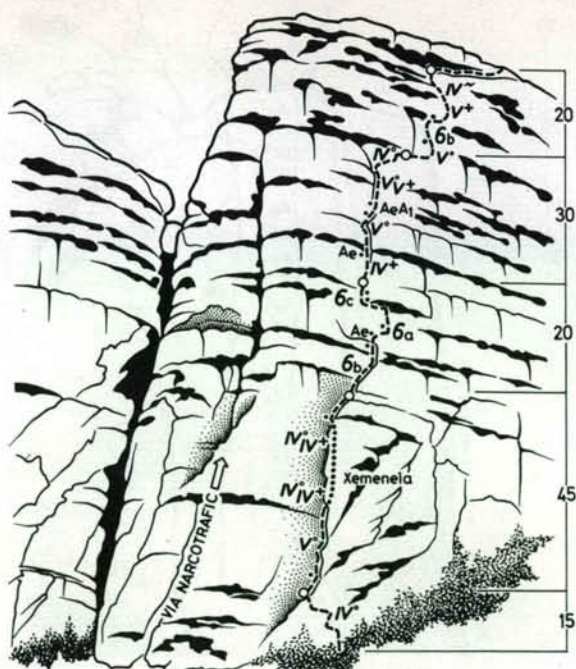
- Via «Vimbodí-Podrit» (265 m, ED⁻), 1ª asc.: 2-VIII-96, per Eduard Sánchez i Josep M. Roca. Material: fissurers tipus Alien per forats. Via exposada.

MONTSEC D'ARES (congost de Mont-rebei)

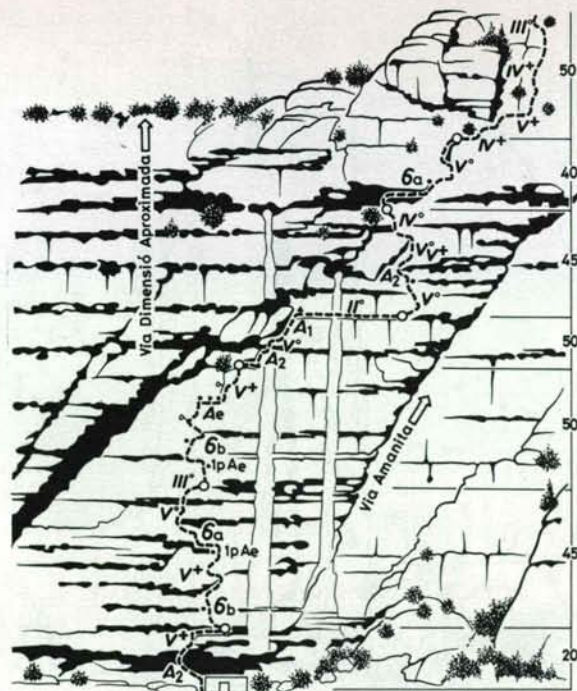
- Via Pilar Carpantin (175 m, MD⁺), 1ª asc.: 12-X-96, per A. López i M. López. Material: 7 pitons variats, tascons i friends.

TEROL (roques de Masmut)

- Via Montserratins (130 m, ED/A₁), 1ª asc.: 20-X-96, per David Hita i Eduard G. Palma. Material: 4 pitons variats i joc de friends.

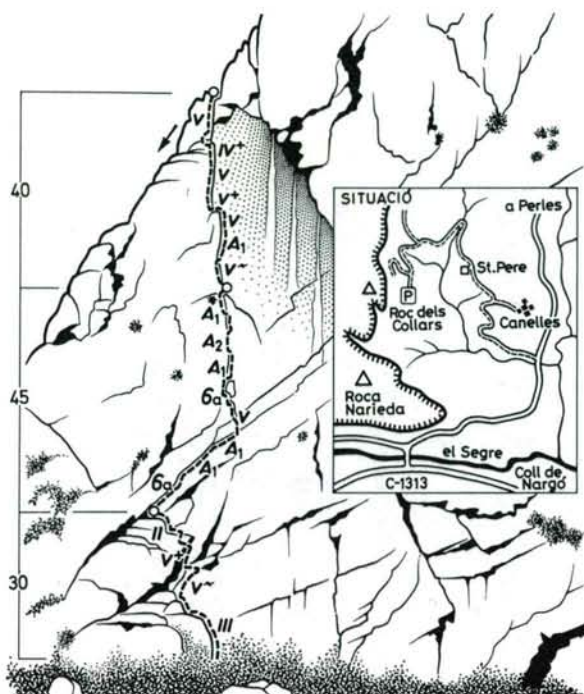
SERRAT D'ODÈN (Canalda)

- Via «Tangram» (300 m, ED/A₂), 1ª asc.: 9-VIII-96, per Ricard Darder i Armand Ballart. Material: 10 pitons variats, joc de tascons i un ganxo ample. Via exposada.

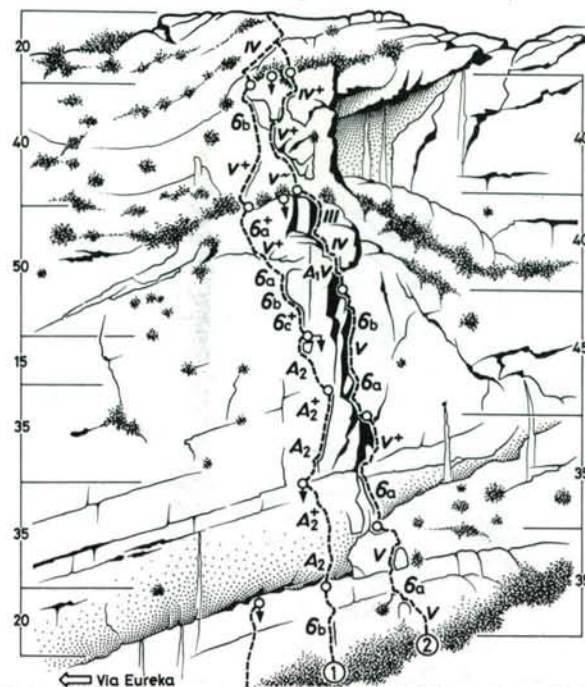
VIES D'ESCALADA

ALT URGELL (roc dels Collars)

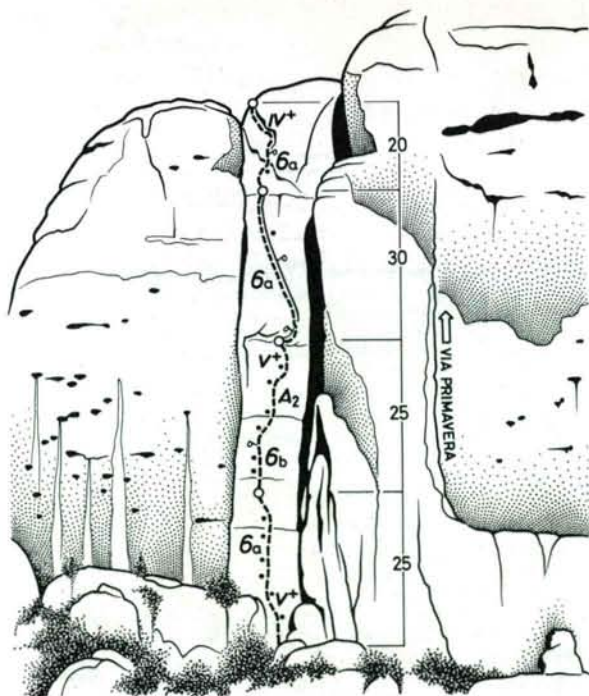
- Via «Eureka» (115 m, MD*/A₁), 1ª asc.: 8-II-97, per Ernest Noguera i Armand Ballart. Material: 6 universals, 3 pitons variats, 2 ganxos i 2 jocs de tascons mitjans.

ALT URGELL (roc dels Collars)

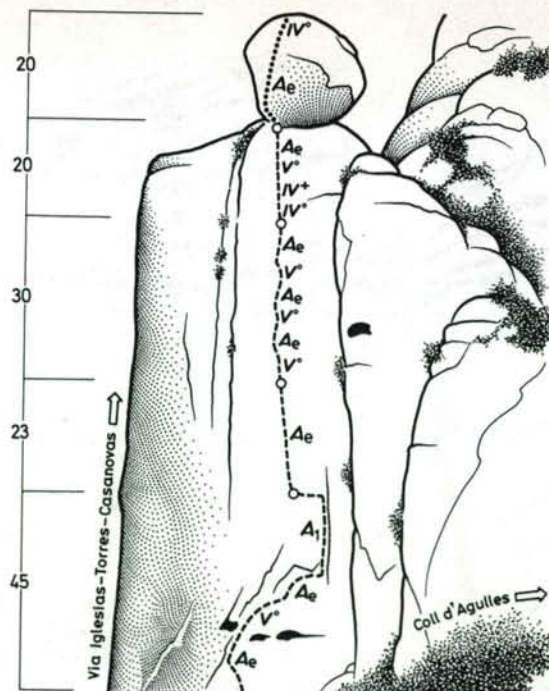
- ② Dfédre de la Seu (195 m, ED inf.), 1ª asc.: 23-II-97, per E. Noguera, A. Ballart i grup de bombers de la Seu. Material: 4 pitons, tascons i *friends*.

SERRA DEL MONTSANT (la Falconera)

- Via Gerard Artigas (100 m, ED/A₂), 1ª asc.: 16-VIII-96, per Jordi Artigas (sol). Material: 6 pitons variats, 1 ganxo, excèntrics i un joc de tascons.

MONTSERRAT (la Boleta del Portell Estret)

- Via Ramon Noya Fortuny (140 m, MD/A₁), 1ª asc.: 20-X-96, per J. Massana, X. Cols, J. Hernández, Judit Baqués, J. Farré, J. M. Puig, E. Poblet, F. Garcia i R. Carrasco. Via equipada.

CRÒNICA DEL CENTRE

CONRAD BLANCH CONTINUA COM A PRESIDENT DEL CENTRE

Conrad Blanch ha renovat el seu càrrec com a president del Centre Excursionista de Catalunya en l'última assemblea general ordinària de l'entitat, celebrada el dia 13 de febrer.

El programa que presenta l'equip de Conrad Blanch per a aquesta nova etapa és una continuació del projecte iniciat a partir de la seva primera elecció el 1993: la projecció de futur tot mantenint la fidelitat a les essències fundacionals. A grans línies, el programa ha estat estudiat per a les actuacions següents:

Modernitzar i ampliar l'oferta de serveis tot impulsant les activitats de les diverses seccions esportives i culturals del club (Muntanya, Esquí, Càmping, Espeleologia, Fotografia, Cinema i Vídeo, Geografia i Ciències Naturals, Història i Art).

Prosseguir l'ampliació de l'estatge social.

Mantenir la lluita per la defensa, conservació i difusió del patrimoni cultural i natural de Catalunya.

Reforçar la presència del Centre en els organismes internacionals a què pertany: Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme (UIAA), Comitè Internacional d'Esquí Alpinisme de Competició (CISAC), Unió Internacional de Cinema Amateur (UNICA), Federació Internacional de Fotografia (FIAP).

Conrad Blanch, en el discurs que féu després de la reelecció expressà el desig de continuar a la presidència del Centre, durant només un any més, a fi de poder atendre les seves obligacions professionals i familiars.

La nova junta directiva ha quedat constituïda de la següent manera:

Conrad Blanch i Fors, president; Francesc Gurri i Serra, vicepresident primer; Enric Nossàs i Sisquella, vicepresident segon; Ramon Garcia i Gay, secretari; Francesc Esteve i Garcia, tresorer; Francesc Beato, Joan Ribera, David Mengual, Francesc Xavier Gregori i Andreu Rafa, vocals; Joaquim Gràcia i Lorés, vicesecretari.

JOSEP CASTELLET I SERGI LÓPEZ GUANYEN EL 39 RAL-LI D'ESQUÍ DE MUNTANYA

L'equip format per Josep Castellet i Sergi López es va declarar vencedor absolut de la trenta-novena edició del Ral-li d'Esquí de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, disputat el passat 15 i 16 de febrer a les valls d'Ulldeter i Coma de Vaca. Hi van participar un total de quinze equips de dos corredors.

Castellet i López, del Centre Excursionista de Catalunya, amb un temps de 4 h 20 min, van aconseguir guanyar amb una relativa facilitat un avantatge de 40 minuts sobre el segon equip classificat, el de Xavi Llanos i Joan Rovira (5 h), i d'una hora i mitja sobre el tercer equip, el de Josep Lluís Moreno i Xavier Janer (5 h 50 min). Per la seva vocació no competitiva, el Ral-li del Centre només establí dues categories en funció de l'itinerari escollit, el senzill o el de dificultat tècnica. En equips de dos, els alpinistes esquiadors havien de realitzar el circuit en un temps màxim de vuit hores.

El fort vent va obligar l'organització a anul·lar la prova del primer dia i variar el recorregut del diumenge tot respectant els cims i els desnivells previstos.

Finalment, es va establir un itinerari llarg, amb sortida i arribada al refugi d'Ulldeter, que ascendia al puig de Bastiments, pic del Freser, pic de l'Infern (el punt més atractiu per la seva dificultat tècnica), pic de la Vaca i Gra de Fajol. El circuit curt també sortia i arribava al refugi d'Ulldeter i tan sols pujava al puig de Bastiments i el Gra de Fajol.

Classificació

Itinerari llarg

1. Josep Castellet - Sergi López (CEC): 4 h 20 min.
2. Xavi Llanos - Joan Rovira (CEC): 5 h.
3. Josep Lluís Moreno - Xavier Janer (CEC): 5 h 50 min.

Itinerari curt

1. Sergi Massip - Atanasi Jornet (CEC): 2 h 10 min.
2. Jordi Calvo - Xavi Alzina (CEC): 2 h 14 min.
3. Joan Quintana - Francesc Xivas (CEC): 2 h 34 min.

Sandra Martín

CRÒNICA DEL MÓN EXCURSIONISTA

COMMEMORACIÓ DEL 75è ANIVERSARI DEL CLUB EXCURSIONISTA DE GRÀCIA

El passat 13 de gener tingué lloc a l'antiga Casa de la Vila gracienc, a la plaça de Rius i Taulet, la solemne i emotiva sessió commemorativa dels setanta-cinc anys de la fundació del Club Excursionista de Gràcia, inicialment denominat *Mai Enrera*, i tan vinculat al popular

barri, antic municipi barceloní.

L'acte fou presidit per Teresa Sandoval, regidora de l'Ajuntament a Gràcia, a qui acompanyaven a la taula presidencial el sotsdirector general de l'Esport, Ramon Llorens, el president en funcions de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, Joan Rodés, i el president del Club homenatjat, Miquel Fernández, així com els glossadors de l'efemèride, Jordi Serchs i Jordi Mir.

Ocupaven un lloc preferent els antics presidents del club gracienc, Joan Cervera, Alexandre Marcet, Carles Albesa, Enric Guillerà, Josep Roca, Enric Ripoll i Joan Cullerell (que esmentem per ordre cronològic), i es gaudí de la presència, entre moltes altres persones i entitats desitjoses de participar en l'acte, de Jordi Pons, que portava la representació de la Federación Española de Montañismo, i Jaume Ramon, president de la Unió Excursionista de Catalunya, i Francesc Gurri, vicepresident del Centre Excursionista de Catalunya, en nom de les respectives entitats. També hi era present, en una sala plena de gom a gom, el president cessant de la FEEC, Francesc Sanahuja.

Els invitats seguien amb interès la llarga exposició que Jordi Serchs féu de la trajectòria esportiva i cultural de la veterana entitat gracienc i que és realment espectacular, no solament pel seu volum, sinó també, i molt especialment en l'aspecte cultural, per l'especial dedicació de molts dels seus socis a l'estudi, recerca i arxivament de la vida i història de l'exvila de Gràcia. En aquest sentit, el glossador no oblidà referir-se concretament a aquells membres de l'entitat autèntics artífexs d'aquest gran tresor cultural.

No menys interessant fou la dissertació de Jordi Mir, sovint apassionada i emotiva, pròpia d'un entusiasta excursionista i a la vegada brillant expert en el maneig del nostre idioma. Mir, tot i felicitar-se i remarcar la lloable trajectòria del Club Excursionista de Gràcia, aprofità per a llançar un toc d'atenció

sobre l'actual evolució del moviment excursionista, i la necessitat de crear, Federació i entitats, una taula de reflexió sobre la situació vigent i els nous camins a seguir.

Els parlaments del president accidental de la FEEC, del sots-director de la Delegació General de l'Esport, i de la regidora municipal, amb l'entrega –i promesa d'entrega– de plaques de reconeixement de la gran tasca portada a terme pel Club Excursionista de Gràcia, van cloure aquest bell acte d'homenatge a una entitat germana, a la qual el Centre Excursionista de Catalunya desitja, des d'aquestes pàgines, molts èxits i una llarga vida.

F. G.

TROBADA INTERNACIONAL D'ESCALADORS A ESCÒCIA

Del 9 al 16 de febrer passat, la British Mountaineering Council (BMC), la federació de muntanya britànica, va organitzar una trobada internacional d'alpinistes a Glenmore Lodge, al mig de les muntanyes escoceses de Cairngorms.

Com a representants del Centre Excursionista de Catalunya i únics espanyols, hi van participar els alpinistes Albert Castellet i Ernest Bladé (membres de l'expedició UPC a l'Everest 95). La BMC va convidar un total de 65 escaladors de federacions i clubs reconeguts internacionalment, 20 de britànics i 15 d'estrangers de països europeus, Estat Units, Corea i països de l'Est i de l'antiga URSS.

Al llarg d'aquesta setmana, els participants escalaven durant el matí i, a la tarda, es reunien en comissions per discutir temes d'alta muntanya d'actualitat. En concret es van tractar els següents punts:

1. Els equipaments fixos d'escalada.
2. La seguretat a la muntanya i la imatge negativa de l'escalada com a esport perillós.

3. La repercussió de les expedicions en els països de destí (ambientals, influència cultural...).

4. L'accés a la muntanya (permisos, restriccions).

Els reunits van redactar unes conclusions entre les quals destaca la intenció de reduir la imatge de perillositat excessiva que té l'escalada i la involucració de la Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme (UIAA).

CONCLUSIONS

Es tracta de suggeriments per a tots els alpinistes del món i per a la Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme com a organisme internacional amb competències per a fer possible la seva aplicació. Tot i ser unes conclusions molt generals, la trobada va aconseguir posar en comú punts de vista d'alpinistes d'arreu del món. La intenció dels participants és desenvolupar més endavant les resolucions adoptades a Glenmore Lodge.

1. L'alpinisme (escalada, excursionisme, travessies i expedicions) és un esport lliure que comporta un cert risc i es basa en la responsabilitat i confiança personal. Tothom que el practica n'ha de ser conscient.

2. La UIAA i les entitats membres han de defensar la llibertat dels alpinistes i els han d'orientar i educar per a una bona pràctica amb el màxim de seguretat.

3. La UIAA i les entitats membres han de promoure la protecció i la conservació de l'estat natural de les muntanyes i el seu entorn.

4. La UIAA i les entitats membres han de promoure i fer entendre els beneficis de l'alpinisme, en particular, l'aspecte lúdic i de lleure, el vessant social i educacional i els avantatges econòmics per a les comunitats que habiten zones de muntanya.

5. La UIAA i les entitats membres han de vigilar que l'increment de practicants de l'alpinisme sigui sostenible i no comporti una limitació de l'accés a la muntanya.

6. Tots els escaladors, excursionistes i expedicionaris te-

nen la responsabilitat de protegir l'entorn natural de la muntanya. Les expedicions i els grups de tresc són també responsables de les persones que contracten al país receptor.

7. Les diverses comissions de la UIAA han de vetllar per l'acompliment dels punts abans exposats per part dels alpinistes.

LLIBRES I MAPES

LA VIE SAUVAGE DANS LES ALPES

Eric Dragesco. Ed. Delachaux et Niestlé. Lausanne 1995.

Magnífic llibre sobre els principals mamífers i ocells que tenen l'hàbitat natural en el massís alpí. Dragesco, naturalista i brillant fotògraf, ens ofereix en aquest llibre quelcom més que extraordinàries i moltes d'elles bellíssimes fotografies, perquè amb una prosa suggestiva ens explica els costums i maneres de viure de cada un dels animals que són el seu tema fotogràfic. Llibre interessant per a tots aquells que estimen la natura i volen saber alguna cosa més aprofundida sobre el que ella ens ofereix.

Cal remarcar que moltes de les bestioles que són tema d'estudi d'aquest volum, són també comunes en les nostres muntanyes.

J. M. S. A.

LA MASIA

Anna Borbonet i Macià. Col·lecció «Terra Nostra». Ed. Columna. Barcelona 1996.

Anna Borbonet, estudiosa de la masia, ens ofereix en aquest volum un senzill però molt ben explicat i documentat estudi del que ha estat i continua sent encara, per fortuna, la masia com una realitat rural de Catalunya. En quatre breus capítols ens explica la masia com una realitat viva, fruit de la història, lligada a la terra i amb vida pròpia. Abundoses fotografies, alguna d'elles records d'èpoques pretèrites, acaben de fer més atractiu el llibre.

J. M. S. A.

EL VALLE DE VIÓ. Estudio etnográfico-lingüístico de un valle altoaragonés

Rudolf Wilmes. Ed. Prames, S.A. Saragossa 1996.

Prames, l'editorial vinculada a la Federación Aragonesa de la Montaña, no solament es preocupa d'editar guies i llibres destinats a un ús muntanyenc o excursionista, sinó que també es preocupa de donar a conèixer la cultura, l'art i la història de la comunitat aragonesa.

N'és un exemple el llibre que comentem, de l'alemany Rudolf Wilmes, que al llarg dels anys trenta estudià exhaustivament tots els aspectes que ofería la vall de Vió, en els alts pirineus d'Osca. D'una manera semblant al seu compatriota Fritz Krüger, Wilmes estudia el mobiliari de les cases; així com els materials emprats en la construcció dels edificis i la seva disposició interna. La relació dels habitants amb l'aigua, fonts, rentadors, molins, etc. Els mitjans de transport i els treballs rurals, amb els seus estris i cultius, en especial el del blat, i finalment la cria i cura del bestiar. Un llibre erudit que ens permetrà constatar l'enorme diferència de vida que s'ha produït al llarg dels tres últims quarts del segle present.

Una completa introducció de José Luis Acín Fanlo, sobre l'obra i els mètodes emprats per Wilmes, ens prepara a endinsar-nos en la lectura d'aquest llibre. Artur Quintana ens dona uns apunts biogràfics de Rudolf Wilmes, i Francisco Nagore Lain, en la parla que intenta reviu en les altes comarques aragoneses, ens destaca el lloc preminent de Wilmes en les recerques lingüístiques.

J. M. S. A.

PIRINEOS. 1.000 ascensiones. III De Gavarnie a Bielsa: Vías normales y escaladas fáciles

Miguel Angulo. Ed. Elkar. Donostia 1996.

En aquest tercer volum, Angulo arriba a sobrepassar la meitat de les mil ascensions, que s'ha proposat com a final de la seva obra sobre les excursions pel Pirineu, tant pel vessant francès com per l'espanyol.

Del circ de Gavarnie a la vall de Bielsa, són 166 les excursions ressenyades, seguint el mateix estil resumit, però suficientment clar, dels dos altres volums publicats. Abundoses fotografies, la major part de molt bona factura, i uns croquis i plànols molt detallats, ajuden a fer-ne un instrument útil (evidentment, pel seu pes i volum no és recomanable portar-lo a la motxilla) per a preparar les més variades i atractives ascensions.

J. M. S. A.

LOS 3.000 m DE LOS PIRINEOS

Luis Alejos. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 279 pàgs., il·l.

Magnífic llibre, molt ben editat i il·lustrat amb belles fotografies a tot color, reproduint visions panoràmiques de muntanya a doble pàgina i a pàgina sencera.

Luis Alejos, amb bon criteri, ens diu que el llibre no és en-

cara, en sentit estricte, la guia dels tres mil pirinencs, amb fitxes tècniques d'escalada, perquè l'autor i l'editor han cregut oportú anteposar una obra de síntesi i de divulgació, centrada en els cinquanta cims escollits entre els de tres mil metres.

Aquest objectiu és àmpliament aconseguit en aspectes fonamentals i bàsics, ja que el text manté una ordenació de ponent a llevant, des del nus del Balaitós al de la pica d'Estats, en onze sectors ben delimitats i amb mapes esquemàtics parcials que acompanyen el text.

Alejos, com a col·laborador i coautor dintre l'equip del llibre *Los tres mil del Pirineo*, dirigit per Juan Buyse, que aparegué el 1990 i del qual s'han fet successives reedicions; ha sabut aportar ressenyes dels onze sectors dels massissos on estan situats el conjunt de cims d'aquesta obra.

També és molt interessant el recull de 212 fitxes de cims, amb dades sobre altituds, categoria, situació amb coordenades geogràfiques, lloc de sortida, refugi, itineraris, desnivell, horari, dificultat i el mapa corresponent.

Les trenta pàgines de taules estan repartides en sis grups segons el tema: (1) Nom del cim, punt de sortida i refugi amb les seves altituds; (2) Els seus desnivells, horari i dificultat; (3) Taula alfabètica dels 212 cims amb l'altitud i el número de la seva fitxa; (4) Taula d'altitud; (5) Taula de dificultat; (6) Agrupa els noms dels 50 cims principals i del sector al qual corresponen. Acaba amb un diccionari de topònims de muntanya amb la seva descripció.

És una obra fonamental que ens empeny a gaudir de la visió de la serralada per sobre els tres mil metres, veritable regne dels grans espais.

Persones com Luis Alejos viuen i ens fan viure, encara més, la passió per recórrer els cims de tres mil metres del nostre Pirineu.

Agustí Jolis

CAMINANT PER CATALUNYA, 4

Antoni Aragon, Jordi Lalueza, Jordi Portell. Edicions Proa. Barcelona 1996. 114 pàgs., il·l.

Aquest quart volum de la col·lecció de guies «Caminant per Catalunya», que hem rebut per a la biblioteca del Centre, comprèn les serres prepiriniques del Montsec, la serra d'Aubenç i les serres properes de Montclús, del Mont-roig, Carbonera, del Turp, de Comiols i de Sant Honorat.

Es tracta de 25 itineraris seleccionats i en forma de fitxes, cada un dels quals consta d'un text explicatiu de dues pàgines, un full informatiu, un parell de fotos i un dibuix esquemàtic reproduint la topografia del terreny, on s'assenyala tot l'itinerari.

El format de butxaca i l'enquadernació en espiral, així com el gruix del paper, permeten la seva còmoda utilització sobre el terreny, constituint un tipus de guia eminentment pràctica. Les fotos que l'acompanyen són excel·lents, i al final hi trobem una taula amb les característiques bàsiques de cada itinerari i un resum bibliogràfic i cartogràfic.

J. Bordons

PICOS DE EUROPA: Macizo Occidental y Central

Fco. José Palacios. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 106 pàgs., il·l.

Per mitjà de la col·lecció de «Rutas y Paseos», SUA va estenent el seu radi d'acció pels més interessants indrets de muntanya i aquesta vegada dirigeix el seu objectiu als Picos de Europa.

Amb aquesta finalitat ens ofereix 18 itineraris i dues travesses que enllacen diferents rutes. Com tots els de la col·lecció, el llibre no pretén entrar en minucioses descripcions; però dedica l'espai suficient a cada itinerari perquè adquirim una bona

idea del que s'hi pot trobar, amb les precises indicacions sobre l'accés, la ruta a seguir i recomanacions útils, completant-ho en cada cas amb un quadre on figuren les dades pràctiques, un mapa ben explícit i excel·lents fotografies.

En fi, tenim al davant una bona contribució al coneixement d'aquest extraordinari massís muntanyós, que mai no serà prou ponderat.

J. Bordons

MADRID RURAL

José M. Santamaría. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 272 pàgs., il·l.

Formant part de la col·lecció «Naturaleza y Pueblos» hem rebut per a la nostra biblioteca aquest llibre, que proposa 25 rutes, concebudes per a aprofitar al màxim cada jornada, comptant amb el suport imprescindible del cotxe, la bicicleta i els recorreguts a peu.

És una bona manera de conèixer els voltants de Madrid, la gent, la història, l'art i les tradicions, el paisatge i la gastronomia. Amb aquesta finalitat, a la minuciosa descripció de les rutes i itineraris, el llibre hi afegeix uns mapes acurats i belles fotografies que fan més fàcils els recorreguts, acabant amb un complet índex de topònims.

El llibre també conté una guia pràctica de tots els serveis que es poden desitjar, les festes, les comunicacions i un llarg etcètera.

J. Bordons

AVALANCHAS

David Mc Clung i Peter Schaefer. Traducció: Kike de Pablo. Ediciones Desnivel i SUA Edizioak. Madrid 1996. 309 pàgs., il·l.

Els manuals que tracten de la seguretat a la neu han assolit una llarga tradició a Amèrica del Nord, i l'estudi de les allaus està adquirint un gran interès en el nostre país, com a conseqüència

dels accidents que s'han produït en diverses zones d'alta muntanya des que els esports de neu han crescut amb tanta empena.

Aquest llibre és un manual dirigit a tots els que s'interessen per la seguretat sobre la neu i, pel seu nivell tècnic, pot ésser utilitzat com a base en la preparació de cursos sobre seguretat en alpinisme i en l'organització de seminaris científics. Els títols dels capítols en què està dividit són prou il·lustratius del seu contingut: Efectes de les allaus. Climatologia de muntanya. Formació i creixement de la neu. Formació d'allaus. Terrenys d'allaus. Predicció d'allaus. Mesures de seguretat i rescat. Protecció contra les allaus.

Nombroses fotografies en blanc i negre, gràfics i dibuixos, una abundant bibliografia i una sèrie d'apèndixs completen l'obra, que sens dubte trobarà una bona acollida entre els interessats en la matèria.

J. Bordons

GR-1. SENDERO HISTÓRICO. EL ESLABÓN NAVARRO

Comité de Senderismo de la Federación Navarra de Montaña. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 70 pàgs., il·l.

Dins la col·lecció de guies de senders de GR, SUA ens ofereix ara el GR-1. Es tracta d'un sender que, des d'Empúries, es va projectar paral·lel al GR-11, amb unes finalitats més turístiques i culturals que el sender pirenaic. El nou sender es va anar allargant, va assolir les terres d'Aragó al Pont de Montanyana i va arribar a Navarra.

En el seu tram navarrès, aquest sender de GR segueix la tònica del conjunt i discorre per uns indrets de gran interès històric, plens de monuments civils, militars i religiosos que són esmentats durant el recorregut. El llibre conté boniques il·lustracions i mapes de cada una de les vuit etapes en què divideix el recorregut que resulten de gran utilitat.

J. Bordons

GUÍA DE REFUGIOS DE MONTAÑA

FEDME. Prames, S.A. Saragossa 1996. 215 pàgs., il·l.

Distribuïts per sistemes orogràfics, aquesta guia descriu més de dos-cents refugis i instal·lacions, repartits per tot l'Estat. Es tracta d'una obra útil i ben presentada que conté tota la informació necessària per a poder utilitzar aquestes instal·lacions, incloent en cada cas el croquis de situació i una fotografia. Un índex alfabètic dels refugis i un altre per sistemes muntanyosos permeten una fàcil consulta.

J. Bordons

EL PAÍS FRÁGIL

Rosa Fernández-Arroyo. Ediciones Desnivel. Madrid 1996. 213 pàgs., il·l.

Aquest llibre, que parla de muntanyes, no s'assembla als que s'han publicat habitualment. L'autora s'ha proposat parlar-nos de la natura des del punt de vista de la seva conservació, i va reflexionant sobre els perills que assetgen la muntanya i els problemes que sorgeixen a mesura que la degradació d'alguns indrets s'accentua i es creen situacions problemàtiques.

L'autora es preocupa del paisatge i ens informa sobre la repercussió ambiental d'alguns usos econòmics que es fan de la muntanya, com les activitats agràries, les mines, les pistes forestals, els embassaments, les estacions d'esquí, els canons de neu, etc. També avisa del perill que pot suposar la circulació de bicicletes i, més encara, dels vehicles tot terreny; també els trescos i les expedicions. Fins i tot els muntanyencs poden arribar a trencar l'harmonia ambiental en alguns llocs d'excessiva massificació. No s'oblida de cap dels perills que amenacen la muntanya i ho fa amb un llenguatge agradable i entenedor.

Per acabar inclou en el llibre idees d'altres persones que expo-

sen els seus pensaments sobre la muntanya. Tot el llibre és un toc d'alerta que no hauríem de menysprear i que està bé que es faci de tant en tant.

J. Bordons

VUIT CAMINS QUE PORTEN A SANT SALVADOR DE LES ESPASES

Salvador Torres i Rosa Canals. Ajuntament d'Olesa de Montserrat. Olesa de Montserrat 1996. 69 pàgs., il·l.

Hem rebut aquest llibret, enquadernat en espiral i profusament il·lustrat amb fotografies en blanc i negre.

Situat al davant de la muntanya de Montserrat i enlairat sobre el vell balneari de la Puda, en un paratge rocós de gran espectacularitat, aquest singular ermitatge ofereix unes magnífiques possibilitats excursionistes que els autors han volgut divulgar en aquest petit recull, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari dels Amics de Sant Salvador de les Espases.

Es tracta d'uns itineraris fàcils i curts, descrits amb tota mena de detalls, acompanyats de gràfics i perfils, i abundants fotografies d'evident interès. En resum: és un llibret fet amb una veritable dedicació, que val la pena de tenir present quan es vulguin planejar excursions fàcils i properes sense cap complicació, per uns atractius paratges.

J. Bordons

NOVETATS BIBLIOGRÀFIQUES D'INTERÈS EXCURSIONISTA

a cura de Francesc Beato

Guies itineràries

Pyrénées-Roussillon, randonnées pedestres. Chantal Chivas. Edi-sud. Aix en Provence 1996, il·l.

Les plus belles balades du Roussillon. Alain Cortat, Patrice Vachet. Les Editions du Pelican-ONF, Lió 1996.

Caminant per Catalunya. 4. El Montsec, la serra d'Aubenc i serres properes. Antoni Aragon, Jordi Lalueza, Jordi Portell. Ed. Proa. Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1996, il·l.

Pirineos. 1000 ascensiones. De Gavarnie a Bielsa (Vías normales y escaladas fáciles). Miguel Angulo. Ed. Elkar, SL Donostia/Baiona 1996. 304 pàgs., il·l.

Panorámicas desde los montes de Euskal Herria. Miguel Angulo. Ed. SUA Edizioak-Elkar. Bilbao-Donostia / Baiona 1996.

Rutas y paseos por Picos de Europa. Macizo occidental y central. Francisco José Palacios. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 112 pàgs., il·l.

Sendero histórico. El eslabón Navarro. G.R. 1. Sos-Peña-Kodes-Kanpetzu. Diversos autors. Comité de Senderismo de la Federación Navarra de Montaña y Escalada. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 72 pàgs., il·l.

Montes de Navarra I. Pirineo navarro y estribaciones. Marcos Feliu, Juan Mari Feliu, Andoni Feliu. Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 272 pàgs., il·l.

Montes de Navarra II. Montaña media y sector oriental. Marcos Feliu, Juan Mari Feliu, Andoni Feliu. Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

100 cumbres del Pirineo aragonés. David Atela. Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Pallars Sobirà. Carles Gel. Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Andorra. Manel Figuera, Alfons Brosel. Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Maladeta. Javier Chueca, Asunción Julián. Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Mallorca. Ignacio Orozko (Col·lecció «Naturaleza y Pueblos»). Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Alto Nerbión (Bizkaia). Juan Carlos Navarro, Salvador Vellilla. (Col·lecció «Rutas y Paseos»). Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Rincones singulares de Na-farroa. Santiago Yaniz (Col·lecció «Rutas y Paseos»). Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 104 pàgs., il·l.

Rincones singulares de Iparalde. Santiago Yaniz (Col·lecció «Rutas y Paseos»). Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 96 pàgs., il·l.

Parque Nacional d'Aigües Tortes Sant Maurici. Antoni Añó (Col·lecció «Rutas y Paseos»). Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Tierras de Burgos II. Enrique del Rivero (Col·lecció «Rutas y Paseos»). Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 120 pàgs., il·l.

Parque Natural de Cebollada. Jesús Manuel Pablo Ramírez (Col·lecció «Rutas y Paseos»). Ed. SUA Edizioak. Bilbao 1996.

Excursionismo invernal con raquetas. 9 itinerarios prácticos. Gonzalo López, Alberto París. Ed. Prames, S.A. Saragossa 1996. 111 pàgs., il·l.

Al voltant de la plana de Vic. Recull d'excursions a peu i en bicicleta. Joan M. Vives. Arxiu Bibliogràfic Excursionista. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona 1997. XXX Premi Sant Bernat, 34. 201 pàgs., il·l.

Torrent de Pareis. Antoni Ordines, Gabriel Ordines, Antoni Reynés, Antoni Rabassa. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1996. 109 pàgs., il·l.

El Maestrazgo-L'Alcalatén. Ducado de Villahermosa. Verdades de ganado-Historia-Costumbres. 100 excursiones del Penyalgosa al mar. Ricardo Muñoz. Ed. Antinea. Vinaròs, 1996. 327 pàgs., il·l.

Escalada

El mundo del hielo. Técnicas y experiencias de la moderna escalada en hielo. Jeff Lowe. Ed. Desnivel. Madrid 1996. 254 pàgs., il·l.

Muntanyisme

Los 3000 m. de los Pirineos. Luis Alejos. SUA Edizioak. Bilbao 1996. 279 pàgs., il·l.

Un quart d'hora al cim del món. Del Puigpedrós a l'Everest. Josep A. Pujante (Col·lecció «Llibre de Motxilla», 55).

Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 1996. 128 pàgs., il·l.

Espeleologia

Apunts d'història de l'espeleologia a Catalunya. Els orígens. Francesc Roma (Col·lecció «Llibre de Motxilla», 56). Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 1996. 111 pàgs., il·l.

Descens de barrancs

Aragón. Gargantas y barrancos (2). Pirineo Central. Fernando Bierge, Ana Bierge. Ed. els autors. Any 1996.

Geografia

La comarca del Lluçanès. Estudi d'un espai. Jordi Cortès, Roser Serra. Col·lecció «Camí Ral», 9. Ed. Rafael Dalmau, editor. Barcelona 1996. 159 pàgs., il·l.

Resum de geografia física de Catalunya. Josep M. Panareda. Ed. Eumo. Vic 1996. 183 pàgs., il·l.

Sant Llorenç del Munt. Visió geogràfica. Josep M. Panareda, Josep Pintó («Descoberta geogràfica», 4). Eumo editorial. Vic 1997. 130 pàgs., il·l.

Botànica

El problema vegetal de la Vall de Ribes. Les comunitats vegetals i el paisatge. Josep Vigo, Ramon Mesalles. Ed. Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient. Barcelona 1996. 472 pàgs., il·l.

Història i arqueologia

Gualta. Ramon Alberch. «Quaderns de la Revista de Girona», 63. Ed. Diputació de Girona-Caixa de Girona. Girona 1996. 96 pàgs., il·l.

Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història. 1876-1996. Diversos autors. Ed. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona 1996. 448 pàgs., il·l.

Redescobrim els Països Catalans. Pere Mayans, Núria Montés. Ed. Oikos-tau. Vilassar

de Mar 1995. 88 pàgs., il·l.

Àneu a pams. El Capbreu de les Valls d'Àneu de 1669 («Quaderns del Consell Cultural de les Valls d'Àneu», 3). Alonso, M. Miquel, J. I. Padilla. Ed. Consell Cultural de les Valls d'Àneu. Esterri d'Àneu 1995. 143 pàgs., il·l.

Malgrat al vuit-cents. Estudi socioeconòmic. Maria Teresa Mora. Ed. Ajuntament de Malgrat de Mar. Malgrat de Mar 1996. 236 pàgs., il·l.

El Pallars. Visió històrica. Pallars Sobirà-Pallars Jussà. Llorenç Sánchez (2 volums). Ed. Promociones y Publicaciones Universitarias, S.A. Barcelona 1996. 565 pàgs., il·l.

Memòries d'un poble: la Vilella d'Amunt (Priorat). Ramon Escoda. Ed. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona. Tarragona 1996.

Els Renart de Tarragona i Sant Magí. Lluís M. Mezquida. Ed. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona. Tarragona 1996.

L'arquitectura dels Temples a Catalunya. Joan Fuguet Sans. Ed. Rafael Dalmau, editor. Barcelona 1996. 444 pàgs., il·l.

Lilla. Aproximació a la història d'un poble. Ed. Parròquia de Sant Joan. Lilla 1996. 208 pàgs., il·l.

Lo Lluçanès. Excursions a dita comarca. Pelegrí Casades. Col·lecció «Les Tres Fonts», 5. Ed. Ajuntament de Prats de Lluçanès. Prats de Lluçanès 1997 (reedició), il·l.

Platja d'Aro (Fanals d'Aro). Pere Barreda («Quaderns de la Revista de Girona», 64. «Monografies locals», 36). Ed. Diputació de Girona - Caixa de Girona. Girona 1996. 96 pàgs., il·l.

Una excursió a Mollet. L'any 1879. Ferran Pérez. Dins la revista *Notes*, Centre d'Estudis Molletans. Volum 10, pàgs. 57 a 71. Mollet del Vallès 1996.

L'excursionisme a Ripoll. Alexandre Roca. Ed. Club Excursionista Ripoll. Ripoll 1996. 74 pàgs., il·l.

Els canals d'Urgell. Història i paisatge. Francesc Beato. Centre Excursionista de Cata-

lunya. Barcelona 1997. 52 pàgs., il·l.

Les paradoxes del paradís. Aigua, economia i cultura a les valls d'Àneu. Sole Jiménez («Quaderns del Consell Cultural de les Valls d'Àneu», 3). Ed. Consell Cultural de les Valls d'Àneu. Esterri d'Àneu 1996. 168 pàgs., il·l.

La Vajol. Albert Juanola («Quaderns de la Revista de Girona», 65). Ed. Diputació de Girona - Caixa de Girona. Girona 1996. 94 pàgs., il·l.

Art

Catalunya romànica. La Ribagorça. Volum XVI. Director de l'obra, Antoni Pladevall. Ed. Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona 1996. 580 pàgs., il·l.

Etnografia i folklore

El jugar de l'Amades. Edició d'Imma Marín i Olga Pardo (2 volums). Biblioteca Joan Amades. Lligat Consol Mallofré, núms. 2 i 3. Ed. El Mèdol. Tarragona 1996.

Los Altos Pirineos. Las labores del campo. Transporte y medios de comunicación (primera parte). Fritz Krüger. Vol. III. Ed. Diputación General de Aragón. Departamento de Educación y Cultura - Diputación de Huesca - Garsineu Edicions. Tremp 1996. 186 pàgs., il·l.

La joguina tradicional. Ramon Violant i Simorra. Ed. Altafulla. Barcelona 1996. 123 pàgs., il·l.

El llibre de les abelles. Manuel Ollé Albiol (Col·lecció «Cavall Bernat», 31). Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 1996. 139 pàgs., il·l.

Fets, costums i llegendes. La Noguera - III. Joan Bellmunt. Pagès, editor. Lleida 1996. 287 pàgs., il·l.

Los Altos Pirineos. Las labores del campo. Economía agraria (segunda parte). Vol. III. Fritz Krüger. Ed. Garsineu edicions. Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Cultura - Diputación de Huesca. Tremp 1996. 404 pàgs., il·l.

Les marededéus de la Llet. Països Catalans. Miquel

Ballbè. Ed. l'autor. Matadepera 1996. 179 pàgs., il·l.

Les Marededéus de la Vinya. Miquel Ballbè. Ed. l'autor. Matadepera 1996. 94 pàgs., il·l.

Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa 2. Cançoners. Lluís Borau, Carles Sancho. Col·lecció «Lo Trill», 2. Ed. Institut de Estudios Torolenses - Associació Cultural del Matarranya - Carrutxa. Calceit 1996. 300 pàgs.

Andorra, un país de frontera. Estudi etnogràfic dels canvis econòmics, socials i culturals. Dolors Comas, Joan Josep Pujadas («Arxiu d'Etnografia d'Andorra», 1). Ed. Alta Fulla. Govern d'Andorra. 204 pàgs., il·l.

Els noms populars de núvols, boires i vents del Maresme. Albert Manent («Estudis Maresmencs»). Ed. Oikos-tau. Vilassar de Mar 1996. 72 pàgs.

Toponímia

La Llagosta. Recull onomàstic. Enric Garcia-Pey. Ed. Ajuntament de La Llagosta. La Llagosta 1996 (2ª edició). 65 pàgs. il·l.

Onomasticon cataloniae. Vol. V (L-N). Joan Coromines. Curial Edicions Catalanes. Barcelona 1996.

La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany. Enric Ribes. Ed. Institut d'Estudis Balearics. Palma de Mallorca 1995. 240 pàgs., il·l.

Gualba. Recull onomàstic i tradicional. Enric Garcia-Pey. Ed. Ajuntament de Gualba. Gualba 1996. 284 pàgs., il·l.

Estudi del cap de Creus. La Costa. Diccionari toponímic etimològic i geogràfic (Volum I). Arnald Plujà. Ed. l'autor. Impressió: Gràfiques Alzamora, S.A. Figueres 1996. 335 pàgs., il·l.

Literatura

A peu pel Matarranya. Viatge a l'Aragó que parla català. Josep M. Espinàs. Ed. La Campana. Barcelona 1996. 215 pàgs., il·l.

El Canigó. Història i mite. Joseph Ribas. Ed. Eumo. Vic 1996. 316 pàgs., il·l.

Defensa de la Natura

El país fràgil. Las montañas deben sobrevivir. Rosa Fernández. Ed. Desnivel. Madrid 1996. 213 pàgs., il·l.

Manuais-Diccionaris

Prevención seguridad y autorrescate. Máximo Murcia. Ed. Desnivel. Madrid 1996. 234 pàgs., il·l.

Guía de refugios de montaña y otros alojamientos del Estado español. Ed. Prames. Saragossa 1996. 215 pàgs., il·l.

Manual técnico. Avaluanchas. David Mc. Clung, Peter Schaefer. SUA Edizioak - Ediciones Desnivel. Bilbao - Madrid 1996. 307 pàgs., il·l.

Ibilitari. Cómo disfrutar de las marchas de larga duración. Diversos autors. Ed. Aralarko Adiskideak. Tolosa 1995. 197 pàgs., il·l.

Guía de primeros auxilios en montaña. Diversos autors. Ed. Prames, S.A. Saragossa 1996. 285 pàgs., il·l.

NOVETATS CARTOGRÀFIQUES D'INTERÈS EXCURSIONISTA, ANY 1996

a cura de Francesc Beato

Mapa Topogràfic Nacional (escala 1:25.000).

PIRINEU

País Basc:

Etxalar, full núm. 65 - IV.
Urdax - Urdazubi, full núm. 66 - I.

Maya - Amatur, full núm. 66 - III.

Ituren, full núm. 90 - I.

Sumbilla, full núm. 90 - II.

Luzaide - Valcarlos, full núm. 91 - II.

Urreaga - Roncesvalles, full núm. 91 - IV.

Garralda, full núm. 116 - II.
Arce, full núm. 116 - III.
Oroz - Betelu, full núm. 116 - IV.

Gallues, full núm. 143 - I.
Roncal, full núm. 143 - II.
Navascués, full núm. 143 - III.
Salvaterra de Esca, full núm. 143 - IV.

Belagua, full núm. 118 - I.

ARAGÓ

Zuriza, full núm. 118 - III.

PICOS DE EUROPA

Bezanes, full núm. 79 - III.
Espinilla, full núm. 82 - IV.
Polentinos, full núm. 106 - II.

Brañosera, full núm. 107 - II.

Cervera de Pisuerga, full núm. 107 - III.

SIERRA DE GUADARRAMA

El Cardoso de la Sierra, full núm. 459 - I.

Puebla de la Sierra, full núm. 459 - III.

Tamajón, full núm. 459 - IV.
Bustarviejo, full núm. 484 - III.

PAÏSOS CATALANS

País Valencià:

Aguaviva (els Ports), full núm. 519 - II.

Tronchón (els Ports), full núm. 544 - I.

Forcall (els Ports), full núm. 544 - II.

Cinctorres (els Ports), full núm. 544 - IV.

Villafranca del Cid (l'Alt Maestrà), full núm. 569 - II.

Virgen de la Estrella (l'Alt Calatén), full núm. 569 - IV.

Aras de Alpuente (els Serrans), full núm. 638 - I.

La Cuevarruz (els Serrans), full núm. 638 - II.

Titaguas (els Serrans), full núm. 638 - IV.

Alpuente (els Serrans), full núm. 638 - IV.

Camporrobles (la Plana d'Utiel), full núm. 693 - I.

Las Cuevas (la Plana d'Utiel), full núm. 693 - II.

Utiel (la Plana d'Utiel), full núm. 693 - IV.

Villar de Tejas (els Serrans), full núm. 694 - I.

Chulilla (els Serrans), full núm. 694 - II.

San Antonio (la Plana d'Utiel), full núm. 694 - III.

El Reatillo (els Serrans), full núm. 694 - IV.

Pedralba (els Serrans), full núm. 695 - I.

Lliria (el Camp de Túria), full núm. 695 - II.

Colonia del Romeral (els Serrans), full núm. 695 - III.

Riba-roja de Turia (el Camp de Túria), full núm. 695 - IV.

Los Isidros (la Plana d'Utiel), full núm. 719 - II.

Tamayo (la Plana d'Utiel), full núm. 719 - III.

Villatoya (la Plana d'Utiel), full núm. 719 - IV.

Requena (la Plana d'Utiel), full núm. 720 - I.

Siete Aguas (Foia de Bunyol), full núm. 720 - II.

Hortunas (la Plana d'Utiel), full núm. 720 - III.

Embalse de Forata (Foia de Bunyol), full núm. 720 - IV.

Casas del Río (la Plana d'Utiel), full núm. 745 - I.

Jalance (la Vall de Cofrents), full núm. 745 - III.

Cortes de Pallas (la Vall de Cofrents), full núm. 745 - IV.

Jarafoel (la Vall de Cofrents), full núm. 768 - I.

Caroch (la Vall de Cofrents), full núm. 768 - II.

Ayora (la Vall de Cofrents), full núm. 768 - III.

El Corralejo (la Vall de Cofrents), full núm. 768 - IV.

Fontanars dels Alforins (la Vall d'Albaida), full núm. 820 - I.

Ontinyent (la Vall d'Albaida), full núm. 820 - II.

Planes (el Comtat), full núm. 821 - II.

Castell de Castells (la Marina Alta), full núm. 821 - IV.

Salinas (l'Alt Vinalopó), full núm. 845 - IV.

Altea (la Marina Baixa), full núm. 848 - I.

Hondo de los Frailes (Valls del Vinalopó), full núm. 892 - II.

Albatera (el Baix Segura), full núm. 892 - IV.

ESPORTS ENTENÇA

ENS HEM TRASLLADAT A

ARIBAU, 95

entre Mallorca i Provença

Tel. **454 78 66**

BARCELONA

**GRAN EXPOSICIÓ
TENDES, SACS,
MOTXILLES, BOTES,
ROBA-MUNTANYA,
MATERIAL ESCALADA,
ALPINISME,
ESPELEOLOGIA.**

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

AIGÜESTORTES I SANT MAURICI

EL PARC NACIONAL I EL SEU ENTORN

Manel Broch i Francesc X. Gregori

- Aquesta guia d'esquí de muntanya de l'àrea del parc nacional d'Aigüestortes i de Sant Maurici us proposa una selecció d'itineraris per a recórrer aquest sector del Pirineu entre la Vall d'Aran, el Pallars i la Ribagorça.
- Els itineraris es divideixen en tres grans apartats: els accessos als refugis, que a l'hivern ja són una bona excursió, ascensions des dels refugis i l'Alta Ruta del Pallars, un itinerari de travessia de refugi en refugi d'una setmana de durada.
- En total són una cinquantena d'itineraris perquè pugueu gaudir de la muntanya hivernal en un marc excepcional del Pirineu.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona Tel./Fax: (93) 204 43 97

ASCENSIONS I TRAVESSIES EN ESQUÍS
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA - Club Alpí Català

AIGÜESTORTES I SANT MAURICI

EL PARC NACIONAL I EL SEU ENTORN

Manel Broch i Francesc X. Gregori

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

OT ALLÒ QUE US INTERESSA

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

Ho trobareu a les revistes en català

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

CANIGÓ TRES ESTELES - COSTABONA

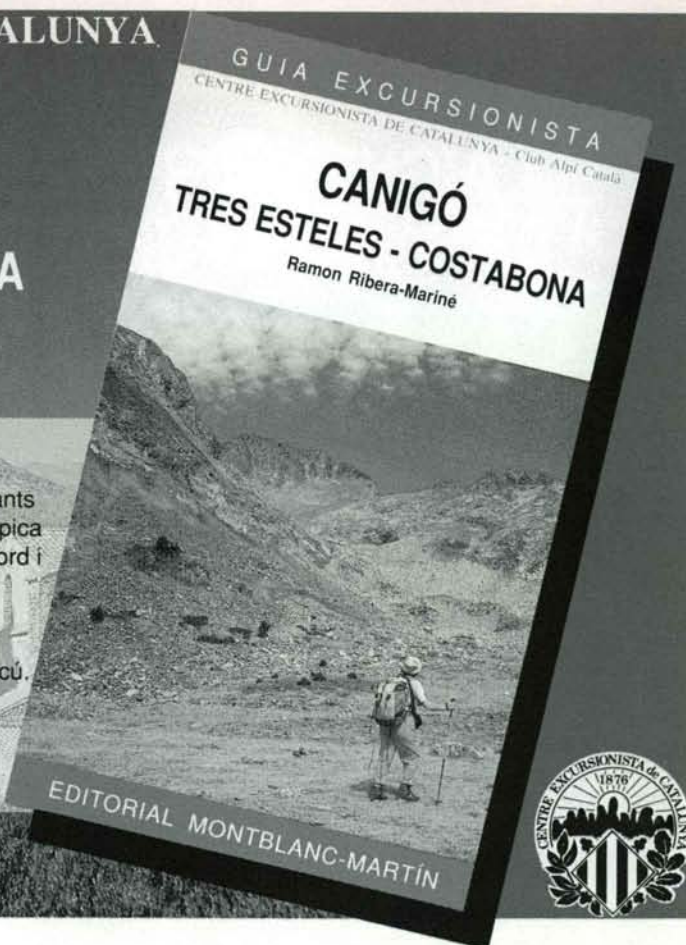
Ramon Ribera-Mariné

- Aquesta guia del Canigó, Tres Esteles i Costabona, conté 28 itineraris per a recórrer l'extrem est del Pirineu oriental, amb tants al·licients muntanyencs i paisatgístics, entre els quals hi ha la pica del Canigó, una muntanya emblemàtica per als catalans del nord i del sud del Pirineu.
- A més, aquesta guia us ofereix una sèrie de 26 variants dels itineraris, de manera que podreu configurar una infinitat de recorreguts d'acord amb els gustos i les possibilitats de cadascú.
- Es tracta d'una guia que us permetrà descobrir aquestes muntanyes pirinenques tan boniques i alhora tan carregades d'història i de significació.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/ Nena Casas 73-75 · 08017 Barcelona Tel./Fax: (93) 204 43 97

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

SITC

**SALÓ INTERNACIONAL DEL TURISME
A CATALUNYA**

BARCELONA

24-27 abril 97

**PROHIBIDA LA SEVA VENDA
UTILITZI ELS TRANSPORTS PÚBLIC**

Fira de Barcelona

INVITACIÓ

**CENTRE
EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA**

SITC

**SALÓN INTERNACIONAL DEL TURISMO
EN CATALUÑA**

BARCELONA

24-27 abril 97

Horario: de 10 a 20 horas.

**PROHIBIDA SU VENTA
UTILICE LOS TRANSPORTES PUBLICOS**

Fira de Barcelona

INVITACIÓ

**CENTRE
EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA**

Dues guies de camp per a conèixer l'apassionant món vegetal de Catalunya

**8a
edició**

**9a
edició**

- Escrites amb un llenguatge precís i entenedor.
- Gran nombre d'il·lustracions d'acurada realització.
- Claus per a identificar tots els arbres, els arbusts i les lianes de Catalunya.
- Mapes de distribució de les espècies.
- Format: 125 x 185 mm, amb més de 250 pàgines cadascuna.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona

Tel./Fax (93) 204 43 97

Es una publicació del
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

Un telèfon amb
millors prestacions

902 (416 000
Telèfon obert

- Ampliació de l'horari d'atenció telefònica: de 8h a 21h, de dilluns a divendres
- Desviació automàtica de telefonades als serveis d'informació dels departaments
- Més informació de la Generalitat de Catalunya

E.mail: sdginfo@correu.gencat.es

Infovia: <http://gencat.inf>

Internet: <http://www.gencat.es>

Teletext: Teleservei de TV3

Videotex: (nivell 031) *CATALUNYA#

**Generalitat
de Catalunya**